

Salt Road
Só Út

Zhylenko M., Moizhes V., Prohnenko I., Dr. Drabancz M. Róbert

Uzhhorod
Polihraftsentr "Lira"
2021

УДК 622.363.1:338.48](477.87)(091)(092)
C 60

Zhylenko M., Moizhes V., Prohnenko I., Dr. Drabancz M. Róbert
Salt Road / Zhylenko M., Moizhes V., Prohnenko I., Dr. Drabancz M. Róbert – Uzhhorod: Polihraftsentr “Lyra”, 2021. – 96 c.: Il.

The materials of the popular science publication offered to readers were collected and systematized by a team of scientists from Ukraine and Hungary within the framework of the HUSKROUA /1702/3.1/0091 «Restoration of tourist attractiveness of the historical «SaltRoad» cross-border project, Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014-2020 co-financed by the EU. The publication considers the main stages of the history of salt mining in Maramures, analyzes the regional specifics of transportation, legal regulation of production and distribution, as well as outlines the main directions of marketing of one of the most valuable minerals of the Carpathian Basin. The book is brightened by rich illustrative material. A separate information block on important historical figures and architectural monuments on the Salt Road dynamically complements the thematic and structural line of the publication.

The publication is designed for a wide range of readers: tourists, local historians, contains valuable information for teachers of universities and secondary schools, students, schoolchildren and all interested parties.

A jelen kötet magyar és ukrán szakemberek által összegyűjtött és sajtó alá rendezett anyaga a HUSKROUA/1702/3.1/0091 „A történelmi «Só Út» turisztikai vonzerejének helyreállítása” nemzetközi projekt keretében jelenik meg. A kiadványban szót ejtünk a máramarosi sóbányászat történetének fő szakaszairól, elemezzük a sószállítás regionális sajátosságait, a sóbányászat és elosztás jogi kereteit valamint a Kárpát-medence egyik legfontosabb ásványa árusításának irányait. A kötetet gazdag képanyag teszi színesebbé. Külön tömbben esik szó a Só Úttal kapcsolatos történeti személyiségekről, az útvonal mentén található építészeti emlékekről, mely dinamikusan egészíti ki a publikáció témakörét és szerkezetét.

A kiadványt széles körű olvasóközönségnek ajánljuk: turistáknak, helytörténészeknek, stb., érdekes információt tartalmaz a főiskolai, középiskolai tanárok, diákok valamint minden érdeklődő számára.

ISBN 978-617-596-323-4

© Zhylenko M., Moizhes V., Prohnenko I.,
Dr. Drabancz M. Róbert, 2021
© Polihraftsentr “Lira”, 2021

Co-funded by the European Union

Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC
Programme 2014-2020

PARTNERSHIP WITHOUT BORDERS

This book was produced under the HUSKROUA/1702/3.1/0091 “Restoration of tourist attractiveness of the historical «SaltRoad» project, that is/was implemented by Communal enterprise “Agency of Regional Development and Cross-Border Co-operation “Transcarpathia” of Zakarpattia Oblast Council”, Executive Committee of Khust Town Council and SZSZBMFÜ Szabolcs-Szatmár-Bereg County Regional Development and Environmental Management Agency Nonprofit Ltd. in the framework of Hungary-Slovakia-Romania Ukraine ENI Cross-border Cooperation Programme 2014-2020 (huskroua-cbc.eu) and is/was co-financed by the European Union.

The overall objective of the “SaltRoad” project is to attract tourists to the key touristic attractions in the region.

TOTAL BUDGET OF THE PROJECT:

382918,23 EUR

REQUESTED EU CONTRIBUTION:

344626,40 EUR

The Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014-2020 provides EU funding for sustainable development along the border of Ukraine with Hungary, Slovakia and Romania, helps reducing differences in living standards and addressing common challenges across these borders.

The Member States of the European Union have decided to link together their know-how, resources and destinies. Together, they have built a zone of stability, democracy and sustainable development whilst maintaining cultural diversity, tolerance and individual freedoms. The European Union is committed to sharing its achievements and its values with countries and peoples beyond its borders.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Communal enterprise “Agency of Regional Development and Cross-Border Co-operation “Transcarpathia” of Zakarpattia Oblast Council” and SZSZBMFÜ Szabolcs-Szatmár-Bereg County Regional Development and Environmental Management Agency Nonprofit Ltd and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Tartalom

Content

Bevezetés	[8]	Introduction
A régi idők	[10]	Ancient times
Máramaros betelepítése	[17]	Colonization of Maramures
Hospesek. Kiváltságok	[19]	Settlers. Privileges
Sóbányák	[21]	Salt mines
A kősó bányászatnak és kereskedelmének igazgatása a középkori Magyarországon	[28]	Management of mining and trade of rock salt in medieval Hungary
Sókamarak az újkori Magyarországon	[34]	Salt stores in Hungary of the new era
Utak, vásárok, térképek	[39]	Roads, fairs, maps
A só szállítása szekéren és tutajon	[47]	Delivery of salt on carts and rafts
Vámhelyek és vámszedés	[53]	Customs posts. Customs duties
A máramarosi só a Felső-Tisza vidékén	[55]	Maramures salt in Upper Tysa region
A só szerepe a történelmi Magyarországon	[57]	The role of salt in historical Hungary
Híres személyek és emlékhelyek		Personalities and sights
Szent Kinga	[59]	Saint Kinga
Nádasdy Tamás	[62]	Tamás Nádasdy
Aragóniai Beatrix	[64]	Beatrice of Aragon
A Perényiek	[66]	The Perényi clan
Szalkai László esztergomi érsek	[68]	Archbishop of Esztergom László Szalkay

Esze Tamás, Tarpa és a tiszaujlaki só	[72]	Tamás Esze, Tarpa and salt of Tiszaújlak
Móricz Zsigmond. Életem regény-részlet	[72]	Zsigmond Móricz: Excerpt from The Story of My Life
A viski vár	[73]	Vyshkovo Castle
Visk református temploma	[74]	Vyshkovo Reformed Church
Huszt vára	[76]	Khust Castle
Huszti református templom	[79]	Khust Reformed Church
A nagyszőlősi Kankó vár	[80]	Vynohradiv Castle Kankó
Nagyszőlős, római katolikus templom	[82]	Vynohradiv, Roman Catholic Church
Királyháza vára	[84]	Korolevo Castle
Kovászó vára	[86]	Kvasovo Castle
Máramaros vármegye címere	[88]	Emblem of Maramures county
Fogalmak magyarázata	[89]	Glossary
Felhasznált irodalom	[90]	The used literature

Bevezetés

A kősó a Kárpát-medence egyik legértékesebb ásványi kincse, melyet évszázadok óta bányásznak Máramarosba, Erdélyben és a Keleti Kárpátokban. A só ősidők óta az étkezés, tartósítás elengedhetetlen része, az állattenyésztés fejlődésével pedig a haszonállatok szükségleteinek is elengedhetetlen része. A kutatók adatai szerint a kitermelt só 40%-át világszerte étkezéshez használják, 25%-át az állattenyésztés szükségleteire, 35%-át pedig tartósításra (elsősorban hús tartósítására). Úgy vélik, egy felnőtt ember napi sószükséglete átlag 6 gr, a kisállatoké, juhoké 5-15 gr, a szarvasmarháé – 25-30 gr. A sófogyasztás életformától, kortól, étkezési szokásoktól, fizikai megterheléstől függően változhat.

A sóbányászat, gyakorlatilag az emberi társadalommal egy időben született. A földművelés és állattenyésztés elterjedésével a só felhasználásának igénye jelentős mértékben növekedett. A sókitermelés első és egyben legkezdetlegesebb módszere a sós források vizének felhasználása lett. Vizüket kerámia edényekben párolták le. Máramarosban a sóforrások vizét a 19 századig használták főzésre. A lakosság mindennapi szükségleteihez a sós vizet kereskedőktől vásárolta, akik kis hordóikkal házról házra járva kínálták árújukat, de a házi sófőzés nem volt elterjedve. Csak a csempészek főztek sót a források közelében, majd kereskedőknek adták el árújukat.

A legnépszerűbb mégis mindig a kősó volt. A parasztok a 20. század elejéig a nagy darabokban árult ásványt részesítették előnyben, melyet a falusi boltokban, vásárokon vettek meg. A sókereskedő oláhok a vásárokon szívesen cserélték árújukat gabonára, szalonnára, zsírra. A kősót a padláson tárolták és közvetlenül felhasználás előtt törték mozsárban vagy kézi sóőrle segítésével darálták.

A középkori nyugat-európai közvélekedés egyértelműen és egybehangzóan úgy ítélte meg, hogy Magyarország nagy területű, nagyhatalmú és rendkívül gazdag ország. „Magyarország területe nagy és hatalma mérhetetlen” — sűrítette egy mondatba ezt a megállapítást a 14. század elején a krónikás. Az ország pozitív megítéléséhez mintegy állandó kelékként hozzátartozott a terület hihetetlen gazdagságának emlegetése. A keresztes hadjáratok egymást követő seregeinek magyarországi átvonulásakor különösen sokan tapasztalhatták, hogy az ország bőséggel rendelkezik mindenféle élelmiszerral, s ez a tapasztalat még a magyarokkal feltűnően ellenséges szerzőktől is elragadtatott leírásokat váltott ki. Ottó freisingi püspök szemében a Kárpát-medence virágzó szépsége, földjeinek termékenysége miatt egyenesen Isten paradicsomának tűnt. „Ez a provincia ugyanis, amelyet azért neveznek régtől fogva Pannóniának, mert mindenfelől erdők és hegyek veszik körül, belül sík, ameddig a szem ellát, folyók és folyamok futnak rajta keresztül szemet gyönyörködtetően, egymást érik benne a vadak különböző fajaitól nyüzsgő ligetek, és köztudottan éppúgy örvend fekvése veleszületett szépségének, mint amilyen gazdag termékeny földekben, úgyhogy már-már azt lehetnők, ez maga Isten paradicsoma [...]”. A bőségről részletesen tudósítanak a következő korok szerzői is és hosszas felsorolást adva az országban honos erdei vadakról, halakról, ásványokról vagy épp gyümölcsökről. Fényes Elek 1847-ben, amikor leírta az ország állapotát kiemelte az ásványi kincsek sokaságát és hangsúlyozta: „[...] a terület ásványbányákban felette gazdag, s a bányászatra fordított költségek roppant summa pénzt hoznak forgásba [...]”. Az évszázadok óta kiemelten fontos kősó a Kárpát-medencében három területen található nagy telepekben, melyeket az elmúlt évezredek folyamán bányásztak is: az erdélyi sóbányák, a máramarosi sóbányák és az Eperjes melletti északi sóbányák. Az ismertetőnkben a máramarosi kősó kárpát-medencei szerepét és történetét mutatjuk be. A terület döntően a történelmi Magyarország észak-keleti vármegyéit jelentette, melyek ma négy ország területén helyezkednek el. Máramaros vármegye nagyobb része a mai Romániában van, de a legfontosabb bányák és a történelmi bányavárosok napjaink Ukrajnájában találhatók.

Introduction

Salt is one of the most valuable and popular Carpathian basin minerals, which had been mined for many centuries in Maramures, Transylvania and on the eastern side of the mountains. Since ancient times it has been an essential element of daily nutrition (40% of the total), canning food, especially meat (35%), meeting the needs of livestock (25%). Thus, it is believed that the average adult needs about 6 g of salt per day, small cattle — 5–15 g, and large cattle — 25–30 g. However, depending on lifestyle, age, diet, climatic conditions and physical activity, these values can vary.

The easiest way to obtain this mineral was to use water from saltwater springs. In areas close to them it was transported by traders in small barrels from house to house. In particular, in Maramures such salt water was used for cooking until the 19th century. But the procedure of cooking salt at home did not become widespread. Therefore, for convenient transportation of the product over longer distances, it was evaporated by illegal dealers in the vicinity of springs in ceramic pots and then sold to traders.

However, rock salt had always been the most popular. The development of its surface outputs was much more productive and therefore more profitable. With the depletion of reserves costly deep mining technologies had to be introduced. Until the early 20th century, peasants preferred large chunks of the mineral, which could be purchased in village shops and markets. The Wallachians, who traded salt in the markets, often exchanged it for grain, salo (fat) and lard. Rock salt was stored in attics and crushed in mortars or by hand mills immediately before use.

Western European public opinion in the Middle Ages clearly and unanimously believed that the Kingdom of Hungary was a large, powerful and extremely rich country. “The territory of Hungary is large, and its strength is immeasurable,” — the chronicler summed up this statement in one sentence in the early 14th century. The mention of the incredible wealth of this region was a constant necessity for a positive assessment of the country. During the repeated passage of the Crusaders through Hungary many could feel that the country had plenty of food, and this experience provoked fascinating descriptions even from those authors who were clearly at enmity with the Hungarians. In the eyes of Otto I Bishop of Freising, the beauty of the flourishing Carpathian basin, the fertility of its lands seemed a paradise of God. “This province, which has long been called Pannonia because it is surrounded on all sides by forests and mountains, is a plain inside, as far as the eye can see, intertwined with rivers and streams, groves rich in various species of wild animals, and, as we know, it enjoys the innate beauty of its location as much as it is rich in fertile land, so we can almost believe that this is the very paradise of God [...]”.

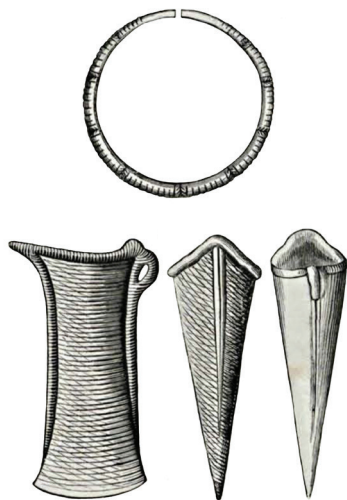
Wealth was also reported in detail by the authors of the following centuries, who gave a long list of local animals, fish, minerals or fruit. Elek Fényes in 1847, describing the state of the country, highlighted many mineral resources and emphasized: “[...] the territory is excessively rich in minerals, and the cost of extraction puts a huge amount of money into circulation [...]”.

Extremely important for centuries, rock salt in the Carpathian basin is found in three areas, in large deposits mined over the past millennia: in the salt mines of Transylvania, the salt mines of Maramures and the northern salt mines near Prešov. In our guide we will introduce readers to the role of rock salt in the Carpathian basin and its history. This territory covers mainly the north-eastern counties of historical Hungary, which are currently located in four countries. Most of the Maramures County is located in modern Romania, but the most important mines and historic mining towns can be found in modern Ukraine.

A régi idők

A kutatók véleménye szerint a sóbányászat még az ókorban vette kezdetét. Az elsők között lehetett az aknaszlatinai lelőhely, mely, mint tudjuk, a Kárpáti régióban az egyik legnagyobb. Egyes szakértők szerint Kárpátalja keleti részén egy egész sor ókori sóbányáról beszélhetünk Dobrianszke, Taracújfalu, Talaborfalu, Aknaszlalina települések közelében. Tudjuk, hogy az első sófejtők 15-30 x 3-8 átmérőjű és 40 méter mélységet elérő gödrök voltak. A 19. század végén néhány bánya területén késő bronzkori leletek kerültek elő. Aknaszlatinán egy bronz kard, egy rónaszéki (Románia) bánya bejáratánál pedig egy bronz karperec és balta. Jól ismertek a térségben a római császárok pénzei is. A hasonló tárgyak jelenléte közvetlenül a sókitermelés helyeinek közelében lehetővé teszi azt feltételezni, hogy a sófejtés itt már a késő bronzkorban kezdődött.

Máramaros területén ebből a korból föld alatti sókitermeléssel kapcsolatos bányák is ismertek. Így többek között a Técsői járási Taracújfalu és Királyvölgy (2015 – től közigazgatásilag Gányához tartozik) között 1817-ben, egy sóbányában végzett vízvezető munkák során 13 m. mélyen mesterséges eredetű barlangra bukkantak, melynek hossza 9,5 m., szélessége 3,8 m. Déli részén még egy barlang nyílt, melynek átmérője 13 m., magassága 4,7 m. volt. Itt egy sor, főleg fa alapanyagú tárgy került elő, melyeket az őskorban sókitermelésnél használtak (létra, teknő, csákány, ásók, stb.). A nemrég elvégzett szénizotópos kormeghatározás alapján a leletek késő bronzkori eredetűek.

Rónaszék. Karperec és bronz balta.
Coștiui. A bracelet and a stone celt (axe).

Ezen kívül, az óskori sófejtő helyek közelében 1846-47-ben elhagyott, négyszög alaprajzú, függőlegesen mélyülő tárnákra bukkantak, melyek falait farönkökkel erősítették meg.

Bizonyos mértékben válaszként szolgálhat kérdésünkre, vajon a helyi sóbányászat valóban ilyen régóta létezik-e, a Hallstatt (Ausztria) település közelében feltárt régészeti

Ancient times

In the basin of the upper reaches of the river Tysa salt mining began in antiquity. One of the first places of this type was Solotvyno deposit, which is one of the largest in the Carpathian area. We can state with certainty that there are a number of ancient mines in the eastern part of Zakarpattia near the villages of Dobrianske, Novoselitsia, Tereblia, Solotvyno and others. It is noted that the first salt mines were pits 15–30 x 3–8 m in size and up to 40 m deep. In some of them at the end of the 19th century finds of the Late Bronze Age were discovered. In Solotvino it was a sword, and in Coștiui (Romania) it was a bracelet and a stone celt (axe). Roman coins from the period of the Empire were also found in the tunnels. The presence of such artifacts directly in the places of development of salt deposits makes it possible to talk about its mining starting from at least the late Bronze Age and the active continuation of the craft in later times.

There are also ancient salt mines in Maramures, which are associated with underground mining. Thus, in particular, between the villages of Novoselitsa and Solone (since 2015 united with the village of Hanychi) in Tiachiv district in 1817 during drainage works in the process of developing a salt deposit at a depth of 13 m an artificial cave with a length of 9,5 m and a width of 3.8 m was discovered, and in its southern part there was another one 13 m in diameter and 4.7 m high. Here a number of items were collected, mostly wooden ones, which in ancient times were used to mine salt (ladder, trough, hammer, shovels, etc.). A recent radiocarbon analysis of the artifacts found here indicated the Late Bronze Age.

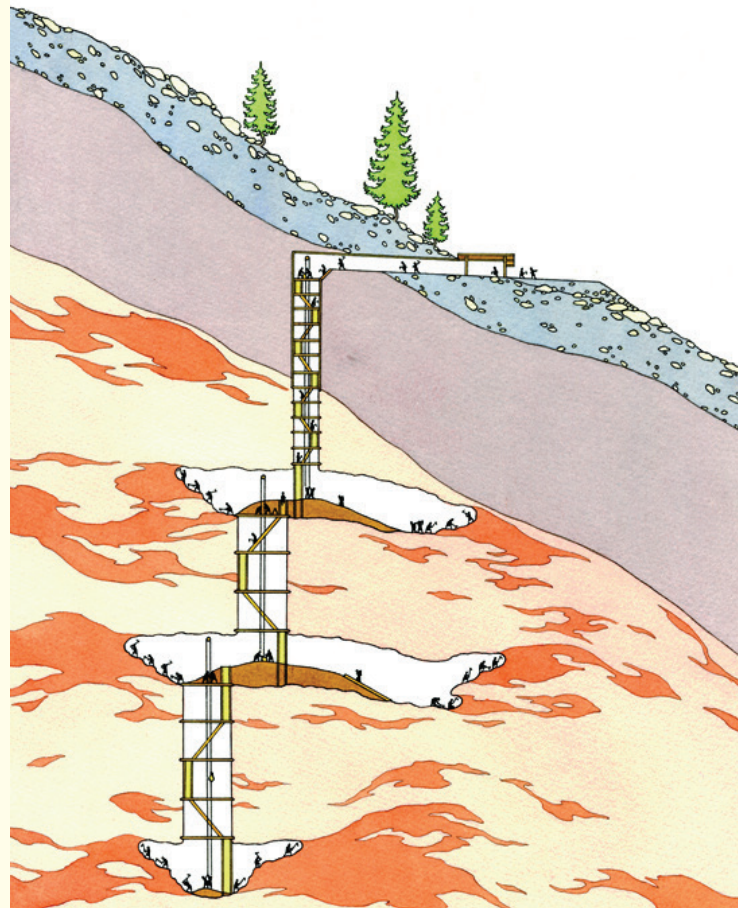
In addition, near these ancient mines in 1846–1847 abandoned square vertical shafts were discovered, the walls of which were fortified with wooden logs.

The answer to the question “Could the beginning of industrial production of salt really date back to such ancient times?” can be found in an archeological site near the settlement of Hallstatt (Austria) discovered in 1846. The huge cemetery found here with a rich burial equipment gave its name to an entire era in Europe. The data show that the locals maintained lively trade contacts with quite remote areas and this contributed to their economic prosperity. And most importantly, in addition to the cemetery, the local salt mines are well-known around the world. They had functioned since the 14th century BC, and subsequent mining of “white gold” spread for centuries.

lelőhely. Feltárására 1846-ban került sor. A kutatók ekkor egy hatalmas őrkori temetőre bukkantak, melynek sírjai gazdag leletanyagot tartalmaztak és egy egész korszaknak adtak nevet Európa történetében. A források tükrében a helyi lakosság élénk kereskedelmi kapcsolatokat tartott fenn viszonylag távoli területekkel is, ami kedvezett a gazdasági felvirágzásnak. Lényeges, hogy a temetőn kívül világszerte ismertek a település történelem előtti időkből származó sóbányái. A sófejtők tevékenysége az i.e. 14 századtól kezdődött, a fehér aranyat évszázadokig bányászták ezen a területen. A kutatóknak sikerült rekonstruálni a bányák szerkezetét és leírni az itt dolgozó sóvágók munkafolyamatait.

Az ókori bányászok függőleges aknákat ástak, míg el nem érték a gazdag sórétegeket. Ekkor megkezdték az akna kiszélesítését sajátos helyiséget hozva létre. A bronz csákányokkal fejtett sódarabokat kisebb gyapjúzsákokban, kötelek segítségével emelték felszínre a függőleges aknán keresztül. A temető feltárt sírjainak antropológiai vizsgálata kimutatta, hogy a sót a bányákból nők emelték a felszínre, sőt a gyerekek is kivették részüket a nehéz fizikai munkából.

Még egy érv, mely bár közvetve, de az őskori máramarosi sóbányászat és kereskedelem létezésére utal a bronzkorban és kora vaskorban, a stratégiailag fontos helyeken épített földvárak megjelenése. Az erődítmények a sókitermelő helyek

Hallstatt. A késő bronzkori sókitermelés folyamata.
Hallstatt. Reconstruction of salt production in the Late Bronze Age.

Scientists have been able to recreate the original appearance of these production facilities and the entire cycle of the industrial process. Ancient salt miners made a vertical mine until they reached a thick layer of salt. Then they began to expand the tunnel to the sides, and thus formed a complex system of underground labyrinths of rooms and tunnels that connected them. Pieces of salt hollowed out by bronze picks were pulled out in small woolen bags on a surface on a vertical mine by means of a rope. Anthropological analysis of burials showed that salt was carried mainly by women, but sometimes children were also involved in this hard work.

Hallstatt. Bronz csákány a történelem előtti sóbányából.
Hallstatt. Bronze pickaxe from prehistoric salt mines.

közeliében keletkeztek a térség fő vízi útvonala — a Tisza mentén. Különösen érdekesek a Tiszafejéregyháza, Középpapsa és Máramarossziget környékén, vagyis a kitermelés közvetlen közelében emelt erődítmények. Ugyanakkor nem kizárt, hogy a lista bővíthet, hiszen a hegyvidék még mindig „fehér foltként” szerepel a térség régészeti lelőhelyeinek térképén.

Sokkal szembetűnőbbé válnak ezek a folyamatok időszámításunk kezdetén, mikor a Kárpát-medence északkeleti területei a Dák Királyság részévé váltak.

A régészeti kutatások eredményei alapján feltételezhetjük, hogy a dákok kezdeti beáramlása Kárpátalja észak-keleti peremére az i.e. 2. század közepén kezdődött (a Tisza jobb partján: Aknaszlatina, Tiszafejéregyháza). Ugyanakkor településhálózat csak a következő évszázad közepétől alakulhatott ki, a fő útvonalak mentén pedig földvárak jöttek létre. Közöttük külön említést érdemel az alsóveresmarti (Mala Kopanya, Nagyszőlősi járás) földvár, melyet egyes kutatók az antik forrásokban szereplő Setidavával azonosítanak.

A mai napra Máramaros területén négy dák kori földvár azonosítható: Tiszafejéregyháza; Alsóveresmart; Oncești - Cetățea; Aknaszlatina-Cetățea. Valamennyi a dák államalagulat északi határvonalán feküdt.

A földvárak elhelyezkedése és védelmi rendszerük jellege arra mutat, hogy építésük jól átgondolt terv szerint történt. A dák kori földvárak elhelyezkedését ugyancsak a térség legnagyobb vízi artériája — a Tisza határozta meg, mely ebben az időben a legkönnyebben járható útvonal volt, s összekötötte Kárpátalja délkeleti részét a Kárpát-Dunai medence többi térségével. A dák kori erődítmények magaslatok tetejét foglalták el, melyek kitűnő kilátást biztosítottak, lehetővé tették egy viszonylag nagy terület és a rajta keresztül áthaladó fő utak ellenőrzését.

A fent említett földvárak méretükben és betöltött feladatkörükben is különböztek egymástól. Két csoportra oszthatjuk őket. Az első csoportba a kisebb erődítményeket sorolhatjuk, melyek az ókori sóbányák közvetlen közelében helyezkedtek el. Valószínűleg ezek az erődök biztosították a sókitermelés védelmét és ellenőrzését. Az ilyen földvárak sorába tartozik a

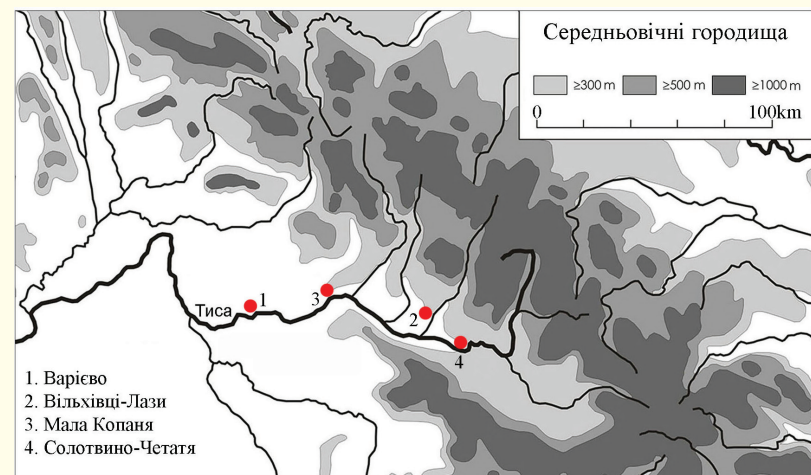
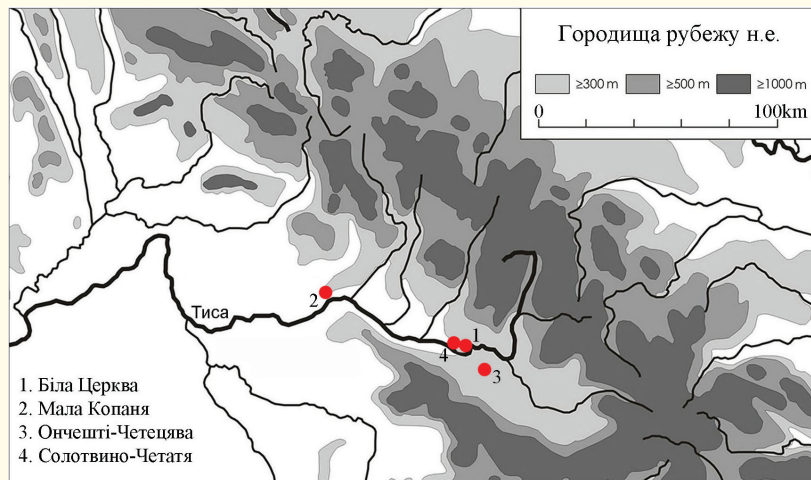
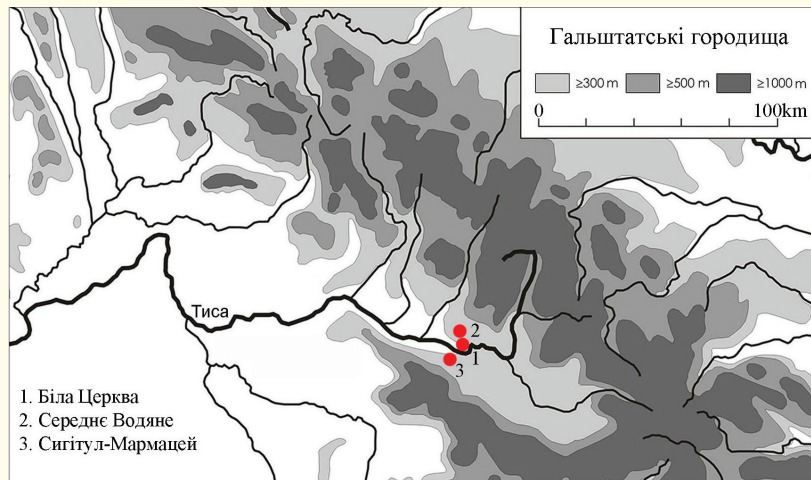
The beginning of Maramures salt extraction and trade in the Bronze Age and Early Iron Age is evidenced by the appearance of fortified settlements — hillforts that were built in strategically important places near the development and along the main transport route of the region on the river Tisza. We especially highlight the fortifications in Bila Tserkva, Serednie Vodiane and Sighetu Marmăției, as the closest to the place of craft. This list will be significantly increased with further research by scientists, as the mountainous areas of the region still remain a “white spot” on the archaeological map of the region.

Similar processes of control of strategic deposits can be clearly seen at the turn of the era, when the lands of the northeastern part of the Carpathian area became part of a large and powerful state — the Dacian Kingdom. The initial penetration of the Dacians into the Upper Tisza region took place in the middle of the 2nd century BC. (Solotvyno, Bila Tserkva). However, only from the middle of the next century a settlements network was formed on these lands, and hillforts were built on important communication routes. Mala Kopania, which is identified with Setidava known from ancient sources, stands out among them.

In total, today we know about four settlements of Dacian times, which can be delineated within the Maramures region and the adjacent territory: Bila Tserkva, Mala Kopania, Oncheshti-Chetetsiava, Solotvyno-Chetatia. All of them were located on the northern borders of the Dacian state.

The location and nature of the fortifications indicate that they were erected according to a well-thought-out plan. The location of Dacian hillforts is also determined by the largest waterway in the region — the river Tisza, which was a convenient way and connected the lands of southeastern Zakarpattia with other areas of the Carpathian-Danube basin. Dacian fortifications occupied the tops of the mountains with a good view of the area at points that allowed to control a large area and major communication routes.

These settlements differ in size and functional purpose and, accordingly, are divided into two groups. The first includes small fortified points in the immediate vicinity of salt mines.

*A máramarosi hallstatt és középkori földvárak elhelyezkedésének térképe.
Mapping of the hillforts of Maramures region of the Hallstatt period –
the Middle Ages.*

közvetkező három: Aknaszlatina-Cetațea, Tiszafejéregyháza és Oncești-Cetațeaua (Románia).

Aknaszlatina-Cetațea földvár a település nyugati peremén található a Tisza jobb partján fekvő magaslaton. Északról szakadék határolta, délről és nyugatról a Tisza medre, keletről földsánc és árok védte. Az erőd téglalap alaprajzú, területe 60 x 65 m, földsánc övezte, mely mára már csak helyenként maradt fenn. A kutatók véleménye szerint a földvár építését és fennállását a dák kultúra és állam fejlődésének tetőpontjára, vagyis az i.e. 2. század második felétől az i.sz. 1 századig tartó periódusra tehetjük. Az a tény, hogy az aknaszlatinai földvár a felszíni fejtések közvetlen közelében helyezkedett el arra utal, hogy az erődítmény a sókitermelés és szállítás egyik központja lehetett.

A tiszafejéregyházi földvár Tiszafejéregyháza település keleti peremén feküdt egy magaslaton. Csak 1996-ban fedezték fel. A régészeti lelőhely területe 1,8 hektár. 2000-2002 között területén széleskörű régészeti feltárások folytak, melyek eredményében sikerült meghatározni időrendjét. Kiderült, hogy

Probably they guarded them and controlled the production. Such fortifications include: Solotvyno-Chetatia, Bila Tserkva (Ukraine) and Oncheshti-Chetetsiava (Romania).

The hillfort of Solotvyno-Chetatia is located on the western outskirts of the village, on a high promontory on the right bank of the river Tisza. On the north side a rectangular settlement site measuring 60 x 65 m is bounded by a precipice, on the south and west by the Tisza beam, and on the east by a moat and an embankment. The construction and operation of this fortified point took place during the years of the highest rise of Dacian culture and the state — the second half of the 2nd century BC — 1st century AD. The close proximity of Solotvyno-Chetati to the surface salt outlets indicates the hillfort as a center, the inhabitants of which controlled the extraction and transportation of salt.

The hillfort of Bila Tserkva is located on an elevation on the north-eastern side of the village of the same name. It was opened in 1996. The area of the monument is 1.8 hectares. In 2000–2002 large-scale archeological excavations were car-

*Az alsóveresmarti (Mala Kopanya) földvár.
Mala Kopania hillfort.*

a földvár erődítményrendszere két szakaszban épült, északon várárok, földsánc és palánk alkotta. Nyugaton, délen és keleten meredek szakadék övezi, itt csak palánk védte. Az erődítés első periódusa a kora vaskorban (hallstatt kor) kezdődött. Másodszor a földvár területét az i.e. 2. század második felében telepítették be, az erődítményrendszert rekonstruálták.

A legkisebb területű földvár Oncești–Cetățeaua. Az Iza bal partja felett domináló magaslaton épült a folyó torkolatának közelében. A hegy (Cetățeaua), melyen az erődítmény épült, kúp alakú, tengerszint feletti magassága 488 méter. Tetejét 14x12 m. méretű, lapos terasz foglalja el, melyen máig állnak egy középkori bástya maradványai. A várárok a hegy lejtőjén húzódik és 50 x 55 m méretű területet határol.

Időszámításunk kezdetén a legnagyobb területű és legerősebb földvár a térségben egyértelműen az alsóveresmarti volt, mely Máramaros határvonalán fekszik. Az erődített település Alsóveresmart (Mala Kopanya, Nagyszőlősi járás) falu közelében, a Huszt-Rakaszi vulkanikus hegygerinc két magaslatát foglalja el a Tisza jobb partján. A földvárat a 19. század végén fedezte fel Mihálik János, 1977-től az Ungvári Nemzeti Egyetem kutatói folytatnak itt régészeti ásatásokat (Balahuri Eduárd, Kotihorosko Vjacseszlav, Prohnenko Igor).

A lelőhely területe 5 hektár. A kutatások bizonyítják, hogy kő alapozású földsáncrendszer védte. A földsáncot palánkkal erősítették. Az erődítményrendszert az i.e. 1. században hozták létre. Területén eddig 42 dák lakóházat és 109 más építményt tártak fel, melyek között gazdasági épületek, műhelyek (kovácsműhely, két ékszerésműhely, üvegfúvó műhely, malomkő-gyártó sőt, pénzverde is volt). Mindebből a lakosság viszonylag magas lélekszámára következtethetünk a településen.

A dák kori épületek között említést érdemel még néhány apszis – vallásgyakorlás helyei, a szomszédos magaslatokon pedig temető és a helyi lakosság egyik szent helye, kultikus központja található.

A településen nagy mennyiségű, változatos tárgyi leletanyag került elő, melyet kézzel formált és korongolt kerámia, munkaeszközök, fegyverek, viseleti elemek és ékszerek, kultikus tárgyak képviselnek. Import tárgyak is jelen vannak a leletek között, valamint jelentős pénzérem-gyűjtemény, mely a mai napra több mint 200 példányból áll. Ezek a leletek lehetővé teszik a helyi lakosság gazdasági fejlődésének kutatását és ke-

ried out, as a result of which it was established that the system of fortifications of this settlement was erected in two stages and represented in the northern part of the monument by a moat, an embankment and a palisade. On the western, southern and eastern sides of the tract, bounded by a steep slope, there was only a palisade. Initially, fortifications were built in the Early Iron Age (Hallstatt). The territory of the hillfort was repopulated from the second half of the 2nd century BC, and the fortifications of the monument were reconstructed.

The smallest hillfort is Oncheshti-Chetetsiava. It occupies a dominant height on the left bank of the river Iza, near its confluence with the Tisza (Romania). Chetetsiava Mountain, where the monument is located, is conical in shape, 488 m above sea level. The top is a flat area measuring 14 x 12 m, on which there are the ruins of a medieval tower. The shaft runs along the slopes of the mountain and limits the area of 50 x 55 m.

The largest and most powerful fortification point at the turn of AD in the region was Mala Kopania hillfort, which is located near the village of Mala Kopania on two peaks of the end of the Khust-Rokosovo volcanic ridge, which rests on the right bank of the river Tysa. It was discovered at the end of the 19th century by J. Mihalik, and since 1977 an expedition of Uzhhorod University has been conducting archeological research here. The area of the hillfort is 5 hectares. The fortified settlement was protected by a stone-based rampart with a palisade. Fortifications were erected in the first half of the 1st century BC. 42 Dacian dwellings and 109 buildings were found in the study area, which are functionally divided into household facilities and workshops (smithy, two jewelry stores, a workshop for making glassware and hand-rotating mills, a mint). There was a significant population on the territory of the settlement. Among the Dacian buildings there are several apses, which were the place of worship, and in the neighboring mountains a cemetery and a sacred center were discovered.

A large number of different artifacts have been found at the site. They are represented by stucco and circular vessels, tools, weapons, clothing and jewelry, household items and cult objects. In particular, there are imported items, as well as a numerical numismatic collection. Its study makes it possible to determine the level of economic development of local tribes and the geography of trade relations. These are coins of Celtic and Dacian minting, which served the needs of domestic and intertribal trade, as well as Roman republican and imperial

reskedelmi kapcsolataik feltérképezését. A kelta és dák vere-
tek a belső piac és törzsek közötti kereskedelem szükségleteit
biztosították, de előkerültek római köztársaság- és császárkori
pénzek is, melyek a Rómával lebonyolított kereskedelemre
utalnak, ahol a helyi kibocsátású pénzeket nem használhatták.
Külön csoportot alkotnak a római köztársasági dénárok má-
solatai, melyek, a kutatók szerint a készpénz hiányát voltak
hivatottak pótolni, melyet a bel- és külkerkedelem növeke-
dése idézett elő.

**Az alsóveresmarti földvár leletanyagának alapján az erő-
dített település „dava”, vagyis a római hódítás előtti Dacia
egyik kézműves-, politikai-és vallási központja lehetett.**

A földvárak felszámolása a dák-római háború utolsó szaka-
szával hozható kapcsolatba az i.sz. 2. század elején, melyek a
Dák Királyság teljes vereségével és elfoglalásával ért véget
s ez közel két évszázadra meghatározta a Kárpát-medence
politikai fejlődését. A királyság bukása a korábbi gazdasági
kapcsolatok megszakadásához is vezetett. A térség lakossá-
gának további fejlődését a Római Birodalom peremvidékével
való érintkezés határozta meg.

Végül érdemes megemlíteni, hogy a bemutatott földvárak
területének nagy része a középkorban is lakott volt.
A 10–11 század fordulóján a betelepült lakosság újonnan alkal-
mazni kezdte a régi erődítményeket (Alsóveresmert, Aknasz-
latina) vagy újakat emelt (Mezővári, Irhóc-Lázi). Az újonnan
létrejött földvárak ugyancsak a régió kereskedelmi útvonalai
mentén épültek és lehetővé tették a vidék útjainak ellenőrzé-
sét. Ugyanakkor, az erődítmények nem fejlődtek városokká.
Működésüket a 13 századig követhetjük nyomon, mikor a
középkori kő várak váltják fel őket, a térség pedig fokozatosan
beleolvad a Magyar Királyság megyerendszerébe.

denominations, the use of which was due to trade contacts
with Rome. A separate group consists of imitations of Roman
republican denarii, the emergence of which was caused by a
monetary deficit due to the growth of domestic and foreign
trade of the local population.

**The available material of Mala Kopania hillfort allows us to
classify it as a “dava”, i.e. craft, political and cult centers of
pre-Roman Dacia.**

The decline of these fortifications is associated with the last
phase of the Daco-Roman wars in the early 2nd century AD,
which ended in the complete defeat of the Dacian Kingdom,
which for two centuries determined the political development
of the Carpathian-Danube lands. This also led to the severance
of economic ties. The further history of the region's popula-
tion is connected with its entry into the contact zone with the
Roman Empire.

It should be noted that the territory of most of the mentioned
hillforts was reused in the Middle Ages, when at the turn of
the 10th and 11th centuries the previous fortifications were
revived here. The newly created settlements were also built on
the trade routes of the region and gave the opportunity to con-
trol the area. However, the transformation of these locations
into cities did not take place. They functioned until the 13th
century, when they were replaced by stone fortifications of the
Middle Ages — castles, and the region gradually became part
of the county system of the Kingdom of Hungary.

Máramaros betelepítése

Máramaros a Magyar Királyság egyik legkésőbb kialakult vármegyéje, melynek korai történetét a források alig világítják meg. A tájegység első írásos említése 1199-ből való és Imre király rosszul sikerült vadászatával kapcsolatos, mikor az uralkodó lebukott lováról és majdnem életét veszítette.

A következő ismert dokumentum, melyben Máramarosról is szó esik, majd egy évszázaddal később keletkezett, 1271 december 31-el keltezhető. Az oklevélben István király felszászi (ma Királyháza, Nagyszőlősi járás, Kárpátalja) hospeseinek adományozott kiváltságai között a tiszai halászat joga is szerepel egészen a máramarosi erdőig – silve Maramorosii, vagyis itt még mindig nem beszélhetünk megszervezett adminisztratív területről, csak egy tájegység megnevezéséről. Egy másik, 1299-ből származó oklevélben még mindig „terram Maramorus” — azaz máramarosi föld és nem vármegye szerepel.

A 13–14. század fordulóján a kistáj még az ugocsai ispánok hatáskörébe tartozott, Máramaros comesei csak a 14. század második felétől jelennek meg az oklevelekben (bár itt érdemes megjegyezni, hogy kezdetben a tisztviselők egyben Ugocsa, Bereg, Zemplén vármegyék ispánjai, kamaraispánok és/vagy Huszt várnagyai is voltak).

Máramaros tömeges benépesítése, valószínűleg a 13. század végén történt Ugocsa irányából. Ezt legjobban a kiváltságlevelek bizonyíthatják, melyeket a vármegye mezővárosai kaptak a betelepülő hospesek kérelmére az általuk már korábban is jól ismert városi privilégiumok példájára.

A középkori oklevelekben először Visk jelenik meg 1281-ben, Técső és Sziget 1308-tól, Huszt 1324-től szerepel. A máramarosi koronavárosok közös említése először 1326-ban történik Boleszlav esztergomi érsek levelében.

A vármegye lakosságának etnikai összetétele nem volt egyenlő. A városokban kezdetben a német és magyar lakosság volt meghatározó. Érdekes, hogy különleges kiváltságaik ellenére a szász telepések a 15–16. század folyamán fokozatosan asszimilálódtak és beleolvadtak a mezővárosok magyar lakosságának tömbjébe (jelenlétük legtovább Visken követhető).

Colonization of Maramures

Maramures is one of the latest counties of the Kingdom of Hungary, the early history of which is poorly covered in the documents. The first mention of these lands dates back to 1199 and is associated with the failed hunt of King Imre, who fell here from a horse and nearly died.

The next known document, which mentions Maramures, appeared almost a century later, on December 31, 1271. In it, King István grants his hospites (settlers) from the village of Felszász (modern Korolevo, Vynohradiv district) privileges, in particular, the right to fish in the territories as much as to the forests of Maramures — silve Maramorosii. That is, it is not about a formalized administrative unit, but about the name of a certain territory. The charter of 1299 still contains “terram Maramorus” — Maramures, lands, not county.

At the turn of the 13th and 14th centuries, the region was under the influence of Ugocsa zhupans (governors), and Maramures's comites appeared only in the first half of the 14th century (although at the initial stage the officials were most often the governors of the surrounding counties: Ugocsa, Bereg, Zemplin and others, and later combined the positions of the governor of the salt store and the castellan of Khust Castle).

The mass colonization of Maramures probably took place at the end of the 13th century by Uhoča area. This is proved by the privileges granted to the inhabitants of the towns of the county at the request of the migrant settlers and the well-known rights of the city self-government.

Vyshkovo was the first to appear in medieval documents in 1281, Tiachiv, Sighetu Marmăției, in 1308, and Khust in 1324. The first common mention of the five towns of Maramures dates back to 1326 in a letter from Bishop Boleslaw of Esztergom.

The ethnic composition of the region's inhabitants was quite diverse. At the initial stage the German and Hungarian elements predominated in the cities. Despite their special status, the Saxons gradually assimilated and dissolved in the Hungarian mass of towns during the 15th and 16th centuries (the

tő nyomon), de a német családnevek máig őrzik emléküket. A szláv népesség és oláhok elsősorban a környező falvakban telepedtek meg, amit elsősorban gazdálkodásuk jellege határozott meg.

Kiváltságleveleiknek köszönhetően a máramarosi koronavárosok gyors fejlődésnek indultak, melynek egyik meghatározó tényezője a középkor folyamán a királyi tulajdonjog volt (egy rövid időszakon kívül, mikor a 14. század végén – 15. század elején a mezővárosok a Bélteki család tulajdonában voltak).

longest can be traced in Vyshkovo), but surnames still indicate their former presence. The Slavic population and the Wallachians settled mainly in the surrounding villages due to their way of farming.

The towns of Maramures with the acquisition of privileges embarked on a path of rapid development, and the decisive factor was that during the Middle Ages they were mostly in royal possession (except for a short period in the late 14th – early 15th century — then they belonged to the Moldavian Bélteki family).

Mikor az erdélyi sóbányák után Máramarosban is megkezdődött a kitermelés, a térség gyorsan bekapcsolódott a királyság gazdasági életébe. Az intenzív sóbányászat a 13-14. század fordulóján vehette kezdetét, hiszen korábban a gyéren lakott vármegye területén nem volt elegendő munkaerő, mely a hospesek tömeges betelepülésével jelent csak meg.

When the Maramures mines were opened after the Transylvanian salt mines, the region quickly became involved in the economic life of the kingdom. Intensive extraction of salt deposits began at the turn of the 13th and 14th centuries, because until then there had not been enough skilled labor in the sparsely populated county, which appeared only at the turn of the century with the relocation of settlers.

Máramaros vármegye térképe.
Map of Maramures region.

Hospesek. Kiváltságok

A 13. század második feléig a régió német betelepítésének központja Nagyszőlős városa volt (ma Vinohradovo, Kárpátalja). A település 1262-ben kapott városi önkormányzati jogot, mely az idők folyamán egy egész sor hasonló, ugocsai hospeseknek adományozott privilégium alapjául szolgált (Királyháza, Ardó, Szászfalu, Veréce), a későbbiekben pedig a máramarosi koronavárosok is hasonló jogokat kaptak. Máramarosi hospeseket a források először 1300-ban említenek Viskén.

A 14. század eleji Máramarosra jellemző demográfiai változások, a népesség lélekszámának növekedése különböző etnikai csoportok betelepülése eredményében, a hospesek megjelenése, a gazdaság gyors ütemű fejlődése és a sókitermelés kezdetei késztették a királyi hatalmat a fejlődés folyamatának további ösztönzésére. Ennek egyik legjobb példája Károly Róbert 1329 április 26-án kelt, Huszt, Visk, Técső és Hosszúmező városoknak adományozott kiváltságlevele volt.

Az adománylevél indoklása szerint a privilégiumokat hű szolgálatukért és a máramarosi földek betelepítéséért kapták a királyi vendégek, vagyis a megye területének tömeges benépesítése nem kezdődhetett a 13. század közepénél korábban. Az oklevél bevezetője szerint ezt a szőlősi kiváltságlevél mintájára állították ki, ugyanakkor a telepéseknek adott privilégiumot nem tekinthetjük teljes értékű önkormányzati jognak, inkább egy széleskörű kiváltságlevélnek a lakosság egy bizonyos kategóriája számára.

A kiváltságlevél alapvető jogai között szerepel a költözési szabadság joga a városokba és a városok szabad elhagyásának joga a földbér lefizetése után, vámmentes kereskedelem és vásártartás joga, szabad bíró- és papválasztás, az ispán joghatósága alóli kivétel. Igaz, a fontosabb bírói döntések gyilkosság, rablás, lopás, gyújtogatás ügyeiben csak királyi bíró részvételével születhettek (ami tulajdonképpen alapvető különbséget jelentett a városi jog és hospesközösségeknek adományozott széles körű kiváltságok között). A kisebb vagyoni perekben a telepések választott bírái önállóan dönthettek.

Settlers. Privileges

In the second half of the 13th century the town of Szőlős (modern-day Vynohradiv) became the center of German colonization of the region. In 1262 the settlement received the right of self-government, which formed the basis of a number of similar privileges granted to the settlers of Ugocsa region (Korolevo, Chornotisovo, Sasovo, Veriatsi) and later to the cities of Maramures. Maramures settlers are first mentioned in documents in 1300 in Vyshkovo.

Ethno-demographic processes that took place in these lands in the early 14th century, ie population growth due to the resettlement of various ethnic groups, the emergence of settlers, which led to rapid economic growth and the beginning of industrial salt production, prompted the royal government to stimulate development. The best evidence of this was the privilege of April 26, 1329, granted by the Hungarian King Carl Robert to the towns of Khust, Vyshkovo, Tiachiv and Dovhe Pole.

According to the king's argument, privileges were granted for faithful service and development of the Maramures lands, ie mass colonization of the region took place not earlier than the second half of the 13th century. According to the preamble, the charter was issued in the style of the Szőlős Privilege, but at the same time the rights granted to migrants cannot be called a full-fledged right of municipal self-government, but rather extended privileges of a certain category of the population.

Among the basic ones were the right to move freely to cities and the opportunity to leave them subject to payment of all duties, the right to duty-free trade, the organization of fairs, the removal of residents from the jurisdiction of the county, the right to freely choose judges and priests. However, important court decisions in such cases as murder, robbery, theft, arson had to be made together with the royal judge (which, in fact, distinguishes the city privilege from the privilege granted to the settlers community). The settlers had the right to resolve property disputes independently.

A kiváltságlevél értelmében a koronavárosok lakói adókedvezményeket élveztek, ugyanakkor kötelesek voltak bizonyos munkát elvégezni a huszti uradalom javára, igaz, nem bérmentesen. Itt elsősorban a vár karbantartásáról, az építkezésekben, renoválásokban való részvételről beszélhetünk.

A gazdasági okmányokban szó esik a kézművesek munkájáról is: a várban asztalosok, ácsok, lakatosok, tímárok dolgoztak. A fazekasok a kályharakással, cserépkályhák javításával foglalkoztak, az ácsok a vár épületeinek tetejét javították. A munka másik részét a szállítás képezte: élelmiszerek, bor, széna, tűzifa fuvarozása, melyért a hospeseket sóval fizették ki.

A sóvágás ugyancsak a hűbéri kötelezettségek közé tartozott, ugyanakkor a helyi lakosságon kívül más vidékekről érkező bér munkásokat is alkalmaztak, melyek sóban vagy pénzben kapták fizetésüket. A koronavárosok helyi bányákban tevékenykedő sóvágói mentesültek az összes hűbéri kötelezettségtől és az államkincstár javára fizetendő adóktól (1498-as kiváltság).

A koronavárosok közösségei kötelesek voltak megfelelő számú sóvágót biztosítani a kitermeléshez. Sóvágással a mezővárosok teljes lakossága nem volt foglalkozott, inkább csak egy erre szakosodó kisebb csoport, melynek fő jövedelemforrása a bányákban végzett munka volt.

A szakképzett munkások nyilvántartásáról mi sem tanúskodik jobban, mint az 1600-as huszti urbárium, melyben a sóvágók név szerinti listája és lakcíme is szerepelt. Kivételt csak a viski hospesek képeztek, akik elsősorban a várban tevékenykedtek és fel voltak mentve a bányákban végzett munkák alól.

A koronavárosok hospeseinek még egy, rendkívül fontos privilégiuma a vámmentes kereskedelem és szállítás joga volt, mely a királyság egész területére kiterjedt beleértve a magántulajdonban vagy haszonbérben levő vámhelyeket is.

Under the privileges the inhabitants of the crown cities did not pay taxes, but were obliged to work for the benefit of the dominion, although not for free. This consisted primarily in the maintenance of the castle, construction, repair works. The work of various arTysans is also mentioned in economic documents: potters, locksmiths, carpenters, tanners and more. Potters were involved in the construction of furnaces, carpenters repaired the roofs of castle buildings. The second important component of the work was transportation: delivery to the castle of provisions, wine, hay, firewood, for which the settlers received a fixed payment with salt.

Salt mining also partly belonged to the category of compulsory work, although in addition to the local population, settlements' newcomers were invited as employees who were paid in money or salt. The salt miners from the royal cities involved in the mines were exempt from all feudal duties and taxes in favor of the state (privilege of 1498).

Communities, in turn, were required to provide the necessary number of workers for salt production. Not everyone worked in the mines, but only skilled workers, whose main income was salt production.

The registration of workers is evidenced in particular by Khust urbárium of 1600, which indicated their list by names and place of residence. The only exception was Vyshkovo's settlers, which were mainly involved in castle works, so they were exempt from working in the mines.

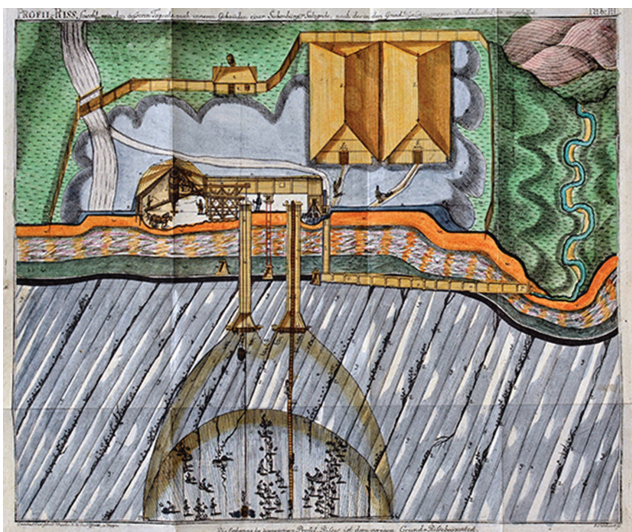
Another extremely important privilege of the royal settlers was the right to duty-free trade and transportation throughout the kingdom. This also applied to customs posts that were privately owned or used.

Sóbányák

Bár a kutatók a bronzkortól konstatálják a sóbányák használatát, komoly sókitermelésről Máramarosban csak a középkortól beszélhetünk. Simonchicz Ince Noctium Marmaticarum Vigiliae munkájának kéziratában sóbányászatról már a tatárjárás előtti időkben beszél, sőt megemlíti egy legendát is, mely szerint a máramarosi sót a kecskéknek köszönhetjük, akik mindig a sós füveket keresik. Az ő közvetítésével ismerhetjük meg Szent Kinga, a sóvágók védőszentjének legendáját is.

A középkori írott források a máramarosi sót, mely vastag rétegeket képez s melyet rendkívül tisztának és jó minőségűnek tartottak, először a 14. század közepén említik. Ekkor a legnagyobb bányák Técső, Huszt, Rónaszék és Akna-Sugatag (ma Románia) közelében lehettek. A bányákat a sókészlet teljes kimerüléséig használták, majd újakat nyitottak, így a sókitermelés központjai állandóan változtak a térség határain belül. Akna-Sugatag település közelében 1325-től, Rónaszéken a 15. századtól, Ulászló uralkodásának korában kezdődött a sóbányászat. Aknaszlatinán talán még korábban, már a 13. századtól feltételezhetjük a sókitermelést.

A kezdeti szakaszban felszíni fejtést alkalmaztak, később a mélyebbről történő kitermelésre álltak át. Hogy biztonságosan hozzassák felszínre az ásványt, a bányák járatait ácsolt faszervezetekkel erősítették, a felszíni és talajvíztől való

Harang alakú tárna (Draskóczy István dolgozata nyomán).
Bell-shaped salt mine (by István Draskóczy).

Salt mines

Although researchers find traces of the use of mines from the Bronze Age, we can talk about industrial salt production in Maramures only from the Middle Ages. In his manuscript “Noctium Marmaticarum Vigiliae” Innocentius Shimonchich notes that even before the Tatar invasion, salt had been mined here, and according to the legend, it was found by goats, who prefer herbs that grow on saline soils. He also tells the story of St. Kinga, the patron saint of salt miners.

The extraction of Maramures salt, which was layered and considered extremely pure, without impurities, is mentioned by sources for the first time in the middle of the 14th century. The largest mines were located near Tiachiv, Khust, the villages of Rónaszék (Coștiui) and Ocna Șugatag (modern Romania). The tunnels were used until the salt reserves were completely depleted, then new ones were discovered, so the salt production centers were constantly shifted within the region. Salt had been mined in the village of Ocna Șugatag since 1325, and in Rónaszék since the 15th century, during the reign of Vladislav. In Solotvyno mines operated even earlier, perhaps even from the 13th century.

In the first stages surface salt deposits were developed, and later deep mining began. In order to obtain the mineral safely, the passages were reinforced with wooden structures, and attempts were made to provide insulation from both surface and groundwater with the help of buffalo skins. Salt was cut with various tools: picks, chisels, sledgehammers. The workplace was lit with candles, later with kerosene lamps. Production took place in layers, from top to bottom, taking into account the peculiarities of the mineral structure. The depth of bell-shaped mines reached up to 150 m, diameter — up to several tens of meters. Miners moved along one of the passages, and finished products were lifted by traction force through the other one.

In the Middle Ages the extraction and sale of salt was a state monopoly. The distribution of goods throughout the country was carried out by salt stores, which provided state control over production. In 1397 King Sigismund legislated the issue, created new salt stores, defined the territories they served. The law did not omit the issue of importing salt into the country. While sea salt was allowed to be traded in the southern part of the kingdom, in other regions there was a

védelmet pedig bivalybőrök segítségével oldották meg. A sót csákányok, vésők, kalapácsok segítségével vágják. A sóvágók munkahelyét gyertyákkal, később lámpásokkal világították meg. A kitermelés rétegenként folyt fentről lefelé, az ásvány kristályszerkezetének törvényszerűségeihez alkalmazkodva. A harang alakú bányák mélysége elérte a 150 métert, átmérője — több tíz métert. A bányáknak két járata volt, az egyiket át ereszkedtek le a sóvágók, a másikon gépely segítségével emelték felszínre a terméket.

A középkorban a sókitermelés és árusítás állami monopólium volt. A termék elosztásával az országon belül a sókamarak foglalkoztak, melyek a kitermelést is felügyelték. 1397-ben Zsigmond király státúmban szabályozta a sókitermelés kérdéseit, új sókamarakat hozott létre és kijelölte, hogy azok milyen területek ellátását biztosítsák. Érintette az új törvény a sóbehozatal kérdését is az országba. Míg a királyság déli részén engedélyezték a tengeri só árusítását, más területeken szigorúan tiltották az importot, elsősorban a lengyel és rusz földekről. A tilalom betartásának ellenőrzése a kamaraispánokra hárult.

A máramarosi sóbányák elsősorban a Tisza és Zagyva között biztosították áruval. A só átlagos ára ebben a korszakban 1 forint volt 100 kockáért közvetlenül a bányánál, a szállítási távolság függvényében drágult. Érdekes, hogy a középkorban a sókockák tömege nem volt általánosan elfogadott, területenként változhatott. A hajósó (sales navales) súlya általában 5-6 kilogramm lehetett, a szekéren szállítandó (sales currules) kicsit nagyobb volt. A 19. században a sóvágók már 45-50 kilogrammos kockákat vágtak, melyeket saját védjegyükkal láttak el.

A sóvágás sok hulladékot eredményezett, az ilyen „morzsát” zsákokba lapátolták és felszínre emelve ugyancsak eladták. A máramarosi sót Husztnál, Szigetnél és Tiszabecsnél rakták hajóra. A sókockákat nem csomagolták, az aprított sót hordókban szállították.

A máramarosi só szállítási útvonalai már a középkor folyamán kialakultak. A kereskedelmi utak sűrű hálózata szőtte be Magyarországot észak-keleti részét, összekötötték a sókitermelés központjait a legfontosabb lerakatokkal, melyek biztosították a só további terjesztését.

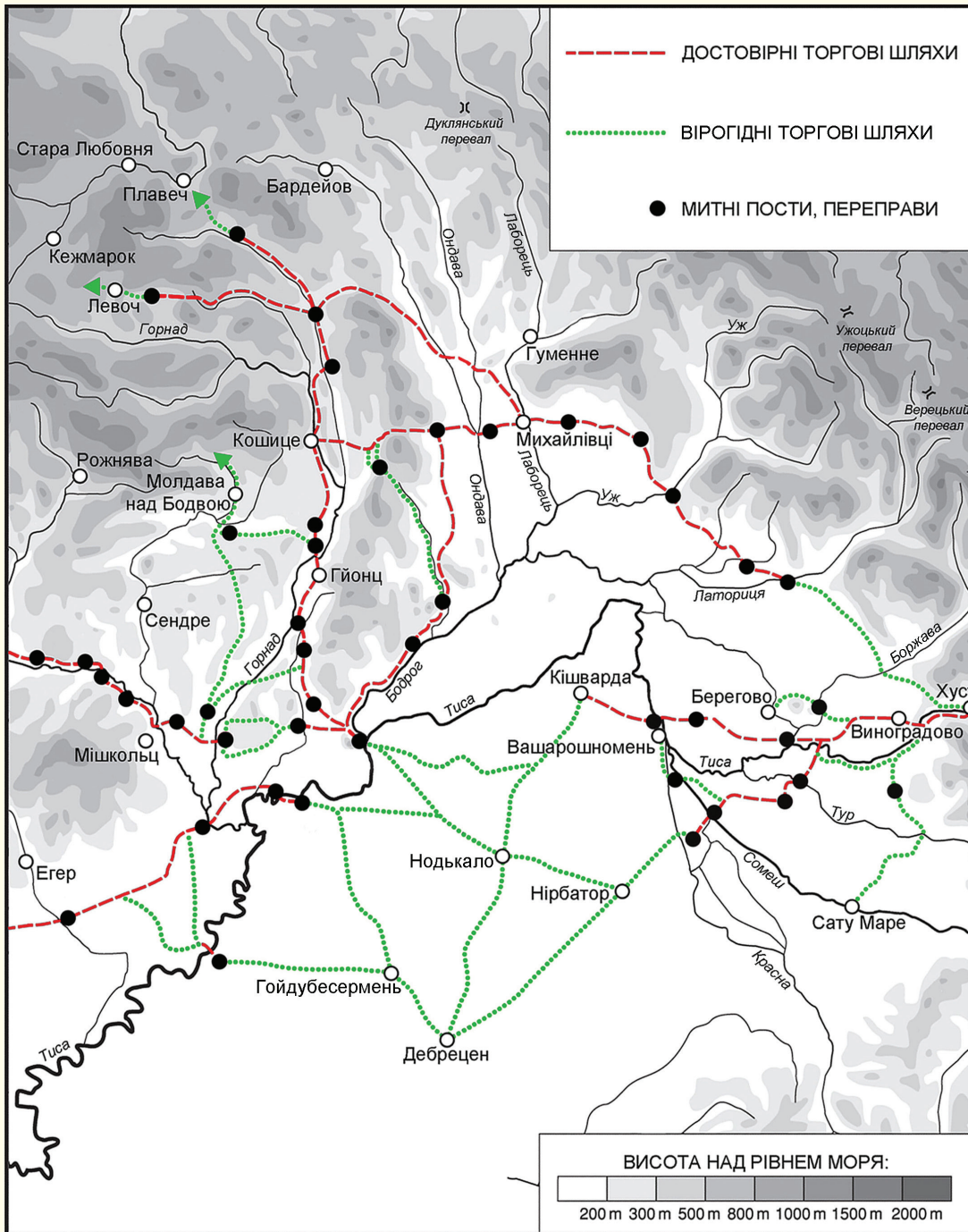
*A só felszínre hozását biztosító gépezet középkori sóbányákban (Draskóczy István dolgozata nyomán).
Mechanism for lifting salt in medieval salt mines
(by István Draskóczy).*

strict ban on imports, mainly from Polish land and land of the Rus. The responsibility for complying with the law fell on the wardens of the salt store.

The Maramures salt mines provided mainly the area between the rivers Tisza and Zagyva. The cost of salt averaged 1 forint per 100 pieces near the mines, becoming more expensive depending on the distance of transportation.

Interestingly, the standard weight of pieces of salt did not exist in the Middle Ages, cubes intended for river transportation (sales navales) weighed about 5–6 kg, and for land (sales currules) — a little more, but we assume different standards in different regions. In the 19th century salt miners cut salt into cubes weighing 45–50 kg and carved their own marks on each of them.

Crushing salt produced a lot of waste, such “crumbs” were shoveled into bags and also sold. Maramures salt was loaded on vessels in Khust, Sighetu Marmației, and Tiszabecs. Salt cubes were not packed, crushed salt was loaded in barrels.

16 századi kereskedelmi útvonalak és vámheltek térképe.
 Map of trade routes, location of customs posts and crossings in the 16th century.

Az egyik legfontosabb útvonal Husztról Ungvárra, majd onnan a Felvidék városai, Kassa, Szepesvár, Nyitra, Eperjes irányába vezetett.

Kulcsfontosságú szállítási útvonal volt a Tisza. Az útvonal első szakasza Huszton át Nagyszőlősre, majd innen a borzsai révhez vezetett Mezővári közelében. Másik ága Bereg vármegye déli részét kapcsolta a kereskedelembe, a naményi és bácskai (aranyosi) révén át Kisvárdára szállították a sót.

A máramarosi só egészen Északkelet-Magyarországig eljutott. Fontos lerakat volt Poroszló, melynek kikötőjéből a sót 4-5 pár ökörrrel befogott szekereken szállították tovább Egerbe. A Felső Tisza-vidék bányáiból a sót tutajokon egészen a szolnoki és szegedi sólerakatokig úsztatták le. Érdekes, hogy itt a fát is eladták, melyből a tutajok álltak.

A máramarosi sókamara tevékenységéről, mely valószínűleg az 1397-es státúm eredményében jött létre, a 14. század végétől vannak adataink. A 15. század elejétől a sókamara a huszti uradalom részévé válik, melynek eredményében Huszti várnagya általában a kamaraispáni tisztet és betöltötte, sőt, néha egy személyben Máramaros vármegye ispánja is volt. A kamaraispánok, függetlenül attól, hogy köznemesek vagy az arisztokrácia képviselői voltak, aktívan bekapcsolódtak a sókereskedelembé.

Természetes, hogy a máramarosi sókamara központja Huszti városa lett, Rónaszéken alárendelt bányakamarája működött egy kisebb erődítményben, melyet ma Apafi-kastélyként tartanak számon, de valószínű, hogy eleve a sókamara szükségleteire építették. A rónaszéki bányakamara minden szervezési és gazdasági kérdésben Husztnak volt alárendelve. A források a 15. századtól említik az erődítmény várnagyát, aki gyakran egyben az alispán is volt.

Miután 1435-ben a máramarosi sóbányák és sólerakatok a huszti uradalom részévé váltak, a jövedelmük jelentős részét a vár fenntartására fordították.

A máramarosi koronavárosok számára a sókitermelés fennállása az oktatás, kultúra gyors ütemű fejlődését is jelentette.

Ways of transporting Maramures salt were formed during the Middle Ages. They formed a dense network of roads, which covered the lands of North-Eastern Hungary, combining the centers of salt production and the main warehouses, which served as the basis for further distribution of goods.

One of the important directions led from Khust through Uzhhorod to the cities of Felvidék: Košice, Spiš, Nitra, Prešov.

Another key transport artery was the river Tisza. The first section of this direction passed from Khust through Szőlős to the crossing on Borzhava near the village of Vári. Another branch led to the south of the Bereg county, through the Namény and Bácska (Aranyos) crossings, from the latter salt was delivered to Kisvárdá.

Maramures salt was shipped even to northeastern Hungary. An important transshipment point was the port of Poroszló, where salt from rafts was transported to carts drawn by 4-5 pairs of oxen and transported further to Eger. Salt from the mines of the Upper Tisza was transported by rafts to state warehouses in Szolnok and Szeged, where they also sold the wood that made up these rafts.

Information about the activities of the Maramures salt store appears in the late 14th century, it was probably formed in connection with the reform of 1397. At the beginning of the 15th century the store was annexed to Khust dominion, which in most cases led to the merging of the positions of the castellan of the castle and the zhupan (warden) of the salt store, and sometimes the zhupan of Maramures county. The wardens of the salt store, regardless of whether they were aristocrats or members of the ordinary nobility, took an active part in salt trade.

It is clear that in such circumstances the city of Khust became the center of the salt store, and the branch of the institution was located in the village of Rónaszék in a small fortified building, now known as Apafi Palace, but probably built specifically for the salt store needs. The Rónaszék branch was subordinated to Khust in all organizational and economic matters. Castellans mention fortifications in written sources from the 15th century. Usually, they also held the position of vice-zhupan. Gradually, these individuals lost the position of castellan, while retaining the position of warden of the salt store.

Iskolák, templomok épültek, jelentős összegeket fordítottak fenntartásukra. 1474-ben Mátyás király a huszti Szent Erzsébet templom fenntartására évi 1200 kocka só adományozott, valamint még 400-at a plébánia papjainak öltözkéjére. 1476-ban Beatrix királyné évi 2000 kockára emelte a támogatás méretét. 1516-tól a sóbányák jövedelmének egy részét a királyházai Nyalábvár kápolnájának és a település plébániatemplomának fenntartására fordították, valamint a nagyszőlősi Szent Erzsébet ispotály szükségleteire.

A huszti uradalmat nem mindig irányította a kincstár, gyakran adták zálogba, vagy bérbe. A 14. században a bélteki Drágffy család képviselői birtokolták. Hunyadi Mátyás uralkodása idején a máramarosi bányák jövedelmét Beatrix királyné élvezte, II Ulászló király a huszti és rónaszéki kamarát Perényi Gábor kamaraispánnak adta zálogba. II Lajos trónra lépésével, 1516-ban bányák jövedelmének felét a kincstár kapta, a többi, 10 000 forint zálog törlesztéséig továbbra is Perényi birtokolta. A sókamarát ebben az időben Perényi Gábor a király megbízottjával közösen irányította. 1522-ben II Lajos a máramarosi bányákat nejének adományozta.

A 15–16. század fordulóján, a Jagellók uralkodása idején a sógazdálkodás válságba került. 1521-ben II Lajos kénytelen volt elismerni, hogy az állami intézmények fenntartása több befektetést igényel, mint jövedelmet hoz és felosztotta a helyi sókamarákat. A kereskedelem fokozatosan szabadabbá vált, a só elosztását magánszemélyek, kereskedők vették kézbe, melyek árújukat közvetlenül a bányáknál vásárolták fel.

A mohácsi csata és Magyarország központi részének oszmán megszállása után a huszti uradalmat Nádasdy Tamás irányította, aki 1529-ben Szapolyai János pártjára állt. Huszt várnyagyaúl Kávássy Kristófot nevezte ki, mely mindig hű maradt patrónusához, annak politikai nézeteitől függetlenül. 1534-ben Nádasdyt újra Ferdinánd táborában találjuk, s bár a várnyagya ezek után formálisan a Habsburgok érdekeit képviselte, a várhoz és sókamarához a kincstár képviselői nem férhettek hozzá. 1545-46-ban a király kénytelen volt Báthory András országkapitány hadait küldeni Kávássy ellen, s csak miután elfoglalták annak várait – Kovászt, Halmit (ma Halmeu, Románia) és Husztot, sikerült végre kincstári kezelésbe venni az uradalmat.

I Ferdinánd király komoly erőfeszítéseket tett az ország gazdasági helyzetének rendezésére, gazdaságpolitikájának fő elve a központi irányítás bevezetése volt gyakorlatilag minden ágazatban. Nem jelentett kivételt a sókitermelés és kereske-

After the Maramures mines together with the entire infrastructure of the warehouses and the distribution of salt became part of the Khust dominion in 1435, the proceeds from the sale of salt were used to maintain the fortress.

For the towns of Maramures the beginning of industrial salt production meant the rapid development of education and culture. Mass construction of schools and churches began, and funds were allocated for their maintenance. For example, in 1474 King Matias established an annual donation for the church of St. Elizabeth in Khust in the amount of 1,200 cubic meters of salt and additional 400 cubic meters to the parish priests for clothing, and in 1476 Queen Beatrice increased the aid to 2,000 cubic meters. Since 1516, part of the proceeds of the salt mines were transferred to the maintenance of the chapel at the royal castle of Nyaláb and the parish church of the village, as well as for the needs of Szőlős hospital of St. Elizabeth.

Khust dominion was not constantly under the control of the treasury, it was often pledged or leased. For some time it was owned by the descendants of the Moldavian voivode, the Bélteki family. Under King Matias Hunyadi, Queen Beatrice used the proceeds from the Maramures salt mines, and Vladislav II pledged Khust and Ronaszék mines to Gábor Perényi, the governor of the salt store. Later, after King Louis II came to power, in 1516 Perényi returned half of the profits to the king, leaving the rest to repay the debt of 10,000 forints. Dominion along with the salt store was ruled at this time by Perényi together with a representative of the king. After 1522, Louis II gave the Maramures salt store to his wife.

At the turn of the 15th and 16th centuries, during the reign of the Jagiellonians, the crisis of such a system reached its peak in 1521. Louis II was forced to admit that the maintenance of the state structure requires more money than the income coming from it, and dissolved the salt stores that existed on the ground. Since then, trade had gradually become free, the distribution of valuable goods was undertaken by private traders, who received the goods directly near the mines.

After the battle of Mohacs and the occupation of the central part of the Hungarian Kingdom by the Ottomans, Khust dominion was actually ruled by Tamás Nádasdy, who in 1529 sided with János Szapolyai. He appointed Kristóf Kávási, who remained loyal to his patron regardless of

delem sem. 1548-ben a huszti uradalom katonai és gazdasági irányítását különválasztották (korábban már említettük, hogy általában huszt várnagya egyben a sókamara ispánjának tisztjét is betöltötte). Viszont a tisztségek elkülönítése ellenére a sókamara továbbra is az uradalom szerves része és a vár fenntartásának fő forrása maradt. Az erődítmény ugyanakkor továbbra is biztosította a lakosság és sókitermelés védelmét, ami továbbra is a kincstár fontos jövedelemforrása maradt.

A sókamara ispánjai, közvetlen feladataikon kívül, biztosították az adószedést az uradalomhoz tartozó falvakban, megszervezték a koronavárosok lakóinak részvételét a sókitermelésben és szállításban, bíraskodtak. Kötelezettségeik közé tartozott az adó beszédése Huszton, Szigeten, Viskan.

A sókamara ispánjai Ferdinánd korában a király által kinevezett tisztviselők voltak, akik hivataluk elfoglalásakor hűségességek tettek az uralkodónak. A kamaraispánok kötelesek voltak minden, kincstártól kapott utasítást teljesíteni és rendszeresen beszámolni elvégzett munkájukról. A kamaraispánok fizetésüket pénzben kapták az államkincstárból.

A sókamaráknál szerteágazó hivatalnok-apparátus és kisegítő személyzet tevékenykedett, melyek nem vettek részt közvetlenül a sókitermelésben: írnokok, sószámlálók (numerator salium), raktárosok (többek között azok is, akik a bányáktól távol eső sólerakatokon tevékenykedtek), aknabírók és kisegítő személyzet: kovácsok, szakácsok, lakatosok, stb. A sóbányák és sókamarák személyzete bérét pénzben vagy sóban kapta, már II Ulászló 1498 státúma pontosan meghatározta a különböző tevékenységekért fizetendő bért.

Az öt máramarosi koronaváros pecsétje.
Seal of five Maramures cities.

his political preferences, as the castellan of Khust Castle.

In 1534 Nádasdy returned to the service of Ferdinand I, and although the castellan had since formally acted in the interests of the Habsburgs, the royal officials had no actual access to the castle and salt store. In 1545–1546 the king was forced to send regular troops led by András Báthory against Kristóf Kávási, which occupied all the fortifications he controlled — Kvasovo, Halmi (modern Halmeu, Romania) and Khust, after which the dominion finally passed into the treasury.

King Ferdinand I made great efforts to regulate financial and economic relations in the state, his economic policy was aimed at strengthening central management in all areas. Salt mining and the salt trade were no exception. In 1548 the military and economic leadership of Khust dominion was separated (it was mentioned earlier that the castle castellan usually performed the functions of the warden of the salt store). But despite the separation of positions, the salt store continued to be an important part of the dominion and the main source of the castle's needs. The fortification, in turn, ensured the safety of the population, who were able to extract and sell salt, filling the royal treasury.

The heads of the salt store, in addition to their direct responsibilities, were responsible for collecting taxes in the villages belonging to the dominion, ensuring the participation of the inhabitants of the five crown cities in the extraction and transportation of salt, and conducting legal proceedings. Among their responsibilities was the collection of duties in Khust, Sighetu Marmăției, and Vyshkovo. Under Ferdinand the wardens of the salt store were officials appointed by the king, who swore allegiance to the monarch. They were required to follow all instructions from the top and report regularly on the performance of the work. The salary was received in money from the royal treasury.

At the salt stores there was a fairly extensive apparatus of officials and servants not directly involved in the production process: clerks, salt counters (numerator salium), warehouse managers (including those located in other cities), mine elders and service personnel (blacksmiths, cooks, locksmiths, bathers etc.). Employees of the salt store could be paid both in cash and in goods, and the law of Vladislav II in 1498 clearly regulated the payment of each activity.

A sóvágóknak minden 25 sókocka után 5 dénárt fizettek, ezen kívül 100 sőt évente öltözékre. Új, gazdag sókészletű akna nyitására a sóvágók 1000 kockát vághattak maguknak. Lépcső, korlát építéséért egy forintot és egy akó bort adtak a munkásoknak jutalmul. Évente négy alkalommal, Karácsonykor, Húsvétkor, Püünkösd és Mindenszentek napján a sóvágók egy-egy hordó bort, hizlalt ökröt és száz kenyeret kaptak.

A sóvágók ki voltak vonva a városi hatóság jogköréből, csak a kamaraispánok ítélezhettek felettük. Ugyanakkor, az 1498 státúm értelmében a sóvágók saját aknabíró (judex sectorum) választhattak. A bírót Mindenszentek napján választották, egy évre. A választás után a sóvágók 33 kocka sőt kaptak, melyet szabadon eladhattak — „áldomást” az újonnan választott bíróért.

Az aknabíró hatáskörébe, a munka megszervezésén kívül, a bányák megfelelő állapotban való fenntartása és a sóvágók érdekeinek képviselése tartozott.

A viszonylag kedvező bányászati törvényhozás ellenére a kamaraispánok és bérlők gyakran visszaéltek helyzetükkel, nemegyszer sor került a sóvágók ellen elkövetett jogsértésekre. Az elégedetlenség egyik legélesebb megnyilvánulása az 1551-es szigeti sóvágósztrájk volt, mikor a bányamukások tiltakozásuk jeléül családjaikkal együtt elhagyták a várost és Nagybányába költöztek át. Hosszú rábeszélések után 1551 szeptember 24-én Makay Tamás kamaraispán és Szalay Benedek huszti várnagy kénytelenek voltak szerződést kötni a munkásokkal, melyben biztosították őket törvényes jogaik betartásáról és ígéretet tettek, hogy nem fogják megtorolni a sztrájkot. A szerződést az öt máramarosi koronaváros közös pecsétjével erősítették meg.

The salt miner received 5 dinars for every 25 cubic meters of salt, in addition to 100 cubic meters of salt per year for clothes. For the opening of a new mine with rich deposits, salt miners could extract 1,000 cubic meters as a reward. For the construction of stairs and railings they received one forint and about fifteen liters of wine as an incentive. In addition, four times a year, at Christmas, Easter, Trinity and All Saints' Day, the salt miners received a barrel of wine, an ox and a hundred loaves of bread.

The miners were tried by the heads of the salt stores, as they were removed from the jurisdiction of the city magistrates. At the same time, according to the law of 1498, they had the right to elect their own elders (judex sectorum). The elder was elected on All Saints' Day from among the salt miners for a term of one year. After the election, as an incentive, workers received 33 cubes of salt, the so-called "aldomash (treat) for the elder," which they were free to sell. The sphere of activity of the elder, in addition to the organization of work, included ensuring the proper technical condition of mines and representing the interests of subordinates.

Despite the rather favorable legislation, the wardens and tenants of the mines often suppressed the rights of salt miners. The most vivid manifestation of discontent was the strike of Sighetu Marmației salt miners in 1551, when they and their families left the town in protest and moved to Baia Mare. After long persuasions, on September 24, 1551, the then zhupan of the salt store, Tamás Makay, and the castellan of Khust Castle, Benedek Szalai, were forced to enter into an agreement with the workers guaranteeing them respect for all legal rights and the inviolability of all strikers. The agreement was sealed by five Maramures cities.

A kősó bányászatnak és kereskedelmének igazgatása a középkori Magyarországon

A középkori Magyar Királyság államszervezésében nélkülözhetetlen elem volt a gazdasági irányítás megszervezése. A magyar királyok a 11. században a vármegyeszervezet mellett egységes gazdasági irányítást alakítottak ki (udvarházak), melyek behálózták az egész országot. A rendszer alapját a királyi földbirtokok adták, melyek nagysága jóval meghaladta az egyházi és világi uradalmakat. Az államalapításkor kialakított földbirtoklás rendszerében a bányahelyek királyi tulajdonba kerültek. Árpád-házi uralkodóink adományoztak ugyan egyháziaknak (kivételképpen világi személyeknek) sóbányákat, de a legfontosabb bányák az uralkodó kezelésében maradtak. Az így kialakult rendszer segítségével a király nem csupán a bányászatot, hanem a szállítást és a kereskedelmet is ellenőrizni tudta. Nem véletlen, hogy a 12. század végén a királyi bevételek 6-7%-a származott a bányászatából és értékesítéséből. A kereskedők a bányahelyeken vehették meg a terméket, s szállíthatták tovább az ország belsejébe. Ám a szállítás és a kereskedelem nagyobbik hányada a királyi birtokszervezet és a különböző egyházi intézmények kezében összpontosult. Ezt az a körülmény magyarázza, hogy az ország legnagyobb birtokosai az uralkodó, illetve az egyház voltak, amelyek birtokain nagy számban éltek különböző szállító feladatra kötelezett szolgálócsoportok. Másrészt a kiterjedt egyházi birtokoknak nagy mennyiségű sóra volt szükségük. A termék fontos külkereskedelmi cikknek számított, amiből nyugatra, valamint a Balkán-félszigetre vittek ki. Az uralkodótól több egyházi intézmény kapott kiváltságot arra, hogy meghatározott mennyiségű sót szabadon, vámmentesen szállíthas-

II. András ábrázolása a Thuróczy-krónikából.
Image of András II from the Thuróczi chronicle.

Management of mining and trade of rock salt in medieval Hungary

The organization of economic management was an essential element in the state structure of the medieval Kingdom of Hungary. In the 11th century the Hungarian kings together with the counties created a single economic administration (noble estates), the network of which encircled the entire territory of the country. The system was based on royal land holdings, the size of which far exceeded church and secular estates. In the system of land tenure, established during the founding of the state, mines became royal property. Although the rulers of the Árpád dynasty donated salt mines to church people (and in exceptional cases to lay people), the most important mines remained under the control of the ruler. Thanks to such a system, the king could control not only mining but also transportation and trade. It is no coincidence that at the end of the 12th century 6–7% of the royal income came from the mining industry and the sale of its products. Traders were able to buy the product at the place of extraction and transport it further inland. But most of the transportation and trade was concentrated in the hands of the royal manor organization and various church institutions. This was because the largest owners in the country were the ruler and the church, whose estates were inhabited by large groups of servants who were obliged to perform various transportation. On the other hand, large church estates needed a lot of salt. The product was an important subject of foreign trade, which was exported to the west and even to the Balkan Peninsula. Many church institutions received a privilege from the ruler, according to which they had the right to freely, with no duties transport a certain amount of salt to the place of their church, where they could store and sell it. The amount of data on production and trade increased markedly in the 13th century.

András II (1205–1235) believed that he could increase his income through regalia, and therefore made an attempt to monopolize trade in these goods. He created royal salt warehouses, the management of which he entrusted to financially knowledgeable businessmen, Muslims and Jews, by renting out the warehouses to them. Some institutions were headed by salt officers, over whom the head of the county's administration exercised control. Royal policy provoked opposition from church people because they feared for their rights to trade and their profits. In 1233 in the Bereg forest the ruler

son egyháza székhelyére, ott raktározhassa és értékesíthesse. A termék bányászatára és kereskedelmére vonatkozó adatok száma a 13. században növekedtek meg látványosan.

II. András (1205-1235) úgy vélte, hogy a regálé jövedelmek révén növelheti bevételeit, s ezért kísérletet tett arra, hogy ennek a terméknek a kereskedelmét monopolizálja. Királyi sóraktárakat állíttatott fel, kezelésüket oly módon bízta pénzügyekhez értő izmaelita és zsidó vállalkozókra, hogy bérbe adta nekik. Az egyes intézmények élén sótisztok álltak, akiknek a felügyeletét a vármegyei közigazgatás vezetője látta el. A királyi politika az egyháziak ellenállását váltotta ki, hisz eddigi kereskedelmi lehetőségeiket, a belőle származó bevételeket féltették. 1233-ban a beregi erdőben megegyezésre kényszerítették az uralkodót. Az egyezmény a 12. századi gyakorlatot állította vissza, eszerint az egyházak megvásárolhatták a sót a bányákban, azonban a só elszállításáról az egyháznak kellett gondoskodnia. A király megígérte, hogy ezentúl nem bízta zsidókra és izmaelitákra a sóbevételt, valamint újra szabályozta a kereskedelmét. Az uralkodó megengedte, hogy az egyháziak a királyi bányahelyeken az egyezségben megállapított áron vásároljanak belőle, amit a saját székhelyeiken tárolhattak. Évente kétszer (először augusztus 27-től szeptember 8-ig, másodszer december 6-tól 21-ig) szabott áron a királyi sótisztok visszavásárolhatták tőlük a terméket. Amennyiben ezt nem tették, úgy az egyháziak tetszésük szerint eladhatták ezt a cikket, maguknak biztosítva ezzel a kereskedelemből származó hasznot. Az egyezmény elismerte a király kereskedelmi monopóliumát, ám jelentős kedvezményeket biztosított az egyháziaknak.

Az 1241. évi tatárjárás megsemmisítő csapást jelentett az egész országra, de az államháztartás akkor már több évtizede válságban volt. A tatárjárás után a Magyar Királyság nem térhetett vissza a királyi udvarházak (domaniális gazdálkodás) elavult rendszerére, hanem az egész királyi jövedelemrendszer szerkezeti reformokra szorult. Az ország gazdálkodásának és államháztartásának súlypontja az áru- és pénzforgalomból nyerhető jövedelmekre helyeződött át. IV. Béla (1235-1270) s utódai igen fontosnak tartották a sóból származó bevételeket, ezért a termelés fellendítésére törekedtek. A királyi pénzügyek vidéki szerveivé a kamarák váltak, élükön a kamaraispánokkal. Ők ellenőrizték a só kereskedelmét, a bányavidékeken a bányászat ügyei szintén hozzájuk tartoztak.

A 13. században jelentős társadalmi és gazdasági változások zajlottak Magyarországon. Az árutermelés és a pénzgazdálkodás, valamint a magyar királyok városokat támogató politikájának köszönhetően a jelentősen számban vendégte-

was forced to make an agreement. The convention restored the practice of the 12th century, according to which churches could buy salt in mines, but the church had to take care of its transportation. The king promised that he would no longer trust the proceeds of the sale of salt to Jews and Muslims and re-regulated the entire trade system. The ruler allowed the churches to buy salt from the royal mines for the price set in the agreement and store it in their residences. Twice a year (first from August 27 to September 8, then from December 6 to 21) royal officials had the right to buy salt from them at a fixed price. If they did not, the church could sell the goods at a free price, thus securing for themselves a trading profit. The convention recognized the king's commercial monopoly, but gave the church considerable privileges.

II. András ezüst pénze.
Silver coin of András II.

The Tatar invasion of 1241 was a devastating blow to the whole country, but the state budget had already been in crisis for decades. After the Tatar invasion, the Kingdom of Hungary could not return to the outdated system of royal courts (domain economy), and the entire system of income of the kingdom needed structural reforms. From the country's economy and state budget, the focus had shifted to revenues from trade and money circulation. Béla IV (1235–1270) and his descendants considered financial income from the sale of salt to be very important, and therefore made efforts to increase its production. The financial organs of the kingdom in the provinces were the storerooms headed by the wardens of stores. They controlled the salt trade, and mining in the mining areas also belonged to their sphere of activity.

In the 13th century significant social and economic changes took place in Hungary. Due to the development of commodity

lepések (hospes) költöztek a Kárpát-medencébe. Nagyszám-
ban érkeztek Németországból bányászok Magyarországra,
akiknek köszönhetően fellendült a só- és a nemesércbányá-
szat. Az uralkodók széleskörű kiváltságokat adtak a váro-
soknak, amelyekben megtelepültek a bányászok, így 1329-
ben több hospesek által lakott máramarosi település kapott
egy oklevél keretében kiváltságokat. Visk, Huszt, Técső és
Hosszúmező privilegizálásakor a mintát az Ugocsa megyei
Nagyszőlős 1262-es oklevelének rendelkezései szolgáltatták.
Ezek a települések Szigettel együtt a máramarosi sóbányászat
központjaiként tettek szert később országos hírnévre. Károly
Róbert-kori kiváltságaik a terület fejlesztését, „a terméketlen
máramarosi rengeteg” benépesítését szolgálták. Feltűnő, hogy
ez az oklevél nem említi a sóbányászatot és a sókereskedel-
met, amely a későbbi források szerint a városok főjövedelme
s kialakulásukban is döntő tényező lehetett. A négy királyi
város jogaiban 1352-ben részesült a keletibb fekvésű Sziget,
amely Máramaros szívében, a Tisza és Iza völgy találkozásá-
ban a század elején keletkezett. 1329-ben még nem sorolják
fel a privilegizált városok között, noha lakossága minden jel
szerint azonos volt azokéval. A nemesi vármegye kialakulá-
sával rendszerint itt jöttek össze tanácskozássra az alispán és
a szolgabírák, a vármegye hatósága pedig 1385-ben Márama-
ros-szigeten datálja oklevelét. A máramarosi bányák a 14. szá-
zad legelején tűntek fel, tehát az előző században kezdődhe-
tett a kitermelés. A bányászat fokozatosan fejlődött ki. Egy
1355-ből származó határjárásban olvashatunk a sóbányákhoz
(Aknasugatag) vezető útról. A máramarosi sókamarról elő-
ször az 1397. évi oklevél tett említést.

A só bányászata és értékesítése a 14. század elejétől
királyi monopóliummá vált, amelyből az uralkodónak
jelentős bevétele származott. Zsigmond király 1397
őszén reformálta meg a sókamarrai szervezetet, melyek
működése a középkor végéig már nem is változott. A királyi
sómonopólium reformjáról szóló oklevél kiadásának az
időpontja nem tekinthető véletlennek. Zsigmond a török
elleni hadjárat idejére 1396-ban az ország irányítását egy
kormányzótanácsra bízta. Miután a sereg Nikápolynál
súlyos vereséget szenvedett, az uralkodó hónapokig nem
tért haza. Hazatérte után a király Temesvárra országgyűlést
hívott össze, amelynek a török elleni védekezés biztosítása
volt a fontos feladata. A reform során az uralkodó az Anjou-
kori viszonyokat tekintette a maga számára irányadónak.
Nagy Lajos (1342-1382) az egyes királyi bevételi források
(pénzverés, bányászat, harmincad, adó) kezelésére különálló
szervezeteket hozott létre, élükre országos hatáskörű

production, financial economy and the policy of the Hungari-
an kings, aimed at supporting cities, a large number of settlers
(hospes) moved to the Carpathian basin. A large number of
miners from Germany came to Hungary, which led to the
rapid development of salt and ore mining. The rulers granted
extended privileges to the cities where the miners settled, so
in 1329 more than one colonized by the settlers Maramures
settlement received privileges under the charter. When
granting privileges to such settlements as Vyshkovo, Khust,
Tiachiv and Dovhe Pole, the provisions of the charter of the
royal city of Ugocsa county of Szőlős (modern Vynohradiv)
from 1262 served as a model.

These settlements together with Sighetu Marmăției later
became well-known salt mining centers in the Maramures
region. Their privileges during the reign of King Charles Rob-
ert contributed to the development and popularization of the
“barren Maramures thicket”. It is noteworthy that this charter
does not mention salt production and trade, which according
to later sources could become the main income and a decisive
factor in urban development. The rights of the four royal cities
in 1352 were given to Sighetu Marmăției, located a little to the
east, which arose at the beginning of the century in the very
center of Maramures, where the valleys of the rivers Tisza and
Iza converge. In 1329 it was not yet one of the privileged cit-
ies, although their population, by all accounts, was identical.
With the formation of the noble county, deputy wardens and
superintendents usually gathered right here to hold meetings,
and the county’s authorities date their charter in Sighetu Mar-
mației to 1385. The Maramures mines in the sources appeared
in the early 14th century, so mining probably began in the
previous century. The mining industry developed gradually.
In the description of the bypassing the boundaries of pos-
sessions of 1355 we can read about the road to the salt mines
(Ocna Șugatag). The Maramures salt store is first mentioned in
a charter of 1397.

From the beginning of the 14th century the extraction and
sale of salt became a royal monopoly, from which the ruler
received considerable income. In the autumn of 1397 King
Sigismund carried out reforms of the organizational structure
of salt stores, the work of which did not change until the end
of the Middle Ages. The date of issuance of the charter on
the reform of the royal monopoly on salt can not be consid-
ered accidental. During the campaign against the Turks in
1396 Sigismund entrusted the governor’s council with the
administration of the country. After the heavy defeat of the

kamaraispánokat állított, így ezentúl a tárnokmesternek már csak a városok ügyeivel kellett foglalkoznia. Árpád-korból örökölt rendszert átalakítva az erdélyi sóbányákat és az országban lévő sóhivatalokat (valamennyit kamarának nevezték) egységes szervezetté formálta, amelyet az erdélyi sókamaraispán irányított. Zsigmond király a sóbányászatán és a szállítás körülményein nem változtatott, de megtiltotta, hogy a főpapok vagy a bárók bármelyike (tehát a királyi tanács) a sókamarák ügyeibe beleszóljon, ugyanis ennek a jövedelemfajtának közvetlenül a király irányítása alá kellett tartoznia.

A sót szárazföldön és vízen továbbították az ország belsejébe. Az Árpád-korban alakult ki az az úthálózat, amelyen bonyolították a szállítását. Azt az utat, amelyen ezt a terméket szállították, sokfelé „sóútnak” nevezték.

Erdélyből a Meszesi kapun keresztül vezetett az egyik fontos út. Különösen sok kőszót szállítottak a Szamoson, Maroson és a Tiszán. A folyók menti helységek némelyike épp a sónak köszönhette virágzását (Szatmár). A sómonopóliumból szép bevételt remélhettek a királyok. Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) minden harmadik forintja (100 ezer) innen származott. Hunyadi Mátyás (1458-1490) uralkodása idején 80-100 ezer aranyforintra számíthatott belőle a király, ami 628 ezer aranyforintra becsült átlagos évi jövedelmének 12,7%-át tette ki. A Jagellók idején (1490-1526) csökkent a sómonopólium jövedelmezőség, úgyhogy az 1520-as években mintegy 30 ezer aranyforint (250 ezer forintos összbevétel 12%-a) folyt be a kincstárba.

A rendelet nyomán Máramaros és Erdély sóbányái, valamint az országban lévő kamarák irányítását az országos sókamaraispán látta el. Az uralkodó a korábbi években megszűnt kamarákat újból felállította, s újabbakat létesített. A király megállapította, hogy hol szabad vásárolni Erdély, hol Máramaros kőszóját. Utóbbit a Tisza és Zagyva által határolt országrészen, vagyis a Tiszától északra eső tájon s a Felvidék nagyobbik részén lehetett csak értékesíteni. Másutt Erdélyből kellett ezt a cikket beszerezni. Zsigmond engedélyezte, hogy a Szávától délre tengeri sót használjanak. Tegyük hozzá, a szabályt nem tartották be szigorúan. A bányáknál, az ország belsejében lévő sókamaráknál juthatott hozzá a fogyasztó vagy esetleg

troops near Nikopol, the ruler did not return home for many months. Upon his return, the king convened a parliament in the city of Timișoara, whose important task was to ensure protection against the Turks. During the reforms, the ruler was guided by the conditions of the Anjou era. King Louis of Hungary (1342–1382) to manage the sources of royal income (coinage, mining, the royal thirtieth part, taxes) created a separate organizational structure headed by the county governors of national competence, so after that the treasurer had to deal only with cities. By changing the system inherited from the Árpáds era, he formed the Transylvanian salt mines and state salt administrations (all of which were called stores) into a single organizational structure headed by the governor of the Transylvanian salt store. King Sigismund did not change the conditions for the extraction and transportation of salt, but forbade the high priests and barons (ie the royal council) to interfere in the affairs of the salt stores, because this type of income was to be under the direct control of the king.

Salt was transported to the middle of the country by land and water. During the Árpáds era a network of roads was developed, which was used for transportation. This route is often called the “salt road”.

One of the important routes led from Transylvania through the gates of the Meses. Particularly high amount of rock salt was transported along the rivers Szamos, Maros and Tisza. Some of the areas along the rivers began to prosper due to salt (Satu Mare). The kings could expect significant profits from the salt monopoly. Every third forint (100,000) of Sigismund of Luxembourg (1387–1437) was obtained exactly from here. During the reign of Matthias Corvinus (1458–1490) the king could expect 80–100 thousand gold forints from salt industry, which was 12.7% of his average annual income, which was estimated at 628 thousand gold forints. During the Jagiellonians (1490–1526) the profitability of the salt monopoly decreased, so in the 1520s the treasury received about 30 thousand gold forints (12% of total income in the amount of 250 thousand forints).

According to the resolution, the salt mines of Maramures and Transylvania, as well as the stores in the country were managed by the warden of the salt store of national com-

az árus ehhez az ásványhoz. A szabad árusításhoz engedély vagy uralkodói kiváltság kellett. Zsigmond király megszabta a termék kamarai árát. 100 darab kockasót a bányahelyeken 1 aranyforintért lehetett megvásárolni.

1400-tól 1426-ig az országos sókamaraispáni tisztséget firenzei eredetű üzletember, Ozorai Pipo (Filippo Scolari) töltötte be. Neki köszönhető, hogy az 1397. esztendei intézkedések megvalósultak, valamint a kamarák száma jelentősen megnövekedett. A pénzügyigazgatásban Európa-szerte szívesen alkalmaztak gazdasági ügyekhez értő olaszokat, akik meggyőződéssel látták a hivatalokban. Gyakran vették bérbe a királyi bevételi forrásokat, így volt ez nálunk is, mind a pénzverdék és nemesfémhányák, mind pedig a sóbányák esetében.

1467-ben Mátyás kincstári reformot hajtott végre, és a teljes pénzügyigazgatást a kincstartó hatáskörébe rendelte. Ettől kezdve a só bányászata és a vele való kereskedelem ehhez a hivatalhoz tartozott. Hunyadi Mátyás 1476-ban feleségül vette a nápolyi király leányát, Beatrixot, neki ígérte Máramarost. A királyné 1480 táján vehette át ezt a bányavidéket és azokat az észak-magyarországi sókamarákat, amelyek máramarosi sót árultak. Ettől kezdve Máramaros és a hozzá tartozó sókamarák királynéi birtoknak számítottak.

A Jagellók korában (1490-1526) rohamosan esett a sóból származó bevétel nagysága. Ennek a ténynek nem csupán a korrupció, a hanyag kamarai igazgatás a magyarázata. Egy 1519-ből származó velencei követjelentés azzal magyarázta csökkenést, hogy a bányáknál s nem az ország belsejében lévő hivataloknál adtak el sokat: „a sóbányákban szabadon vehet magának sót mindenki, aki akar”. A forrásokból az is kiderül, hogy jelentős mennyiség maradt raktáron. Ez a tény nem csupán a hanyagságról tanúskodik, hanem arról is, hogy a bányakamara pénztárában nem volt elég pénz a szállításra, valamint a bányák karbantartására. A diplomáciai irat kiemeli, hogy „ezek a bányák azonban nemsokára vízzel telnek meg s ez a jövedelem is el fog esni”. Werbőczy István 1514 táján tervezetet készített, ami a kamarák számát radikálisan csökkentette volna. Végül az uralkodó azt a megoldást választotta, hogy 1521-ben megszüntette a sómonopóliumot, szabaddá vált a kereskedelem, felszámolták az ország belsejében lévő királyi sóhivatalokat. Ugyanakkor néhány fontos kamara (pl. Szeged, Szatmár, Tokaj) megmaradt. Ugyanis a vízi szállításnak azt a szervezetét, ami a középkorban kialakult, továbbra sem nélkülözhatték. A monopólium tehát egyre kevésbé működött, egyre kevesebb jövedelmet hozott az uralkodónak,

*A só- és vámház épülete Nagytárkányban.
Salt house and customs post building in Velki Trakani.*

petence. The ruler restored the stores closed in recent years and even established new ones. The king determined where to buy Transylvanian and where Maramures rock salt. The latter could be sold only in the interfluvium of the Tisza and the Zagyva, ie in the area north of the Tisza, as well as in most of Upper Hungary. Elsewhere, this product had to be purchased from Transylvania. To the south of the Sava Sigismund allowed the use of sea salt. It should be reminded that this rule was not clearly followed. The consumer or possibly a trader could buy this mineral in mines, and in the middle part of the country — in salt stores. For free sale it was necessary to have a permit or a privilege granted by the ruler. King Sigismund determined the price of goods in the stores. 100 pieces of salt cubes could be purchased at production sites for 1 gold forint.

From 1400 to 1426 the position of warden of the salt store of national competence was held by a businessman of Florentine origin, Pippo Ozorai (Filippo Scolari). Thanks to him measures were taken in 1397, and the number of stores increased significantly. To manage financial affairs throughout Europe economically savvy Italians who saw the institutions as an opportunity to get rich were hired with pleasure. They often rented sources of royal income, as they did here as well, in the case of both mints or mines of precious metals and salt mines. In 1467 King Matias reformed the treasury and entrusted all financial management to the treasurer. Since then, salt produc-

ugyanakkor magasan tartotta a termék árát. Ám a rendszernek jó gazdálkodás mellett voltak gazdasági előnyei is. Nem csupán arról van szó, hogy jelentős bevételt biztosított az uralkodónak. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a kamarai szervezet vállalta magára, és szervezte meg a bányászatot, a szállítást és az elosztást, amely szaktudást, pénzt, nagyfokú szervezettséget igényelt. Nem véletlen, hogy a rendszer megszűnése zavarokat okozott az ellátásban, és a 16. század közepén felmerült a kamarai rendszer visszaállításának gondolata, azonban sokáig nem valósult meg.

*Rákóczy-Dessewffy kastély, eredetileg a sókamara épülete Tokajban.
Rákóczi-Dessewffy Castle, originally a salt store building in Tokaj.*

tion and trade belonged to this department. Matias Corvin in 1476 married the daughter of the Neapolitan king, Princess Beatrice, and promised her Maramures. This mining area and the salt stores of Northern Hungary, where Maramures salt was sold, were taken by the Queen in 1480. Since then, Maramures region and the salt stores belonging to it were considered the Queen's estates.

During the time of the Jagiellonians (1490-1526) profits from salt fell sharply. This fact is explained not only by corruption and improper management of stores. The Venetian ambassador's report of 1519 explained this decline by the fact that much salt was sold in the mines, not in the stores inside the country: "anyone who wished could freely buy salt in the salt mines." Sources also indicate that a significant amount remained in stock. This fact testifies not only to negligence, but also to the fact that there was not enough money in the mines' coffers for transportation and maintenance of mines. The diplomatic document emphasizes that "however, these mines will soon be filled with water, and this income will also be lost". István Verbóczy approximately in 1514 developed a project that would radically reduce the number of stores. Eventually, the ruler decided to abolish the salt monopoly in 1521, trade became free, and the royal salt administrations were abolished within the country. At the same time, some important stores (such as Szeged, Szatmár, Tokaj) remained. Since it was impossible to do without the organization of water transport, developed in the Middle Ages, so the functioning of the monopoly became weaker and weaker, bringing the ruler less and less profit, while maintaining the high price of goods. But the structure, along with proper management, also had economic benefits. It was not just that it brought a significant income to the ruler. We should not forget that the structure of the stores carried out and organized the extraction, transportation and distribution, which required professional knowledge, money, a high level of organization. It is no coincidence that the decline of the system caused supply disruptions, and in the middle of the 16th century the idea of restoring the store system arose, but it wasn't possible for a long time.

Sókamarak az újkori Magyarországon

A mohácsi vész (1526) a magyar sóregálé tekintetében is lényeges változást hozott. Az ország három részre szakadásával (Magyar Királyság, Erdélyi Fejedelemség, török hódoltsági területek) az új alapokra kellett helyezni a gazdaság irányítását. A magyar kamara megszervezésével I. Ferdinánd (1526–1564) jelentős újítást hozott be az államháztartásba. Azonban ennek az újonnan szervezett kamarának épp a legjelentősebb jövedelmi forrással, a sóbányákkal nem volt módja rendelkeznie. Az ország jelentős sóbányái csak rövid ideig kerültek a Habsburg-uralom alá. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy I. Ferdinánd még azon rövid idő alatt is, amíg az erdélyi sóbányák kezében voltak, jelentős változtatásokat hajtott végre. Az újabb kutatások derítették fényt arra, hogy a legfontosabb elosztóhelyek még Mohács után is működtek Szapolyai János országrészén, bár a kor zavaros viszonyai már érezhetően akadályozták ellátásukat. Ezekbe a kamarákba olykor a máramarosi bánya termékéből is szállítottak.

Az 1538-as váradi békében aztán hivatalosan is elhatárolták a két a só elosztási körzeteit: erdélyi sót csak János király, máramarosit csak Ferdinánd országrészén lehetett forgalomba hozni.

A Speyerben megkötött egyezmény (1570) az erdélyi fejedelemségnek biztosította Máramaros vármegyét. A magyar sókamaraik igazgatás újjászervezéséről ekkor már a sóbányák hiánya miatt sem lehetett szó, s az állandó háborúk, a török terjeszkedés meggátolták az egész ország területére kiterjedő szervezet megalakulását. Az ország só szükségletének fedezéséről tehát nem gondoskodott királyi intézmény. Az erdélyi, valamint a máramarosi bányák is az Erdélyi Fejedelemséghez tartoztak egészen 1702-ig, bár a két terület igazgatása jelentősen eltért egymástól. Erdély a 16. század folyamán bekapcsolódott az európai gazdasági folyamatokba, főleg az ipari nyersanyagul szolgáló bányakincsek miatt. A különlegesen gazdag erdélyi sóbányák már 1528-ban felkeltették a Fuggerek érdeklődését, de 1661-ben a törökök is szerették volna elfoglalni a területet. Az erdélyi fejedelmek sikeresen védték meg az oszmánok támadásától a térség bányái és kikötői. A 17. század folyamán a sóbányászat termelése meghárom-

Salt stores in Hungary of the new era

The Battle of Mohacs (1526) led to significant changes in Hungarian salt regalia. With the division of the country into three parts (the Kingdom of Hungary, the Principality of Transylvania, Ottoman Hungary) the management of the economy had to be put on a new footing. By organizing the Hungarian store King Ferdinand I (1526–1564) introduced significant innovations to the state budget. However, this reorganized store did not have access to the most significant source of income — salt mines. Significant salt mines came under Habsburg rule only for a short time. In any case, it is worth noting that Ferdinand I was able to make considerable changes even during the short time when the Transylvanian salt mines were in his hands. Recent studies have shown that the most important distribution points operated even after the Battle of Mohacs in the country, which was ruled by voivode János Szapolyai, although the confusing conditions of this age had already significantly hampered their functioning. Products from the mines of Maramures region were sometimes transported to these stores.

In a peace treaty concluded in the city of Oradea in 1538 two salt distribution points were officially demarcated: Transylvanian salt could be sold only in the territory of King János and Maramures salt — in the territory of Ferdinand.

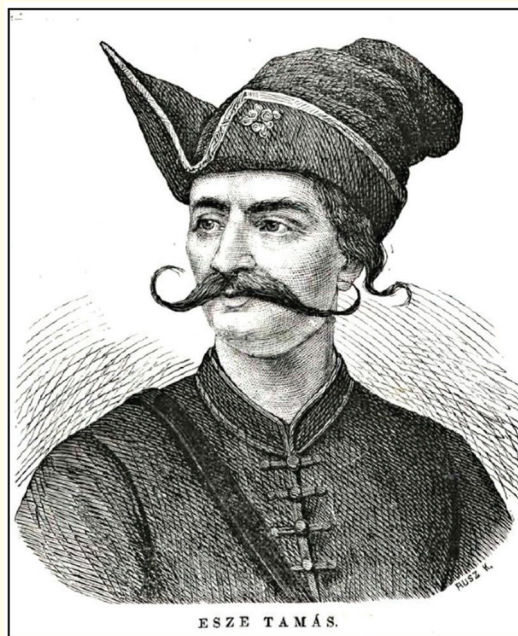
The convention concluded in Shpayer (1570) guaranteed the transfer of Maramures county to the Transylvanian Principality. At that time the reorganization of the Hungarian salt store administration was no longer possible due to the lack of salt mines, and constant wars and Turkish expansion prevented the creation of an organization that would cover the entire territory of the country. Thus, the royal institution did not care about meeting the salt needs in the country. The mines of Transylvania and Maramures belonged to the Transylvanian Principality until 1702, although the administration of the two territories differed significantly. Transylvania became a participant of European economic processes during the 16th century, mainly due to minerals that served as industrial raw materials. Particularly rich salt mines in Transylvania in 1528 aroused the interest of the Fuggers, but in 1661 the

szorozódott, ez lendítette a bányászathoz köthető iparágakon is. A máramarosi sóbányák a korszak jelentős részében magánkézben voltak, így a fejedelmi gazdaságpolitika kevésbé érvényesült ezen a részen az országnak.

A 17. század második felére jelentősen megváltozott a Habsburgok által irányított birodalom. Az I. Lipót (1657-1705) korában megerősödtek az állami igazgatás intézményei és sikeresen vették fel a harcot a hanyatló Oszmán Birodalommal. Az állandó háborúk költségeinek előteremtése nem volt könnyű feladat. Fél évszázad leforgása alatt, tehát 1650 és 1703 között a magyar királyság országaiban a Habsburg államhatalom csaknem minden gazdasági forrásra rátette a kezét. Elfoglalta vagy ellenőrzése alá vonta a gazdasági kulcspozícióknak számító területeket: az Adria kikötőit és a tengerpartra nyíló birtokokat, a hegyaljai szőlők jelentős részét, Felső-Magyarország és Erdély bányáit, a bányákat övező uradalmakat, s a legfontosabb kereskedelmi utak mellett fekvő városokat. A hadakozás, az udvartartás és a kormányzat költségei az államadóság rohamos növekedésével járt együtt.

A török kiűzése, Erdély megszerzése, valamint II. Apafi Mihálynak 1702-ben történt lemondása tette lehetővé, hogy a sóbányák birtokában egységes szervezetet létesíthetnek a só-monopólium biztosítására. A kormányzat 1694-ben, az abszolutizmus kiépítésére tett kísérletek idején bonyolította le az udvari kamara azt a hitelügyletet, amellyel bérbe adta a magyarországi sókereskedelem monopóliumát. A jelentősen megnövekedett terhek, a felemelt adók és illetékek, illetve a katonaság kötelező eltartása az országban minden társadalmi csoportot érzékenyen érintett, s szinte előkészítette a II. Rákóczi Ferenc által vezetett felkelést.

Rákóczi a tiszaháti szervezkedők vezetőjével, Esze Tamással kötött szerződést. Esze Tamás eredetileg a Rákóczi család ecsedi uradalmához tartozó Tarpa mezővárosában volt jobbágy, majd sóval kereskedett, és a központi kormányzat sómonopóliuma következtében törvényen kívüli helyzetbe jutott, családját biztonságba helyezte, és kiállt a hegyekbe a bujdosók közé. A felkelők társadalmi összetétele rendkívül változatos. Az egykori katonák, elbocsátott végváriak, a császári ezredekől megszökött fegyveresek és a régi Thököly-hadnagyok köréből kerültek ki. A jobbágyok között az adószedők elől menekülők és a tiltott utakon kereskedők egyaránt megtalálhatók. Az egykori szőlőtulajdonosok mezővárosi cívisek és kispapok. S voltak közöttük körözött személyek, „szegénylegények”. A fejedelem a brezáni kiáltványban indokolta meg

Rusz Tamás: Esze Tamás. Vasárnapi Újság, 1868/27. Szám.
Tomash Rus: Tamás Esze (Sunday newspaper, №1868/27).

Turks also wanted to occupy this area. Transylvanian princes successfully defended the mines and ports of the region from Ottoman attack. During the 17th century salt production tripled, which also contributed to the development of sectors that were associated with the mining industry. Maramures salt mines for much of this period were privately owned, so the economic policy of the principality in this part of the country did not have such a leading role as in others.

In the second half of the 17th century the Habsburg monarchy changed significantly. During the reign of Leopold I (1657–1705) the institutions of public administration strengthened and successfully began the struggle against the weakened Ottoman Empire. Raising funds for constant wars was a difficult task. For half a century, that is, between 1650 and 1703, in the countries of the Kingdom of Hungary the state power of the Habsburgs laid hands on almost all economic sources. It occupied or took control of territories that had key economic positions: the ports of the Adriatic and coastal lands, much of the vineyards of the Tokaj foothills (Hegyalja), the mines of Upper Hungary and Transylvania, the dominions surrounding the mines and cities near the most important trade routes. Expenditures on war, court maintenance, and government entailed a sharp increase in public debt. The expulsion of the Turks,

a felkelés elindítását: „ki-ki édes hazája szabadsága, nemzete mellett az Isten és törvényünk ellen képtelenül hatalmaskodó, zaklató, porcióztató, adóztató, [...] sónkat, kenyerünket elvevő idegen nemzet ellen”. Nem az ország királya, hanem a kereskedelmet, a megélhetést, az ország gazdasági értékeit kisajátítók, a magyar alkotmányt kiiktató rendszer ellen indítanak háborút, a magyar államiség védelmében.

Kezdetben a felkelők megpróbálták megszervezni a sóértékesítés kamarai szervezetét, mert a fejedelem a sómonopólium mellett döntött. Elhatározását nyilván a felkelés katonai megszervezéséhez szükséges anyagi források szűkössége, illetve hiánya váltotta ki. Egyedül a só látszott a felkelésnek e kritikus szakaszában alkalmasnak arra, hogy eladásából készpénzhez lehessen jutni, vagy közvetlenül is fel lehessen használni fizetésre. A háborús időkben a bányák Rákóczi csapatainak kezébe jutottak s az ország nyugati felének sóellátása nagy nehézségbe ütközött. Komáromba például 1704-ben és 1705-ben egy mázsa só sem érkezett s csak a felhalmozott készletnek köszönhető, hogy a sóeladást folytatni lehetett. Az ország egyes helyein már felállított sóhivataloknak pedig a katonaság jelentett nagy megterhelést, mivel készpénzben és sóban nagy mennyiségeket kellett a csapatoknak átadniuk. A sószállítók is felhasználták a zavaros időket s előfordult, hogy a rájuk bízott sóval és az előre felvett fuvardíjjal együtt eltűntek. Az egész magyar bányáügy rettenetesen elhanyagolt állapotban volt akkor, amikor a szatmári békét (1711) megkötötték.

*Esze Tamás emléktáblája az egykori sóház falán.
Memorial plaque to Tamás Esze on the wall of the former salt house.*

the conquest of Transylvania and the removal of Mihály II Apafi in 1702 made it possible, owning salt mines, to establish a single organizational structure to ensure a monopoly of salt. In 1694, during an attempt to establish absolutism, the authorities carried out a credit operation, thanks to which the monopoly on the salt trade in Hungary was leased. Significantly increased burdens, tax increases, tariffs, and the mandatory maintenance of troops had a considerable impact on all social groups in the country, almost preparing for an uprising led by Ferenc II Rakóczi. Rakóczi signed an agreement with Tamás Esze, the leader of the insurgent army. Tamás Esze was a serf from the village of Tarpa, which belonged to the Rakóczi family's Ecsed dominion, then traded in salt and, as a result of the government's introduction of a salt monopoly, became outlawed, so he secured his family and went to the mountains to join the rebels. The social composition of the rebels was extremely diverse. These were former soldiers suspended from border fortresses, armed men fleeing imperial regiments, and former Tekeli commanders. Among the serfs were those who fled from tax collectors, as well as merchants who traded on forbidden roads, former owners of vineyards, indigenous people of Hungarian cities and petty nobles. Among them were wanted persons, "poor fellows". The prince justified the beginning of the uprising in the Brezan manifesto: "for the freedom of our homeland, our nation, against a foreign nation that senselessly opposes God and our laws, annoys, oppresses, taxes, [...] and takes away our salt and bread". They were waging war not against the king of the country, but against those who appropriated trade, livelihoods and economic values of the country, against the system that worked against the constitutional order of Hungary in defense of Hungarian statehood.

Initially, the rebels tried to organize the structure of the salt trade stores, as the prince insisted on a salt monopoly. His decision was apparently provoked by the limited and scarce financial resources needed for the military organization of the uprising. At this critical stage of the uprising, it seemed that only salt was suitable for receiving cash from its sale, or for using it directly for payment. During the war of liberation the mines fell into the hands of Rakóczi troops, which led to difficulties in supplying salt to the western part of the country. For example, not a single quintal of salt did arrive in Komarno in 1704 and 1705, and only thanks to the accumulated stock could the sale of salt be continued. And for the salt administrations, which operated in some parts of the country, the

III. Károlyra (1711-1740) várt tehát az a feladat, hogy a 18. század viszonyainak megfelelően megszervezze a magyar sómonopóliumot. A bécsi udvart természetesen a jövedelmek fokozásának célja vezette. A bécsi udvar gazdaságpolitikája arra irányult, hogy a monarchia szükségletét lehetőleg belföldi termeléssel fedezzék. Elsősorban a Lengyelországból és az Ausztriából érkező kősó szállítmányokat szorítják ki a magyar piacról. A tengeri só kereskedelmét az ország déli részén engedélyezték csak, még az osztrák só nem érkezhett Magyarországra.

Az ország egész területén szétszórva állították fel a sóraktárakat — lehetőleg közlekedési utak mellett — amelyeknek feladata egész vármegyék sóval való ellátása volt. A sóraktáron kívül maguknál a sóbányáknál is lehetett sót vásárolni. Amikor a máramarosi bányák 1702-ben a bécsi kamara kezébe kerültek, bizottság szállott ki a bányák átvételére ez a máramarosi lakosság kiváltságát csorbíthatatlanul hagyta meg. Hangsúlyozta azonban, hogy mindenki csak a saját szükségletére vásárolhat sót és a továbbadást eltiltották.

A csempészést szigorúan büntették: elkobozták a sót, kocsit, lovat és a vétkesnek többé nem volt joga kedvezményes áru só vásárlásra.

A sómonopólium működését csak egységes középponti irányítással, nagy adminisztrációval tudták a birodalom minden országban lebonyolítani. A sóval kapcsolatos minden jövedelem az Udvari Kamara hatáskörébe tartozott. Az intézmény feladatait külön bizottságokba szervezték, melyek egyike volt a só ügyeivel foglalkozó szervezet. Az Udvari Kamara közvetlen és állandó összeköttetésben volt az egyes magyar sóhivatalokkal. Minden egyes hivatalnak hetenként kellett beszámoló jelentést küldenie Bécsbe. Ezekon kívül a havi, negyedéves és éves számadások egészítették ki a magyarországi sóügyről alkotott képet. A jelentések a bányászott, elfuvarozott, átvett vagy eladott sóról adnak beszámolót, jelzik, hogy mennyi pénzt vettek be, mennyit fordítottak a fuvardíjakra, mennyi kár esett szállítás közben. A cél tehát az, hogy Bécsben pontosan lássák, pénzben és sóban mennyivel rendelkeznek a sóhivatalok, valamint a fogyasztás nagyságáról is állandó tudomással bírjanak. Az egyes sóhivatalok és raktárak egymás-

burden was the army, as they had to hand over large amounts of cash and salt to the troops. Salt carriers also took advantage of the stormy times, and it happened that they disappeared together with the salt entrusted to them and the transportation fee received in advance. At the time of the conclusion of the Peace of Szatmár (1711), all Hungarian mining was in a state of deep neglect.

Thus, the task of organizing the monopoly of Hungarian salt in accordance with the conditions of the 18th century awaited Charles VI of Habsburg (1711-1740). The Viennese court, of course, was guided by the goal of increasing income. The economic policy of the Viennese court was aimed at meeting the needs of the monarchy for domestic production. First of all, supplies of rock salt from Poland and Austria were being pushed out of the Hungarian market. Trade in sea salt was allowed only in the southern part of the country, even Austrian salt was not allowed in Hungary.

Salt warehouses were established throughout the country — mostly near transport routes — the task of which was to provide salt to all counties. In addition to warehouses, salt could be purchased directly near the mines. When Maramures mines fell into the hands of the Viennese store in 1702, a commission arrived to receive the mines, leaving the privileges of Maramures population intact. However, it was emphasized that everyone could buy salt only for their own needs, resale was prohibited.

Smuggling was severely punished: salt, carts and horses were confiscated, and the perpetrator was no longer allowed to buy salt at a reduced price.

The activities of the salt monopoly throughout the empire could be carried out only through a branched administrative apparatus, through a single central government. All profits related to salt were the responsibility of the Court Chamber. The tasks of the institution were divided into separate committees, one of which was an organization dealing with salt issues. The Court Chamber had direct and constant contact with some Hungarian salt administrations. Each department had to send a weekly report to Vienna. In addition, the general

sal nem érintkezhetek, csak a bécsi bizottság engedélyével lehetett változtatni a megszokott só mennyiségén.

A kősó eladása az ország különböző részein levő lerakóhelyeken történt. Az ilyen lerakóhely voltaképpen sóraktár volt, amelyben megfelelő készletet halmoztak fel. A központi irányítás feladata volt, hogy a lerakóhelyekről gondoskodják, s azok üzletmenetét figyelje s megállapítsa, érdemes-e fenntartásuk. A sólerakóhelyek kijelölésének jogát a rendek már 1548-ban az uralkodóra ruházták át. III. Károly korában egyébként a lerakóhelyek egész sorát létesítették, főleg az erdélyi és a máramarosi só raktárait bővítették. A máramarosi só természetes útvonala a Tiszán vezetett. Vittek ugyan sót szárazföldön is, de ez sokkal költségesebb, valamint a korabeli útviszonyok nem tették lehetővé, hogy egész évben szállítani lehessen a kősót.

A „régii” Magyarországon a kősó bányászata és kereskedelme 1867-ig alapvetően nem változott, hiszen a kapitalista üzemszervezés formái, valamint a közlekedés forradalmi változása csak a kiegyezés után vált meghatározóvá. A 19. század utolsó harmadában kiépülő vasúthálózat, a folyók szabályozása, valamint a gépi technológiák alkalmazása a bányászatban alapjaiban változtatta meg a kősó szerepét a magyar gazdaságban. Az 1868. évi XI. törvénycikk a sójövédékről kötelező hatósági árat szabott a termék árának, illetve fenntartotta a kedvezményes sóhoz jutás lehetőségét egyes területeken, de a só vásárlását és a kereskedelmét az országon belül teljesen szabaddá tette. A közlekedés infrastruktúrájának radikális átalakulásával a hagyományos „sóutak” világa a 20. századra elejére elhalványultak, majd el is tűntek a társadalmi emlékezetből.

picture of the state of salt in Hungary was supplemented by monthly, quarterly and annual reports. These reports informed about the extraction, transportation, receipt or sale of salt, indicating how much money was received, how much was spent on transportation and how much damage occurred during transportation. So, the goal was for Vienna to see clearly what money and salt reserves were being managed by the salt administrations, and to have constant data on the amount of salt consumption. Individual salt departments and warehouses could not contact each other, the standard amount of salt could be changed only with the permission of the Vienna Committee. Rock salt was sold at unloading points in different parts of the country. These unloading points were actually salt warehouses, in which they accumulated adequate stocks. The task of the central administration was to take care of the security of the unloading points, to monitor their commercial plan and to determine whether they should be maintained. The right to determine the salt warehouses in 1548 was transferred to the ruler. During the reign of Charles III of Habsburg, a number of salt warehouses were established, mainly the Transylvanian and Maramures salt warehouses. The natural path of Maramures salt led along the Tisza. Salt was transported by land, but it was much more expensive, not to mention the fact that the road conditions at the time did not allow the transportation of rock salt throughout the year.

In “old” Hungary the extraction and trade of rock salt had remained largely unchanged until 1867, as the forms of organization of capitalist production and the revolutionary change of transport became decisive only after the Austro-Hungarian Compromise. The railway network built in the last third of the 19th century, river regulation and the use of mechanical technologies in mining dramatically changed the role of rock salt in the Hungarian economy. Article XI of the law “On income from the sale of salt” of 1868 established a mandatory official price for the product and retained the possibility of obtaining salt in certain areas on preferential terms, but made the purchase and trade of salt within the country completely free. Due to the radical transformation of transport infrastructure, the world of traditional “salt roads” faded by the beginning of the 20th century, and then simply disappeared from social memory.

Utak, vásárok, térképek

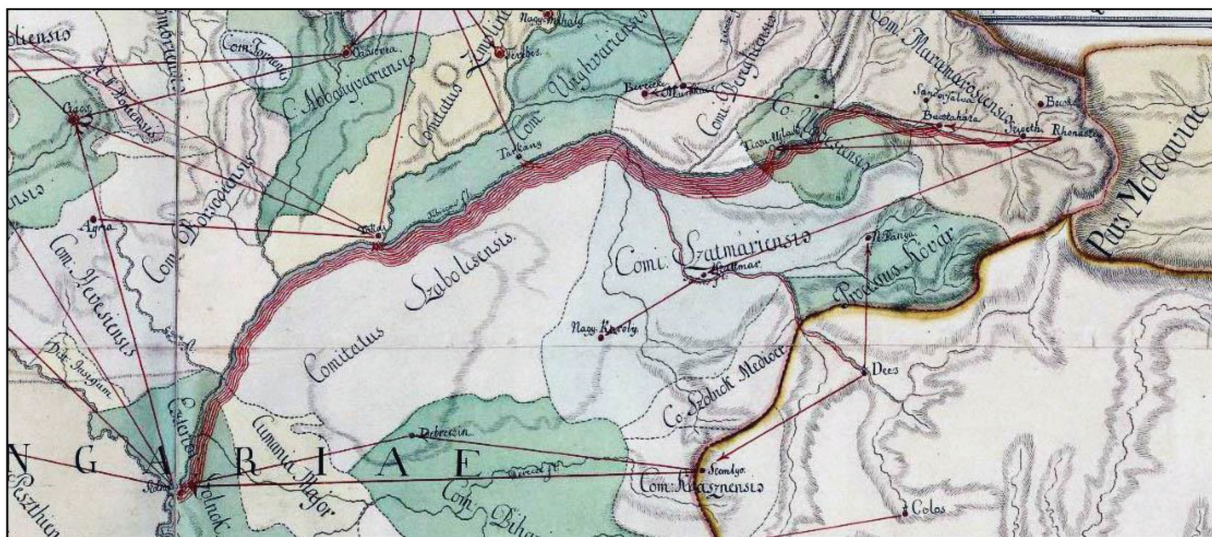
A már említett irdatlan mennyiségű árunak az eljuttatása a fogyasztókhoz két módon volt lehetséges: szárazföldi úton (tengelyen) vagy vízi szállítás révén. Természetesen a vasúti közlekedés megteremtése sokat könnyített a helyzeten, de gyakorlatilag a 19. század végéig csak az említett hagyományos szállítási módok jöhettek szóba. Ha figyelembe vesszük a korabeli úthálózatot, annak minőségét, illetve a szállítás költségeit, akkor elmondható, hogy ahol lehetett, ott a vízi utat választották.

Magának a szerteágazó úthálózatnak a jelen földrajzi viszonyaiból kiinduló rekonstruálása nem egyszerű feladat. A középkorból, kora újkorból származó források hiányosak és esetlegesek, megbízható, nagy felbontású térképekkel a 18. század előttről nem rendelkezünk. A korabeli viszonyok ábrázolásának kiemelkedő darabja Tarnói Milecz Imre kézzel festett térképe 1773-ból. Az egyszerű kivitelű térkép a vízhálózatot, különböző jelekkel a sóhivatalokat és azok működési területeinek a határát szemlélteti. A térkép vörös vonalakkal ábrázolja a sószállítás útvonalait is. Szintén jól hasznosítható ismereteket ad a térség egykori úthálózatáról az első katonai felmérés térképei. A Habsburg Birodalom katonai felmérését Mária Terézia rendelte el 1764-ben.

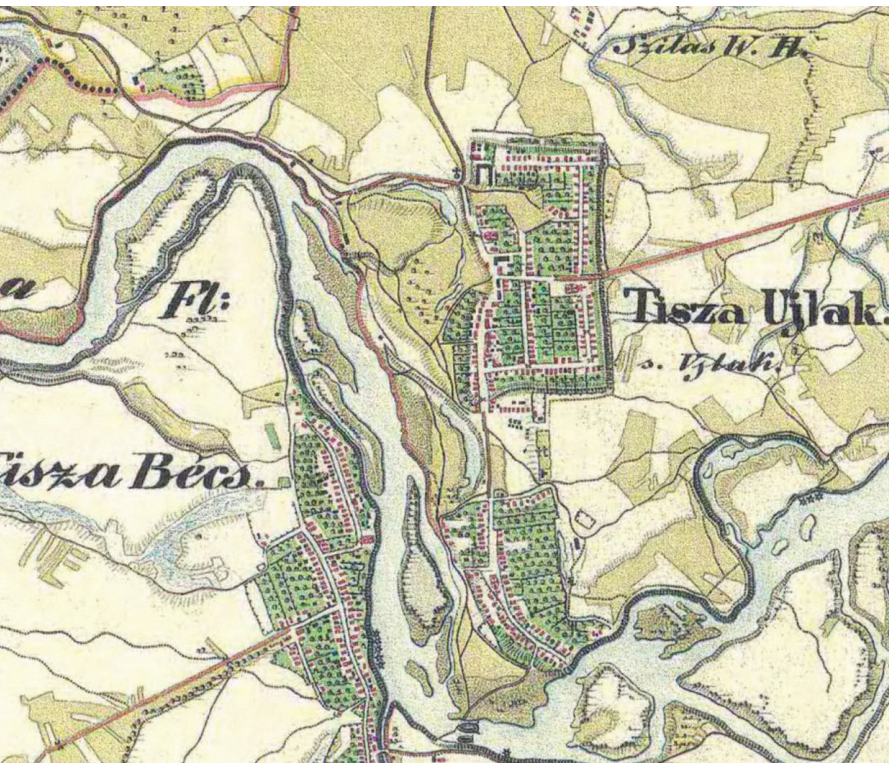
Roads, fairs, maps

As already mentioned, the delivery of a huge number of goods to consumers was possible in two ways: by land (carts) or water. Of course, the creation of conditions for rail transport greatly facilitated the situation, but almost until the end of the 19th century only the above-mentioned traditional modes of transport could be considered. If we take into account the then road network, its quality and transport costs, we can say that, where possible, the waterway was chosen.

Reconstruction of the most extensive road network, based on modern geographical conditions, was not an easy task. Related sources from the Middle Ages and the beginning of the new era are incomplete and conditional, we do not have reliable high-resolution maps until the early 18th century. The best example depicting the conditions of that time is a hand-drawn map of Imre Tarnai Milets made in 1773. This simple map illustrates the waterways, showing the salt controls and the boundaries of their areas of functioning with individual marks. The red lines on the map show the routes of salt transportation. Maps of the first military topographic survey also provide useful information about the former road network of this region. The military measurement of the Habsburg Empire was carried out in 1764 by order of Maria Theresia.

A sószállítás irányjai Észak-kelet Magyarországon a 18. században/Milecz Imre térképe 1773-ból. (részlet).
Directions of salt transportation in North-Eastern Hungary of the 18th century (Imre Milets's map of 1773 (Fragment)).

*Tiszaiújlak és Tiszabecs a katonai felmérés térképén.
Tiszaiújlak and Tiszabecs on the map of military topographic measurement.*

A rendelet szövege szerint: “[...] a nemrégiben befejezett háború tapasztalatai meggyőzően bizonyították, hogy mennyire nélkülözhetetlen [...] a vidékek ismerete”. A történelmi Magyarország területén a felmérés 1766-ban a tatárbetöréstől veszélyeztetett Máramaros megye térképezésével kezdődött. Ezt követte a felvidéki vármegyék, illetve Erdély felmérése. A munkálatok 1787-ig elhúzódtak, amikor Ausztria és Magyarország belső köorzeteit tárták fel. A 19. század elejétől a hiteles megyetérképek, valamint a vízrajzi és vízszabályozási rajzolatok megjelenésével már biztos képünk van a Kárpát-medence közlekedési rendszereiről. Ugyanakkor leegyszerűsíti a helyzetet az tény, hogy az eltelt századok alatt a közlekedés viszonyai alig változtak, az úthálózat fejlesztése illetve a folyószabályozás még váratott magára. További segítséget jelenthet az is, hogy egy, a 16. század közepén született dokumentum felsorolja a máramarosi só szállításához kapcsolódó vámhelyeket, amelyek alapján az útvonalak nagy vonalakban rekonstruálhatóak. Kiindulásként a máramarosi

According to the order, “[...] the experience of the recently ended war convincingly demonstrated the importance of knowledge [...] of the countryside”. Topographic measurement of the territory of historical Hungary began in 1766 with the production of the map of Maramures county, which was under threat of Tatar raids. After that the counties of Upper Hungary and Transylvania were measured. These works had lasted until 1787, when the inner districts of Austria and Hungary were opened. With the appearance of certified maps of counties, drawings of hydrography and water regulation from the beginning of the 19th century, we already have a clear picture of the transport systems of the Carpathian basin. At the same time, the situation is simplified by the fact that transport conditions have hardly changed in recent centuries, the development of the road network and river regulation have not yet taken place. Further assistance may be the document from the middle of the 16th century, which lists all customs points related to the transportation of Maramures salt, may be a further help. Thanks these points it is possible to reconstruct the network of transport routes in general. At first, salt was transported from Maramures mines by carts, and in winter by sleigh to the ports created near the rivers (portus), and then transported from there. The main roads intertwined the eastern and western parts of Upper Hungary.

At the same time, the supply of salt even reached some settlements in the modern territory of Szabolcs-Szatmár-Bereg region. It should be noted that a salt store did not work in this area. As a result, a radial distribution network with a single center was not created here. Instead, the territory was intertwined with several parallel and branched routes. The area was crossed by two important transport routes. One of them, touching the settlements of Matészalka, Nyírbátor and Nagykálló, passing through the former Keresztút (Crossroads) (now Kótaj), reached Tokaj located on the right bank of the Tisza. This section from Nyírbátor and Tokaj was called the salt road in the Middle Ages, because salt was transported through it from the village of Szálás in Bihar county to the northern counties of the country. Keresztút got its name from the fact that it was here that the route, which stretched from Uzhhorod passing near Kisvárda on the outskirts of the district of Rétköz, was adjacent to the northern road. The second important route crossed the western part of the county in a north-south direction. It started from Debrecen and passed through Hajdúböszörmény, Nánás, Büdszentmihályi (Tiszavasvári) and reached the Tisza near the settlement of Tiszalök.

bányahelyekről szekereken vagy a téli hónapokban szánón a folyók mellett kialakított kikötőkhöz (portus) szállították a sót, ahonnan azt tovább vitték. A legfontosabb útvonalak a Felvidék keleti illetve nyugati területeit hálózták be. Ugyanakkor a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye különböző településeit szintén elérték a só szállítmányok. Itt meg kell jegyezni azt, hogy ezen a területen sókamara nem működött. Ebből következően nem alakult ki egy centrumból kiinduló sugaras ellátási hálózat. Ehelyett több, egymással párhuzamosan haladó, illetve szerteágazó útvonal szőtte át a területet. A térséget két fontos közlekedési út szelte át. Az egyik Mátészalkát, Nyírbátort, Nagykállót érintve az egykori Keresztúton (ma Kótaj) áthaladva érkezett a Tisza jobb partján fekvő Tokajba. Ennek Nyírbátor — Tokaj közötti szakaszát hívták a középkorban sóútnak, mivel rajta keresztül szállították a Bihar megyei Szalacsról szekéren az északi megyék sószükségletét. Keresztút a nevét onnan kapta, hogy itt csatlakozott az Ungvárról induló, Kisvárdát is érintő, a Rétköz peremén futó útvonal az északi útba. A másik fontos útvonal a megye nyugati részét észak–déli irányban szelte át. Debrecenből indult, s Hajdúböszörményen, Nánáson, Büdzentmihályon (Tiszavasvári) áthaladva Tiszalöknél érte el a Tiszát.

*A tiszaujlaki sóház épülete.
Salt house building in Tiszaujlak.*

In any case, the first section of each of the roads stretched from the salt mines along the river Tysa to Khust. From here through Szőlős (modern-day Vynohradiv) an alternative branch led across the Bács (Aranyos) and (Vásáros) Namény crossings along the Tisza. Traders loved the Bács customs point because from there it was possible to deliver goods to Kisvárdá by a short route. On the other hand, from Khust-Szőlős-Kisvárdá road near the village of Tiszaújlak (modern-day Vilok) a new transport branch emerged, leading through the Szatmár plain to Nyírbátor, from where it stretched to Debrecen. In addition, it seems that from Tokaj, as the most important regional center of the salt trade, land traders could reach Kisvárdá or Kálló (Nagykálló), and from there to Nyírbátor. In Tokaj the river crossing had been operating since ancient times. This was indicated by the first written mention of the settlement of 1067, when it was called Kőrév (Stone Crossing). The first written record of the crossing dates back to 1388. At that time voivode Peter Czudar erected a stone tower to support the Tysa crossing. Further archival data also indicate the operation of a serious crossing, where the transportation of goods across the river was probably carried out on a pontoon bridge. There is no exact information about the date of construction of the permanent bridge over the Tisza. In the census of 1610 we can read: “To overcome the Tisza, because we use it without paying duty, if necessary, any work will be provided”; that is, by that time there should have already been a permanent bridge. Its significance is directly stated in the decree of Ali-aga of 1667. When traffic on the bridge over the Tisza in Szolnok began to decrease, he took the following countermeasures: “Those who use other crossings, be it the Tokaj bridge, or even the bridge in the Polgár settlement, all those we catch will be deprived of property and livestock for the benefit of the sultan, and the culprits will be put on spikes”. According to the text, at that time there were already two bridges on the river Tisza north of Szolnok: one near Tokaj and the other one near Polgár.

In this regard, it should be noted that in the Middle Ages there were not many cities in the country, thus increasing the role of settlements that took over the conduct of trade as secondary, tertiary centers. In general, apart from the local centers Namény and Kisvárdá, the role of Kálló and Nyírbátor had grown. Especially in the development of the latter an important factor was its favorable location, it was situated near important trade routes. Due to its favorable geographical position it had close contacts with the salt warehouses of the settlements of Szatmar, Tokaj and Debrecen.

Mindenesetre mindegyik a sóbányáktól eltartó út első szakasza a Tisza mentén Husztig tartott. Ezek után egy-egy alternatív útvonal Nagyszőlősen át a bácsi (aranyosi) illetve a (vásáros) naményi tiszai révhez tartott. A kereskedők kedvelték a bácsi vámhelyet, mert onnan rövid úton Kisvárdát érhatték el árujukkal. Másrészt a Huszt-Nagyszőlős-Kisvárdai útból Tiszaújlaknál kiágazott egy újabb, amely a szatmári síkságon át Nyírbátorba vezetett, hogy aztán Debrecenben végződjön.

Mindemellett úgy tűnik, hogy Tokajból, mint a térség legfontosabb sókereskedelmi központjából szárazföldön el lehetett jutni a kereskedőknek Kisvárdára, illetve Kállóba (Nagykálló) és azon át Nyírbátorba. Tokajnál a legrégebbi időktől kezdve volt átkelés a folyón. Erre utal a település első írásos említése is 1067-ből, amikor Kőrévnek nevezték. Az átkelőről szóló első írásbeli emlék 1388-ból származik: Czudar Péter bán ekkor emeltetett kőtoronyt a tiszai rév biztosítására. A későbbi levéltári adatok is komoly révre engednek következtetni, amelynél az átkelést valószínűleg hajóhíddal oldották meg. Pontos információk nincsenek arról, mikor készült el valójában az állandó Tisza-híd. Egy 1610-es összeírásban olvashatjuk: „Tisza áthidalásához, miután vám nélkül használjuk, szükség esetén minden munkát megadunk”; azaz ekkor már állandó hídnak kellett állnia. A jelentőségéről közvetve tudósít Ali aga 1667-ben írt rendelete. Amikor a szolnoki Tisza-híd forgalma csökkenni kezdett, az alábbi ellenintézkedést tette: „Akik más réveket keresnek, akár a tokaji hídon, akár a polgári hídra, akiket megfoghatunk, javaikat, marháikat a császár számára lefoglaljuk, magukat karóba mind felkarózzuk”. A szövegből kiderül, Szolnoktól északra ekkor már két Tisza-híd is állt: az egyik Tokajnál, a másik pedig Polgárnál.

Ezzel kapcsolatban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a középkor századaiban a városok száma csekélynek mondható hazánkban, így felértékelődött a mezővárosok szerepe, amelyek másodlagos, harmadlagos központokként átvállalták a kereskedelem lebonyolítását. Összességében tehát a helyi központok, Namény és Kisvárdai mellett, felértékelődött Kálló és Nyírbátor szerepe. Különösen utóbbi fejlődésében jelentős tényező volt kedvező fekvése, fontos kereskedelmi utak mentén feküdt. Szerencsés helyzetének köszönhetően közeli kapcsolatban állt Szatmár, Tokaj, valamint Debrecen sóraktáraival. A cívisvárosban nagy mennyiségű só-tároltak, a lakos-

The city stored a large amount of salt, and thanks to the population and the huge amount of cattle kept on the outskirts of the city, the safe supply of white gold became especially important. Without the work of drivers of the surrounding settlements the replenishment of these warehouses would have been impossible.

Various goods, including salt, were sold in these local centers at fairs held on different days of the week. In some settlements the days of the fair were determined in such a way that traders could travel from one trading place to another offering their goods profitably.

If, for example, in Nyírbátor the fair was held on Wednesday, then in Semlyén (Kállósemlyén) on Thursday, and in Kálló on Saturday. Over time, more and more settlements were given the right to hold fairs, so once a week the market was held in several places (for example, in Csenger on Wednesday, in Matészalka on Thursday). Due to increased competition, the settlement, which could afford, tried, even to the detriment of its competitors, to create a more favorable position for themselves. The Bathory family, as evidenced by the charters, had so much power and authority that the ruler managed to ensure that his subordinate Nyírbátor, due to the privileges, stood out from other settlements. This was justified by the good location of the settlement, through it passed trade routes from Transilvania and the Upper Tisza, near Tokaj and Debrecen. Thus, the settlement in the 14th century received a peculiar, based on the descriptions of the time, right to suspend goods, which mainly applied to salt. The mentioned charters secretly imposed forced relocations for various traders who had to offer their goods for sale at fairs held in Nyírbátor on Wednesdays. As a result, thanks to these privileges, traffic from the then economic center of the region, Szatmár, was redirected here. This right mentioned in the charters is special in several respects. On the one hand, it had only territorial and not state competence. In terms of direction, its effect extended to trade from east to west and was limited in time because it was valid on market days on Wednesdays. In addition, none of the few settlements with such privileges fell under the jurisdiction of the landlords. Moreover, these rights were almost exclusively related to foreign trade.

ság mellett a város határában tartott hatalmas marhaállomány különösen fontosá tette az ellátás biztonságát. A környékbeli települések, fuvarosainak munkája nélkül ezeket a raktárakat nem tudták volna feltölteni.

A különböző árucikkek, köztük a só ezekben a helyi központokban a hét különböző napjain megtartott vásárokon került értékesítésre. A vásárnapok az egyes településeken úgy voltak kijelölve, hogy a kereskedők egyik helyről a másikra vándorolhattak, gazdaságosan kínálva árucikkeiket.

Míg például Nyírbátorban szerdán, Semjénben (Kállósemjén) csütörtökön, Kállóban szombaton volt vásárnap. Az idők során mind több település kapott vásártartási jogot, így egy napon, több helyen is tartottak piacot (például Csengeren szerdán, Mátészalkán csütörtökön). A kiéleződő konkurenciaharc miatt, amely település tehette igyekezett előnyösebb helyzetbe jutni, akár vetélytársaik kárára is. A Báthori család az oklevelek tanúsága szerint rendelkezett annyi hatalommal és tekintéllyel, hogy az uralkodónál elérte a fennhatósága alá tartozó Nyírbátort kiváltságokkal kiemelje a többi település közül. Ezt indokolhatta a település szerencsés fekvése is, rajta haladtak keresztül az Erdély és a Felső-Tisza felől érkező utak, közel volt hozzá Tokaj és Debrecen. Így település a 14. században sajátos, úgy tűnik a korabeli leírásokból, hogy alapvetően a sóra kiterjedő árumegállító jogot kapott. Az említett oklevelek burkoltan útkényszerrel mondanak ki a különböző kereskedőkre, akiknek portékáikat a szerdai nyírbátori vásárokon eladásra kellett felkínálniuk. Végeredményben tehát a régió akkori gazdasági központjából, Szatmárból érkező forgalmat ide terelték a kiváltságokkal. Ez az említett oklevelekben meghatározott jog több szempontból is különleges. Egyrészt csak területileg illetékes, tehát nem országos hatókörű volt. Irányát tekintve a keletről nyugatra irányuló kereskedelemre vonatkozott és időben is korlátozott volt, miután a szerdai piac idejére volt érvényes. Emellett nálunk a kevés ilyen kiváltsággal bíró település egyike sem tartozott földesúri joghatóság alá. Ezek a jogok ráadásul szinte kizárólagosan csak a külkereskedelemhez kapcsolódtak.

Mint arról már volt szó az állami sómonopólium a 18. századra állt helyre, és ekkor már jól szervezett biztosította

Szatmár 1686, rézkarc (Jacob Peeters).
Szatmar in 1686, etching (by Jakob Peters).

As we have already mentioned, the state salt monopoly was restored by the 18th century, and at that time the infrastructure for salt supply was provided by a reliable organization. It is important to note that, in contrast to Transylvania, the dominions belonging to Maramures mines had existed for a long time. The state could use the work of local serfs, especially in the field of transportation. The same happened in the counties of Szatmár, Bereg and Szabolcs. The state, thanks to promises, but forcibly if necessary, used the labor of peasants and their livestock. The fact that the central government did not create an independent apparatus for transportation was justified by the huge size of the region. In the absence of river transport, even with such organization, the delivery of salt to destinations was a huge burden for villages.

It is estimated that 2,000–3,500 shipments would have been required to fill the warehouses of Szatmár historical county in the 18th century, if only simple carts had done so.

The government could reimburse the costs of supplies for it in various ways. On the one hand, it gave tax breaks and paid additional rewards in cash. However, the opportunity offered was not received with an explosion of enthusiasm by many

a sóellátás infrastruktúráját. Fontos megjegyezni, hogy — Erdéllyel szemben — a máramarosi bányákhoz tartozó uradalmak a későbbiek során is tartósan megmaradtak. Az állam felhasználhatta az ottani jobbágyok munkáját, elsősorban a szállítás területén. Nem volt ez másképpen a szatmári, beregi és szabolcsi területeken sem. Az állam ígéretések, de ha kellett kényszer árán is kamatoztatta a falvak népességének munkaerejét, illetve az ott lévő állatállományt. Azt, hogy a központi hatalom nem állított fel önálló apparátust a szállítás lebonyolítására, azt a hatalmas méretek indokolták. Folyami szállítás hiányában, még ilyen szervezethez mellett is óriási tehertételt jelentett volna a falvak számára a só célállomásokra való eljuttatása.

Számítások szerint, csak a történelmi Szatmár megye rak-tárainak feltöltése a 18. században, ha pusztán szekerekkel történt volna 2000-3500 fuvar igényelt.

A kormányzat a számára végzett szállítás költségeit különböző módon ellentételezhette. Egyrészt elengedte a vele szemben fennálló adót, illetve e felett pénzben kifizette a járandóságot. Ugyanakkor a felkínált lehetőséget sok paraszti közösség nem fogadta kitörő lelkesedéssel. Ennek hátterében több tényező állhatott, legkézenfekvőbb az volt, hogy sokan nem rendelkeztek sem igavonó állattal sem szekérral. Elsődleges ok lehetett még az utak rossz minősége, amely a súlyos teherrel megrakott szekereket könnyen tönkretelthette. A korabeli közlekedés viszonyai között gyakran előfordult „emberek elrekedtek, hámok, istrángok elszakadtak, lovak lefeküdtek a sárba”. Ehhez kapcsolódott a nagy igaerő igény, tehát az sem volt mindegy, hogy a jobbágy hány állattal rendelkezett. Gyakran az is visszatarthatta a megbízástól a fuvarozókat, hogy nagy távolságot kellett megtenniük. A terepviszony ugyanígy elriasztó nehézségeket jelentett a falvak számára, Szatmár megyéből például a Máramarosba menő útvonalak 1000 métert meghaladó hegyeken vezettek keresztül. A hegyek között zsákmányra leső rablóbandák jelentettek további veszélyt a fuvarosokra.

A kockázatvállalás mértéke különböző volt, egyesek jelentős távolságot tettek meg, míg mások csak a sóraktárak közötti fuvarozást vállalták. Például Ugocsa megyében a 70-80 kilométernyi távolságot is zokszó nélkül megtették, addig Bereg me-

peasant communities. Several factors could be the reason for this, the most obvious was that many had neither draft animals nor carts. Another major reason may have been the poor quality of the roads, which could easily have damaged the condition of the loaded carts. In the conditions of traffic of that time it often happened that “people got stuck, armor, traces got torn, horses lay in the mud”. The high demand for draft animal power was due to this, so it mattered how many animals the serf had. Carriers were often deterred from fulfilling orders by the fact that they had to travel long distances. Terrain conditions also meant great difficulties for the villages, for example, the road from Szatmár county to Maramures passed through mountains over 1000 meters high. Between the mountains gangs of robbers were a threat to carriers.

The degree of risk differed, as some traveled considerable distances, while others carried only transportation between salt warehouses. For example, in Ugocsa county the distance of 70-80 kilometers was traveled without any problems, while for the residents of Bereg county half of this distance was very difficult. However, in the latter there were those who rode in their carts all the way to Maramures mines. Similarly, we may notice suchlike differences in other areas. A number of villages claimed that due to the long distance they were not ready to participate in the transportation of salt. Some took work only under duress, as required, under the influence of government force, while others supported themselves and their families by this work. As it was found out earlier, where it was possible, more favorable river transportation was preferred.

Beginning with the 16th century, the largest number of deliveries of goods passed along the river Tisza, which was the most important route in the salt trade with the main nodes in its upper segment in Tokaj and Szolnok. The river Szamos was also considered to be an important water way.

A number of customs posts and salt warehouses (Csenger) were established by the government along the river. Of course, the transportation of Transylvanian salt was largely carried out along the river Maros, which, flowing into the Tisza, provided the delivery of salt to more remote parts of the country. However, this type of transportation also had its drawbacks, so in the region we considered, in the Upper Tisza

gye lakói már a feleannyi utat nagy tehernek tartották. Utóbbi területen mégis voltak olyanok, akik egyenesen a máramarosi bányákig felszekereztek. Ugyanígy hasonló különbségeket tapasztalhatunk más területeken. Falvak sora vallott arról, hogy a nagy távolság miatt nem vehetnek részt a só szállításban. Egyesek csak a kényszer, a hatósági erő hatására a szükséges mértékig vállalták a munkát, míg voltak olyanok, akik ebből a munkából tartották fel önmagukat és családjukat. Mint az már korábban kiderült, ahol lehetett a kedvezőbb feltételeket biztosító folyami szállítást részesítették előnyben.

A Tisza folyó a 16. századtól a só forgalmazásában kiemelkedő jelentőségű útvonalként a legnagyobb forgalmat bonyolította le, legfontosabb csomópontjai a fenti szakaszán Tokaj és Szolnok voltak.

Nagyon fontos vízi útvonalként tartották számon a Szamost is. A folyó mellett vámházak és sóraktárok (Csenger) rendszerét működtette a kormányzat. Természetesen az erdélyi só szállítását nagyrészt a Maroson oldották meg, mely a Tiszához csatlakozva látta el sóval az ország távolabbi részeit. Azért ennek a szállítási módnak szintén megvoltak a maga hátrányai, így az általunk vizsgált térségben, a Felső-Tisza vidékén Técsőig, illetve Nagyszőlősig a folyó szélessége és mélysége behatárolta a szállítást. Ez a vízi járművek mennyiségére és lehetséges merülési mélységére korlátozó erővel bírt. Ráadásul az alacsony vízállás akadályozhatta a forgalmat, és persze télen a folyók járhatatlanná váltak. Maga a tavaszi indulás szintén nagyon késői időpontra toldott ki. A 16. századi gyakorlat szerint Máramarosból április 24-e, tehát Szent György napja előtt nem lehetett vízi szállítmányokat elindítani. Mindezek következtében a sóraktárakat késő ősze fel kellett tölteni, az egyenletes biztonságos ellátás biztosítása érdekében és ezt a feladatot a folyók közelsége ellenére sokszor tengelyen kellett megoldani. Csak, hogy érzékeltesük a feladat nagyságát, Mária Terézia uralkodásának végén Szatmár, Nagybánya, Nagykaroly sóraktárainak befogadóképessége 728 tonna volt. Ugyancsak árulkodó adat, hogy a nagyjából máramarosi sót raktározó és elosztó Szolnok tároló képessége közel 1700 tonnát tett ki. Ahogy azt a szárazföldi szállításnál láttuk a folyókon szintén komoly szerepet játszottak a környékbeli falvak lakói. Így például Gulács, Tivadar és Vid népe a só lehajzásában kormányosként szolgált a Tiszán. Az eddig

region to Tiachiv and Szőlős, the width and depth of the river limited delivery.

This, in turn, affected the number of water vehicles and the possible depth of their immersion. In addition, low water levels could impede movement, and usually rivers became impassable in winter. The beginning of the spring transportation season also started quite late. According to the practice of the 16th century, water transportation from Maramures region could be launched only after April 24, i.e. on St. George's Day. Based on this, to ensure uninterrupted supply salt warehouses had to be filled by late autumn, but this task, despite the proximity of rivers, had to be solved by carts. To understand the scale of this task, at the end of the reign of Maria Theresia the capacity of the salt warehouses of Satu Mare, Baia Mare and Nagykaroly (modern Karei) was 728 tons. It is also significant that the capacity of the warehouse and distribution point in Szolnok, which mainly received Maramures salt, was almost 1,700 tons. As we have already seen in the case of land transportation, the inhabitants of the surrounding villages also played a significant role in river transportation. For example, residents of the villages of Gulács, Tivadar and Vid steered rafts during the salt rafting on the Tisza.

It follows from the above that thanks to careful organization everyone could meet their needs from the replenished warehouses. At the fairs traders offered, among other goods, salt. A large number of fairs gave everyone the opportunity to buy white gold. In addition, every year salt traders transporting goods in carts visited settlements where the required amount could be purchased from them. Later it became customary to sell this product in church squares, and then traders as shopkeepers ensured a stable supply of goods in the settlements. In addition, residents and traders had the opportunity to buy salt in salt houses and stores.

However, the situation was not so simple. The state tax raised the price of salt to an unrealistically large extent, and the farther the salt came from the salt mines, the more expensive it was. Profits of this magnitude, of course, had always attracted people to earn significant money, bypassing the state. Those who dared to go to the mines were able to buy the required quantity at the production price, quite cheaply. At the production sites, compared to the contracted quantity, the carriers also tried to buy salt illegally, so the goods could be purchased from them. Salt smuggling lured with the possibility of rapid enrichment, but it also had its dangers as

leírtakból az a kép rajzolódik ki, hogy a gondos szervezés révén feltöltött raktárakból bárki hozzájuthatott a szükségleteihez. A vásárokon kereskedők más portékájuk mellett sót is kínáltak. A vásárok sűrű hálózata mindenki számára lehetővé tette azt, hogy helyben hozzájusson a fehér aranyhoz. Emellett a szekereken árut szállító sókereskedők nyaranta végigjárták a településeket és tőlük szintén meg lehetett vásárolni a szükséges mennyiséget. A későbbiekben a templomtérén szokásossá vált ennek a terméknek az árusítása, majd letelepülve az árusok szatócsként stabil ellátást biztosítottak a településeken. Ezen kívül a lakosoknak, kereskedőknek volt módja vásárolni sót a sóházaknál és kamaráknál egyaránt.

employees of salt departments severely punished suspects. Officials often looked with suspicion even at honest traders. Instructive in this respect is a typical historical episode: from the end of the 17th century the Viennese court, which had accumulated debts during the liberation wars and was constantly struggling with a lack of funds, in 1694 again ordered the establishment of a state salt monopoly. Moreover, it was due to the anti-social activities of a narrow group of tenants (Pál Esterházy's, Samuel Oppenheimer's palatine). Along with arbitrarily set and high prices the bigger problem was that they disrupted the then-established system of domestic trade, thus depriving many others of the opportunity to earn money. Along with Maramures region the neighboring regions of Szabolcs and Szatmár were equally affected by these losses.

Sószállító hajók a középkorban.
Ships that transported salt in the Middle Ages.

A só szállítása szekéren és tutajon

Az utak középkori, kora újkori leírásai siralmas képet festenek a szállítás feltételeiről. Az esők évadján az egész Alföldön félelmetes dolog az utazás, hiszen az őszi és tavaszi sárral alig tud megbirkózni a kerekes jármű. A Tiszántúl akkor merő sártenger, az útnak gyakorta teljesen nyoma vész és van úgy, hogy fél napon át arra hajtanak, amerre a fűszálakat látnak kiállni a vízből. Kapcsolódva a korábban leírtakhoz, hangsúlyozni kell, hogy aki erre a tevékenységre vállalkozott nem kevés kihívással, veszéllyel kellett, hogy szembenézzon. Utjaink karbantartásáról hagyományosan az államnak és a helyi hatóságoknak kellett gondoskodniuk. Magyarország török alóli felszabadulása után ezzel a kérdéssel, az 1723-ban alapított Helytartótanács foglalkozott. Ez a szervezet igyekezett, az egész országra kiterjedő egységes közlekedési rendszert létrehozni. Így például intézkedett arról, hogy az utak olyan szélesek legyenek, hogy azokon két jármű egymás mellett elférjen. Ehhez kapcsolódóan szabályozta a keréknyomokat, a pozsonyi szekér tengelyméretét tették kötelezővé. A Helytartótanács arról is rendelkezett, hogy az utakat alapvetően a helyi településeknek kell fenntartaniuk. Az állami szerv ezzel a szabályozással azt célozta, hogy a szárazföldi közlekedés hálózata képes legyen megfelelni a hármass elvárásnak: a katonaság gyors mozgathatósága mellett biztosítsák a postaszolgálat fenntartását, illetve a sószállítmányok zökkenőmentes célba juttatását.

A növekvő forgalom mindinkább elkerülhetlenné tette az utak folyamatos fejlesztését, Mária Terézia például a megyékbe mérnököket küldetett a kérdés szakszerű rendezésének felügyeletére. Fia II. József a szárazföldi közlekedés fejlesztésének előmozdítására építészeti hatóságok létrehozását rendelte el, és éppen a só árának emeléséből finanszírozta néhány új út építését. A közlekedési hálózat fontosabb részeit az állam építette, de a megyéknek kellett azokat karbantartaniuk. A hegyvidéki területeken voltak már kikövezett utak, de a síkvidéken közlekedőknek még szembe kellett nézni azzal, hogy rossz idő esetén a közlekedés lehetlenné vált. A szabadságharc évében (1848) 2100 km épített út volt az országban, amelynek területenkénti lebontása azt mutatja, hogy térségünk e tekintetben elmaradt az ország többi részétől. A történelmi Szabolcs és Szatmár megyében egyáltalán nem, Bereg megyében pedig még a 90 kilométert sem érte el az épített út hossza.

Delivery of salt on carts and rafts

Descriptions of roads from the Middle Ages and the New Age show a deplorable picture of transportation conditions. During the rainy season travel was a terrible thing throughout the Alföld region, as a wheeled vehicle was unlikely to cope with the autumn and spring mud. Trans-Tisza region was just full of swamps, the road almost disappeared, and it happened so that during the afternoon carts were driven in the direction where the grass could be seen from under the water. In connection with the above, it should be emphasized that those who undertook this activity often had to face numerous challenges and dangers. State and local authorities were traditionally responsible for road maintenance. After the liberation of Hungary from the Turks, the Governing Council established in 1723 dealt with this issue. This organization tried to create a single transport system throughout the country. For example, it ordered that the roads be wide enough to accommodate two adjacent vehicles. In this regard, the Council adjusted the track making the size of the axles of Bratislava cart mandatory. The Governing Council also ordered that roads be maintained mainly by local settlements. With this regulation, the state body wanted to ensure that the land transport network met the threefold requirements: along with the possibility of rapid mobilization of the army to ensure the maintenance of the postal service and uninterrupted delivery of salt.

As traffic increased, the constant development of roads became more and more inevitable, for example, Maria Theresia sent engineers to counties to monitor the professional settlement of this issue. Her son, Joseph II, ordered the creation of an architectural agency to promote the development of land transport, and it was through rising salt prices that he financed the construction of some new roads. The most important nodes of the transport network were built by the state, but they had to be maintained by counties. Roads paved with stone had already been laid in mountainous areas, but for those plying on the plain, in case of bad weather, transportation became impossible. In the year of the national liberation war (1848), 2,100 km of roads were laid in the country, but if we consider them from the aspect of territorial distribution, we can see that our region lagged behind other regions of the country in this respect. In the historical counties of Szabolcs and Szatmár not a single kilometer of road was built, and in Bereg county this figure was less than 90 kilometers.

A fenti leírás alapján érthető az, hogy az utak rossz minősége, illetve a nagy teher miatt négy-hat ökör és erős szekér (vasalt, ráffal erősített kerékkel) volt szükséges a szállításhoz. A robosztus, vastag faelemekből összeállított vasasszekerek vagy más néven terhesszekerek egyik fajtája a négylőcsös máramarosi változat volt. Nagy terheket, így sót egyaránt lehetett vele szállítani a hegyvidéken és a síkságon.

Ezt a szekértípust, vasaltan vagy vasalatlanul a máramarosszigeti vásárokon lehetett megvásárolni, de ha kellett leúszatták azokat a Tiszán a megrendelőkhöz. Ugyanakkor ilyen járművet a szatmári, beregi területeken szintűgy készítettek. Sószállítás esetén, hogy az eső ne tegye tönkre a rakományt, a máramarosi szekerek tetejére kávákra helyezett ponyvát helyeztek fel. A sóhórdó szekerek általában 8-9 sukk (1 sukk 24-28 cm) hosszúak voltak, amelyek elé lovakat és ökröket egyaránt befoghattak. A síkvidéki területeken 220-250 kocsisót (ezeknek darabja 11 kg volt) raktak fel ezekre a járművekre, tehát a teljes szállítmány össztermege megközelíthette a három tonnát. Ugyanakkor használtak kisebb kocsikát is, az általunk vizsgált területeken a legnépszerűbb típus a hétsukkos szekér volt.

A 14. századtól a Tisza lett a máramarosi só fő szállítási útvonala. Mint azt az előzőekben láttuk, a tengelyen való szállítás speciális feltételeket igényelt, és ez az állítás fokozottan vonatkozik ez a vízi forgalomra. Amíg fogatos sószállításra az állam mindenkit kötelezhetett, a folyamira nem. Ezért is alakulhatott ki egy olyan szakembergárda, akik kenyérkereső hivatásként űzték a hajózás mesterségét. Az összefoglaló néven celléreknek nevezett hajósok sokféle módon szolgálhattak: dereglyéken, hajókon, tutajokon egyaránt alkothatták a személyzetet. A cellér megnevezés eredetileg erdélyi tájszóként a régi oklevelekben gyakran előfordult. A hajósónak nevezett szabályos hasáb alakú kőszótömböket Erdély és Máramaros sóbányáiból vitték az Alföld távolabbi helyei felé.

Az idők során bevett gyakorlattá vált, hogy ők építették a vízi járműveket. A már az Árpád-korban céhekbe szerveződő cellérek között különösen megbecsült hivatás volt a kormányosoké. Az ő talpraesettségükön emberi és anyagi javak pusztulása múlhatott. Miután, különösen a sószállítás veszélyes tevékenysége tekintélyes haszonnal párosult, így nem volt hiány befektetőkből. A vállalkozók sorában, városi polgárok is voltak, ők fogadták fel a sószállító hajósokat. A tisztas hasz-

According to the above, it is clear that due to the poor quality of the roads and due to the heavy cargo for transportation it was necessary to harness four or six oxen and a strong cart (with wheels with reinforced iron upholstery). One of the cart types made of heavy, strong, thick wood with reinforced iron upholstery of carts, in other words animal-drawn, was Maramures cart with four bars. These carts could carry heavy loads, including salt, in both mountainous and lowland areas.

Carts of this type, with or without iron upholstery, could be purchased at fairs in Sighetu Marmației, but if necessary, they were rafted to the customer by the Tisza. At the same time, such a vehicle was manufactured in the Szatmár and Bereg regions. In the case of transporting salt to protect the goods from the rain on top of the Maramures cart a tarpaulin was attached to its edge. The length of carts for transporting salt was usually 8-9 shukks (a former unit of measurement, consisting of the length of two fists with thumbs stretched out between them; this meant that 1 shukk equaled 24-28 cm), horses or oxen were harnessed. In the lowlands 220-250 bags of salt (each weighing 11 kg) were placed on carts, so the total weight of the cargo reached almost three tons. However, smaller carts were also used, the most common of which in the study area were carts with a length of 7 shukks.

Since the 14th century the Tisza became the main transport route for Maramures salt. As mentioned above, special conditions were required for land transport, and this statement was also valid for water transport. While the state could oblige everyone to animal-drawn transportation, it could not oblige everyone to the water one. That is why such a team of professionals, for whom shipping was the main income, could be formed. Sailors, generally called raftsmen, could serve in different ways: they could form a crew on boats, barges, rafts. The term "raftsman" (Hungarian: cellér) could often be found in old charters as a Transylvanian lexical dialect word. They delivered blocks of rock salt, shaped like a regular prism, for water rafting from the salt mines of Transylvania and Maramures region to remote parts of Alföld region.

Over time it became common practice for them to build water vehicles for the salt caravan. Among the raftsmen, who in the Árpád era were formed in guilds, a particularly respected profession was the helmsman. The fate of human lives and material goods depended on his dexterity and ingenuity.

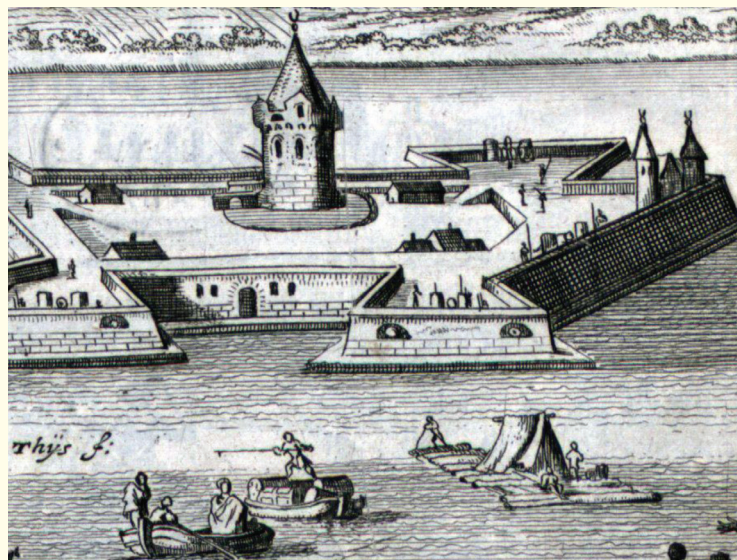
not nyújtó bevételek persze sokféle költséggel jártak együtt, így nem csak a szárazföldi utakat kellett karbantartani, hanem ugyanígy a folyókra is figyelni kellett. A szezon indításakor a hajósgazdáknak át kellett vizsgálniuk a hajózandó mederszakaszt, hogy azokon ne legyenek útban lévő fa, szikla, hordalék akadályok. Miután a Tiszára különösen jellemző a mederátalakulása állandóan foglalkozni kellett a homokpadokkal és sekélyesebb részekkel. Indulás előtt ezeket a mozdítható akadályokat természetesen el kellett távolítani a vízből. Ott ahol hajómalmok voltak azok mederből kiálló cölöpjei szintén veszélyt jelenthettek a hajók számára. A szabályozás előtti Tisza a nagy tavaszi és őszi áradások alkalmával szabadon terjengett, s végeláthatatlan mocsárságot táplált a víz mindkét oldalán. A folyó mellékét lápok, fertők, nádrengetegek, rop-pant mocsári erdőségek borították. A szétömlött víz gyakran nem talált vissza a medrébe, új ágyat vágott magának, leszelve nagyívű kanyarjait. Kölcsey Ferenc, akit a szatmári vidék nevelt, egyik levelében így festi le a táj képét: „A környék, melyben lakom, el van dugva szem elől, szép, de vad s felette magányos. Egyfelől a Tisza foly, másfelől a Túr. Nagy erdők körítene, másfelől nyílás esik, s láthatárainkat a máramarosi hóbérczek határozzák”.

A leírások azt mutatják, hogy a vízi úton szállított árucikkek kínálatában a területen megtermelt javak egésze megjelent. A Tisza alsóbb szakaszai tovább bővítették a kínálatot, és így ők is részesülhettek a vízi szállítás nyújtotta előnyökből. A só és a faárúk sokfélesége (léc, deszka, zszindely, vagy akár egész szekerek is leúsztatásra kerültek) mellett aszalt gyümölcs, lekvár, pálinka került fel a vízi járművekre. Tarpa, Kisar, Magyar lakói például arról vallanak, hogy gyümölcsöt úsztatnak le az Alföldre. A települések jelentős része ugyanakkor, működető személyzetként nem vállalt szerepet a vízi szállításban. Nem így Tiszabecs, amelynek lakói sót úsztatnak le a Tiszán. A település olyan szempontból is figyelmet érdemel, hogy a Tiszaújlakon lévő sóhivatal előtt itt lehetett utoljára a kamara figyelmét kizárva, a bányahelyeken feketén megvásárolt só értékesítsék. A vízi szállítás a folyó gyors, örvénylő felső részén különösen veszélyesen alakult, ami nem csak emberre, de a szállítmányra szintúgy veszedelmet jelentett. A folyóba hulló, megsemmisülő sókockák mennyiségét Tiszaújlakon jegyzőkönyvezték, tehát a hivatalnokok elfogadtak egy reális mennyiségű veszteséget. Az ellenőrzött szállítmányt továbbító

Csónakok és tutaj a Tiszán a 17. században.
Boats and rafts on the Tisza in the 17th century.

As the dangerous skill of delivering salt was combined with the possibility of significant profits, there was no shortage of investors. Among the entrepreneurs were city dwellers, they hired raftsmen (bokorushes) to transport salt. Usually, these decent incomes entailed various costs, so it was necessary to take care not only of land roads, but also of rivers. At the beginning of the season, barge owners were required to inspect the navigable section of the river to avoid wooden, rocky obstacles and sediments. As the change of a riverbed was especially characteristic of the Tisza, it was constantly necessary to work with sandy shoals and shallow water. These moving obstacles usually had to be removed from the water before leaving. Where there were ship's mills, their piles protruding from the riverbed, could also be dangerous to ships. Prior to the settlement of its riverbed, the Tisza changed freely during the great spring and autumn floods, feeding the endless swamps of both banks. The tributaries of the river were covered with swamps, floods, reeds and huge swampy forests.

The overflowing water often did not find its way back into the riverbed, breaking through a new channel, cutting off its large curves. Ferenc Kölcsei, who grew up in Szatmár region, described the landscape of the region in one of his letters: “The land where I live is far from human eyes, beautiful and at the same time wild and very lonely. On one side the river Tisza flows, on the other — the river Tur. Surrounded by large forests, on the other side there are wonderful natural gaps, and our horizons are determined by snow drifts of the Maramures Mountains”.

tutajokat itt már tízesével, tizenkettesével összekötötték és így úsztatták le őket a folyón. Egyúttal itt véget ért a máramarosi tutajosok útja, eladták járműveiket, és azokat már új, környékbeli (tiszabecsi, olcsvaapátiak, csekeiek stb.) kormányosok vették át.

A vízi szállításban a legegyszerűbb, legolcsóbb eszköz a tutaj (láp, lábó, szál, talp) volt, ami kis merülésénél fogva különösen hasznos volt a Tisza felső, sekélyebb szakaszán.

Alkalmazása kétszeresen haszonnal járt, egyrészt a hegyvidékről így le lehetett úsztatni a síkvidékre a hegyvidéki erdők faanyagát, emellett a fentebb említett termékek szállítására szintén jó feltételeket biztosított. A tutajozás a 18-19. században vált népszerűvé, de különösen az 1900-as években használták sokan. Vitathatatlan előnye (csak gondoljunk arra, hogy ezeket nem kellett emberi vagy állati erővel a kiindulási helyre visszavontatni) mellett hátrányként elmondható az, hogy ezeknek az eszközöknek irányítása nagy szakértelmet, fizikai erőt, ügyességet és bátorságot kívánt, és sérülékenysége miatt a vízre érzékeny sószállítmány könnyen elveszhetett.

A kora újkori leírás szerint egy-egy tutaj elkészítése átlagban 16 fenyő faanyagát igényelt (persze a fatörzsek vastagsága befolyásolta a felhasznált mennyiséget). Az elterjedt gyakorlat szerint az előző tavasszal kitermelt és lehántolt fákat a tél folyamán a fuvarosok szánokkal levitték a folyókhoz. Az úgynevezett tutajkötő helyeken a törzseket egyenlő hosszúságúra vágták, és azokat trapéz alakban összekötötték. Ez a forma úgy jött létre, hogy a fák vékonyabb részei egymáshoz rögzítve kisebb szélességet adtak ki, mint a vastagabbak.

A tutajok keskenyebb fele alkotta a jármű elejét. A forma azért volt kedvező, mert a leereszkedés során azt jól lehetett kormányozni. Az elkészült járműveket a vízre engedés után, mindkét végükön felszerelték a jármokkal, amelyek a kormány illetve az evezők elhelyezésére szolgáltak.

A Kárpát-medencében elterjedt méret szerint ezeknek a vízi alkalmatosságoknak a hossza 10 méter, szélessége 4-5 méter volt. Ugyanakkor a tutajok nagysága igen különböző lehetett attól függően, hogy hol került felhasználásra. Alapvetően a folyó szélessége határozta meg a méreteket. Ezeknél a vízi

The descriptions show that all the goods grown in this area appeared in the offer of goods delivered by water transport. In the lower parts of the Tisza the range of goods was replenished, so here they also had the opportunity to take advantage of water transportation. Along with salt and a variety of wooden products (rails, boards, shingles or even whole carts) dried fruits, jams and palinka (fruit strong drink) were rafted by water vehicles Residents of the villages of Tarpa, Kisár, Nagyár, for example, say they used to raft fruit down the water to Alföld. At the same time, a significant part of settlements did not participate in water transportation. Unlike the settlement of Tiszabecs, inhabitants of which rafted salt by the Tisza. The settlement deserves attention from the aspect that before getting to the salt administration in the village of Tiszaújlak (modern-day Vilok) it was the last point to sell salt illegally bought in the mines, avoiding the attention of the store. Delivery of goods by water, on the upper part of the river with a rapid flow, eddies was particularly dangerous, which posed a threat not only to people but also to cargo. The number of cubes of salt that fell into the river during the rafting was recorded in Tiszaújlak, which meant that officials took the actual number of losses. The rafts, which then carried the already tested consignment of goods, tied ten or twelve pieces into so-called water caravans, and fused them further downstream. This ended the journey of Maramures carriers, they sold their vehicles, which were obtained by new, local (from Tiszabecs, Olcsvaapáti, Szatmárcseke) helmsmen.

The simplest, cheapest means of water transport was a raft (daraba, bokor, plavachka), which due to its small immersion was especially useful in the upper shallow part of the Tisza.

Its use had a double benefit: firstly, it was thus possible to raft sawn timber from the mountains to the lowlands, and secondly, it provided good conditions for the delivery of the above goods. Rafting became popular in the 18th and 19th centuries, but this type of transportation was most used in the 1900s. Along with the undeniable advantages (suffice it to say that these vehicles did not have to be returned to the point of departure by human or animal forces), among the disadvantages was that operating these vehicles required extensive experience, physical strength, agility and courage, and because of its vulnerability water-sensitive salt could be easily lost.

járműveknél a kiindulópont a fertálytutaj (talp) volt, ezek 4-10, de legfeljebb 12 fatörzsből készültek. Abban az esetben, ha az alkotmány szélessége a négy métert közelítette (12 láb) nagytutajról beszélünk. Ezt a méretet mintegy alapegységnek tekintették, és különböző számban kapcsolhatták azokat össze (az egész tutaj például négy talp egységét jelentette). A tiszaujlaki gyakorlat szerint 5-8 sor fertálytutajt kötöttek egymás után. Térsegünkben szintén ismerünk a tutajnak egy másik fajta változatát is. A Rétközben lábónak nevezett vízi alkalmatosság korabeli leírása szerint fenyőgerendákból állt, amelyekre deszkákat rögzítettek és a mezőgazdaságban volt használatos.

Megfelelő vízálláskor tutajokon, a szekereken lévő áru mennyiségénél jóval többet, egységenként öt tonnát meghaladó árut lehetett szállítani. Itt kell megjegyezni, hogy a vízi szállítás céljára kivágott tömbök mérete jelentős mértékben eltért a szekereken használtaktól, ezeket egyenkénti tömege 30-40 kg-ra vágták.

A tutajokhoz képest nagyobb biztonságot jelentett a sókockák számára a hajó, a kamara ezért inkább ezeket az eszközöket részesítette előnyben a kósó szétterítéséhez. A 16. századból származó forrás szerint a szállításra szánt hajókat a dereglyék és a kompok mintájára fenyőből építették. A hasonlatosság elsősorban abban mutatkozhatott meg, hogy mindegyikük típus lapos, emellett alacsony merülésű volt. Ezeknek a tipikusan nehéz rakományokat szállító vízi járműveknek az anyagát fából készült szegekkel rögzítették, mivel a vas használata azzal fenyegetett volna, hogy azokat a rakomány szétmarchatja, illetve a víz korrodálhatja. Egy útra építették őket, és a célállomáson szétszedték az eszközöket, anyagukat helyben értékesítették. Ezek a hajók tájegységenként, tehát Máramarosban, Tordán, Désen különböző kialakításúak voltak.

Meglehetősen nagy különbségek mutatkoznak a méretek tekintetében is. A Désen készített hajók különösen tekintélyes nagyságot értek el, hosszuk 40 méter, szélességük 10 métert is megközelíthette, ezért akár 100 tonna árut is el tudtak juttatni a célállomásig. A tordai vízi alkalmatosságok teherbírása fele volt a désinek. A Máramarosszigeten ácsolt, Máramaroson használt hajók voltak a legkisebbek, ezek 40 tonna sót szállítottak egy menetben. Nem nehéz belátni, hogy ekkora tömegek és értékek mozgatása komoly felelősséget és körültekintést igényelt a hajósoktól.

According to the descriptions of the early modern era, an average of 16 pine trees were needed to make one raft (of course, the thickness of the tree trunks affected the number used). According to the general practice, the timber harvested and peeled the previous spring was transported to the rivers by sleighs during the winter. At the so-called joints the logs were cut to equal lengths and fastened in a trapezoidal shape. This shape was obtained in such a way that the thinner parts of the wood, bonded to each other, gave a smaller width than the thicker ones. The narrower half of the rafts formed the front of the vehicle. The shape was successful because it was easy to control during the rafting. After making and lowering the rafts into the water, both ends were equipped with a sohar (wooden beam), on which the rudder and oars were placed.

According to the dimensions adopted in the Carpathian basin, these vessels were 10 m long and 4–5 m wide. However, the dimensions of rafts could vary greatly depending on the place of their use. Basically, the size was determined by the width of the river. For these vehicles, the starting point was small rafts, the so-called torks, consisting of 4-10, but not more than 12 tree logs. In the case when the width of the structure reached almost four meters (12 feet), it could already be called a large raft. This size was considered a standard unit and such rafts could be fastened in different amounts (for example, by a standard raft they meant four torks). According to the practice in Vilok, 5-8 rows of torks were fastened to one caravan. Another type of raft is also known in our region. According to descriptions of that time in the region of Rétköz, these vessels were called darabs (Hungarian: lábó) and made of wooden logs with boards attached on top, they were used in agriculture.

With the right level of water, rafts could carry far more cargo than carts, even more than five tons each. It should be noted here that the dimensions of the cubes carved for water transportation were significantly different from those transported by carts: the weight of these was 30-40 kg.

Ships were safer than rafts for salt delivery, so the rock salt store preferred the former. According to 16th century sources, ships suitable for transportation were built of pine trees like boats and ferries. The similarity was primarily that each of them was flat in construction and had a low immersion. The elements of these watercrafts, which usually carried heavy loads, were fastened with wooden nails, as the use of iron could lead to corrosion by cargo or rust from water. These were one-time vehicles, which were dismantled upon arrival

at the destination, and their materials were sold on the spot. These ships, depending on the region, such as Maramures, Turda, Dés, had a different design.

There was a significant difference between them even in their size. The ships made in Dés reached a particularly large size, reaching a length of 40 m and a width of 10 m, so they could deliver up to 100 tons of goods to the destination points. The carrying capacity of watercraft in Turda was twice less. The smallest ships, carrying 40 tons of salt in one go, were those fastened in Sighetu Marmăției, and used in Maramures. It is not difficult to understand that moving such weight and value required serious responsibility and caution on the part of helmsmen.

*Fertályi tutaj. Vasárnapi Újság, 1896. január 6.
Small raft (tork). Sunday newspaper, January 6, 1896.*

Vámhelyek és vámszedés

A középkori Magyar Királyságban, melynek térségünk is szerves része volt, a vám két fő típusát különböztették meg: bel- és külkereskedelmi vámot. A külkereskedelmi vámot a határátkelésnél fizették. A belső vám — az áruszállításért és kereskedelemért fizetett illeték.

A közlekedési vámot az ország útjain és vízi artériáin szedték. A vízvámot a tutajok, hajók, valamint a folyókon leúsztatott fa tulajdonosai is fizettek. Érdekes, hogy a sóvám mindkét csoporthoz tartozott. Függetlenül attól, hogy szárazföldön vagy vízen szállították, a sóért külön vámot fizettek.

A hidak, révek is vámszedő helyek voltak, ahol a szekerek, lovasok sőt, gyalogosok is illetéket fizettek, mely biztosította számukra az átkelés jogát. Egyes kutatók úgy vélik, hogy a vámokból nyert bevétel egy részét a hidak, révek, kikötők, kereskedelmi utak fenntartására fordították. A kereskedők, akik befizették az illetéket, a király védelme alatt álltak, mivel az Árpád-korban a vámot nem az árúra, hanem tulajdonosára, szállító személyre vetették ki (érdekes, hogy 1298-ig a tele és üres szekerek, lovasok, költözők, akik saját vagyonukat szállították is kötelesek voltak megfizetni a vámot).

A középkori Magyarországon a vámszedés jogával a király rendelkezett, felügyelete a vármegyékben az ispánok hatáskörébe tartozott. Ugyanakkor az uralkodó vámszedési jogot adományozhatott az egyháznak, kolostoroknak, magánszemélyeknek. A vámszedés joga nem területi alapon, hanem királyi kiváltság alapján érvényesült. A kora Árpád-korban a terület és vámhely tulajdonosai különböző személyek is lehettek. Ilyen esetekben a földtulajdonos köteles volt biztosítani az illeték zökkenőmentes szedését a vámtulajdonosnak. Csak a 13 századtól vált hagyománnyá a terület itt található váموkkal együtt való adományozása. Így például a Hontpázmány nemzetség képviselői Visket a közeli tiszai révvel együtt kapták, a nyalábvári uradalmat birtokló Perényiek pedig a Szőlős közelében található vámhelyen voltak jogosultak illetéket szedni.

A királyi kiváltságok másik formája a vámmentesség jogának adományozása volt, mely vonatkozhatott egy bizonyos árúra, területre vagy az ország összes vámhelyére. Ilyen, a királyság egész területére érvényes vámmentességet a 13 századtól a hospesek élveztek, majd a jog kiterjedt a koronavárosok

Customs posts. Customs duties

In the medieval Kingdom of Hungary there were two types of duties: import and domestic. Import duties were paid when crossing the border. A domestic one was the payment for transportation of goods and trade duties.

Transport duties were collected both on trade routes and on the country's waterways. In ports where it was possible to dock, the duty was paid by the owners of ships, rafts, and the owners of timber which was rafted by rivers. Interestingly, salt belonged to both categories. Regardless of whether it was transported by land or rafted on rivers, a fixed duty was paid.

Bridges and ferries were also places of payment for carts, riders and pedestrians, which gave the right to cross the river. It was at the expense of these funds from the customs meeting that bridges, ferries, ports and roads were maintained in proper condition. Traders who paid the duty received security guarantees. In the Árpáds era, money was collected not from goods, but from a merchant, a person who transported something. Interestingly, until 1298 the fee was paid by both loaded and empty carts, horsemen, settlers who carried their own property, etc.

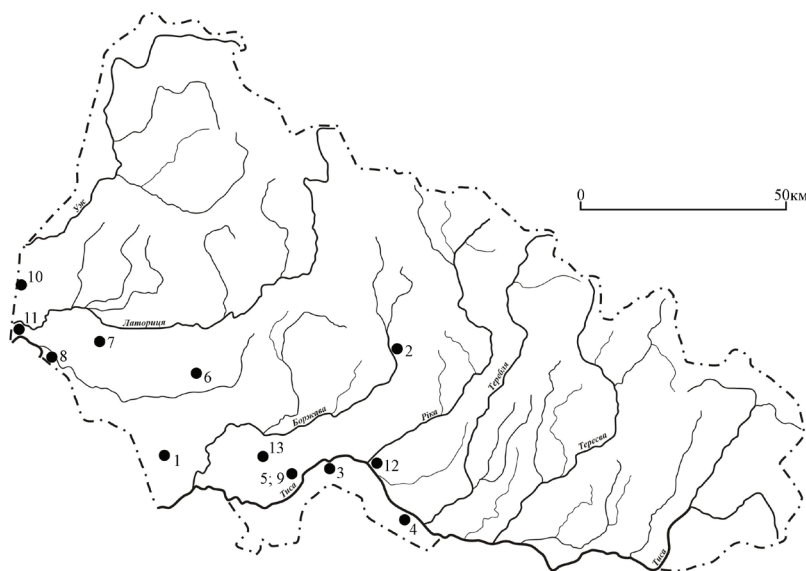
In the Kingdom of Hungary the right to collect duties belonged to the king, the function of control in the counties was carried out by prefects. At the same time, there were many cases when this right was granted to churches, monasteries and even individuals. In this case, the right to collect payment was exercised not necessarily on a territorial basis, but on the privilege granted by the monarch. Under the early Árpáds, different people could be the owners of land and a customs post. In this case, the landowner was obliged to ensure the unimpeded collection of crossing duties. It was not until the 13th century that it became customary to donate land together with the customs posts that were located here. For example, members of the Hontpázmány family received Vyshkovo together with a customs post, and Perényi, the rulers of the royal dominion, had the right to collect tolls on the crossing near Szőlős.

Another type of royal privilege was the right to duty-free trade, which could extend to a certain type of goods, a certain territory, or in general to all customs posts in the country. Immunity, which extended to the entire territory of the king-

lakosságára is, amiről számos középkori oklevél is tanúskodik. IV Béla király uralkodása idején a vámmentes kereskedelem jogáról szóló cikkely a városi kiváltságlevelek elengedhetetlen részévé válik, ami a kereskedelem felélénküléséhez és az ország gazdasági fellendüléséhez vezetett.

Ugyanakkor a vámmentes kereskedelem jogát nem mindig sikerült érvényesíteni, a vámtulajdonosok gyakori visszaéléseinek nagyon sok példája ismert. Vidékünkön egyik legjellegzetesebb a máramarosi telepések 1498 december 3-án kelt panasza Perényi István és Gábor ellen, akik Tekeháza közelében fekvő révüknél vámdíj megfizetését követelték a hospesektől, sőt meg is fenyegették azokat. A király parancsban megtiltotta a koronavárosok lakóinak megadóztatását, viszont helyette engedélyezte a díjszedést a tiszai réven való átkelésért, kárpótlásul pedig évi 2000 kocka só utalt ki a Perényiek számára a máramarosi bányákból.

Törvényszinten szabályozták a középkorban egyes árúfajták vámmentes forgalmazásának jogát is. Ez elsősorban a középkor két legfontosabb kereskedelmi árucikkét — a só és bort érintette. Ez nem véletlen, hiszen a vámszabályozásban ez a két árú került elsőként önálló vámolás alá. A sóra kivetett közlekedési illeték általában a szállított árú értékének 1 %-át képezte.

dom, was usually used by settlers from the 13th century, and later this right extended to royal cities, as evidenced by many medieval sources. Under Béla IV, duty-free trade became an integral part of any city privilege. This led to a marked revival of trade and economic life in general.

However, the right to duty-free trade was not always exercised, there were many examples of abuse and arbitrariness of ferry owners. For example, on December 3, 1498, the Maramures settlers appealed to the king against István and Gábor Perényi, who demanded payment from them at the customs post near the village of Tekovo, and threatened them if they refused. The king forbade Perényi to collect tolls from the inhabitants of the royal cities, allowing to charge for crossing the Tisza instead, and as compensation he allocated 2,000 cubic meters of salt annually for the Perényi from Maramures mines.

Legislation in the Middle Ages also regulated the right of free trade in certain categories of goods. It concerned mainly the most priority of them — wine and salt. It is worth noting that they were the first to fall into a separate category of goods with a fixed duty. The average cost of customs duty for the transportation of salt was 1% of the cost of cargo.

Vámhelyek Kárpátalja területén a 13-14- században (révek, vásárvám).

Customs posts (trade duties, crossings) that operated in Zakarpattia in the 13th-14th centuries.

1. Berehovo, 1247; 2. Bronka, 1336; 3. Veriatsi, 1355; 4. Vyshkovo, 1281;
5. Darots (the land annexed by Charles I to the town of Szőlős), 1336;
6. Dertsen, 1284; 7. Dobron (crossings of the Sernie and Latoritsia rivers);
8. Salovka, 1336; 9. Szőlős (Vynohradovo), 1262 (trade), 1336 (at the crossing);
10. Sehmentsi, 1335; 11. Solomonovo, 1320; 12. Khust, 1329;
13. Chorniy Potik, 1336.

A máramarosi só a Felső-Tisza vidékén

Az, hogy a két nagy só termelő vidék bányáinak kincsét eljuttassák a fogyasztókhoz komoly feladatot jelentett, amely összehangolt tevékenységet igényelt hatóságok és a magyar társadalom részéről. Természetesen az egyes bányahelyek elosztási hatókörének kijelölésénél döntően fontos volt az, hogy az ellátandó terület milyen távolságra feküdt a lelőhelyektől, illetve milyenek voltak a szállítás feltételei. Az állam szintjén megvolt a szándék arra, hogy Erdély és Máramaros ellátási körzetét kormányzati szinten különválasszák. Zsigmond 1397-es oklevele akként rendelkezett, hogy Máramaros fehér aranyát a Tiszától északra eső országrészen forgalmazzák, konkrétan a Tisza és Zagyva által közrefogott területen. Az egyik fontos cél az volt, hogy ezzel kiszámíthatóvá tegyék a különböző településeken elhelyezett só raktárak terhelését. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a hatókörök ilyenén való elkülönítése a gyakorlatban nem érvényesült maradéktalanul. Gondoljunk csak arra, hogy a máramarosi termelés nagymértékű növekedése, párhuzamosan az erdélyi bányák visszaesésével átírta a korábban leírt elosztási szabályokat. Ráadásul a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a két nagy só centrum ellátási körének metszéspontjában feküdt, tehát itt olykor nehezen kibogozható, hogy az értékes ásványkincs honnan származik. Bizonyosnak látszik az, hogy az 1397-es szabályozás ellenére a máramarosi só eljutott a Tiszántúl (sőt az észak-alföld) olyan területeire is, amely a rendelkezés alapján az erdélyi bányák fennhatósága alá tartozott. Például 1519-ből van olyan adatunk, amely azt mutatja, hogy Kisvárdán az előbbi területről származó ásványt tároltak. Kijelenthető tehát az, hogy a 15. században, majd szintúgy a 16. században kibővült a máramarosi bányák által ellátott terület. Ráadásul a 16. század elején az állami sómonopólium átmeneti megszűntével, a megerősödő magánkereskedelem sem volt tekintettel a hivatalos szabályokra, nyilvánvalóan a közel lévő, jó szállítási feltételeket nyújtó lelőhelyeket részesítették előnyben. Itt kell szólnunk arról is, hogy Szabolcs megyére nem jellemző a kósó túlzott használata, mert a Nyírség talaján a porszerűen kivirágzó sziksó terjedt el. A mesterséges szódagyártás előtti időkben keresett árucikk volt a természetes szóda, amely különösen az üveg-, a papír- és a szappangyártás fontos alapanyagaként, valamint a háztartásokban a mosás nélkülözhetetlen feltételeként nagy népszerűségnek örvendett. Szabolcs megyében a vargák és a szappanfőzők számára rendszeresen gyűjtötték, illetve söpörték a sziksót eladásra. Emellett elterjedt a 16-18. században a salétromfőzés,

Maramures salt in Upper Tysa region

Delivering salt to consumers from two large areas of salt mines was a serious task that required coordinated actions by the authorities and Hungarian society. Of course, to determine the impact of individual mines on the distribution it was extremely important at what distance from the settlements the area to which the salt was to be supplied, and what were the conditions of transportation. At the state level, there was an intention to separate the supply districts of Transylvania and Maramures. Sigismund's charter of 1397 provided that the white gold of Maramures region should be traded north of the Tisza, namely between the Tisza and Zagyva rivers.

One of the important goals was to predict the load of salt warehouses located in different settlements. However, it should also be noted that this division of spheres of influence did not work properly in practice. It should be taken into account that the large increase in production in Maramures region, in parallel with the regression of the Transylvanian mines, completely rewrote the previously described rules of distribution. In addition, the present-day Szabolcs-Szatmár-Bereg region was located at the intersection of areas supplied by two large salt centers, so it was sometimes difficult to determine the origin of the valuable mineral. It seems certain that, despite the settlement in 1397, the Maramures salt reached such Trans-Tisza territories (as well as the northern part of Alföld) which by order were under the jurisdiction of the Transylvanian mines. For example, we have data from 1519, which show that in Kisvárdá minerals obtained from the previous territory were stored.

Thus, we can state that the territory, to which the mines of Maramures region supplied, expanded in the 15th and later in the 16th century. Moreover, with the temporary abolition of the state salt monopoly at the beginning of the 16th century, increased private trade also did not follow official rules, and deposits with close location and good transport conditions were clearly superior. It should be noted here that the Szabolcs county was not characterized by excessive use of rock salt, as efflorescence of crystalline soda was common on the soils of Nyírség region. Even before the production of artificial soda, natural soda was an extremely popular commodity, which was used as a raw material for the production of glass, paper and soap, and was also essential for washing in households. In Szabolcs county crystalline soda was collected and swept

mely a puskapor alapanyagát jelentette. A kálisalétrom gyűjtése és beszállítása a parasztság számára jelentett kiegészítő jövedelmet. A kuruc korban a Nyírséget tekintették a legfontosabb magyar salétromtermelő vidéknek.

for sale to furriers and soap makers. In addition, in the 16th-18th centuries the boiling of nitrate as a raw material for the production of black powder was widespread. The collection and delivery of potassium nitrate enabled the peasantry to receive additional income. In the time of the kuruts, Nyírség was considered to be the most important Hungarian region for the production of nitrate.

*Sós-tó a Nyíroidékben.
Saline lake in Nyírség region.*

A só szerepe a történelmi Magyarországon

A só nagyon fontos szerepet játszik az emberek életében. Egyebek mellett népművészet is felhívja erre a figyelmet, a maga sajátos módján. Így a só meséjében az öreg király arról faggatta leányait, hogy azok milyen érzelmekkel viseltetnek irányában. Az apa féktelen haragra gerjedt akkor, amikor a legkisebb királylány akként válaszolt, hogy úgy szereti őt, mint az emberek a sót. Aztán a történet csattanójaként a gyermekét elüldöző, kegyetlen atyának rá kellett ébrednie, hogy e fűszer nélkül az ételek élvezhetetlenek.

A történetnek, a só fontosságát bizonyító tanítása még a mai ember számára sem igényel különösebb magyarázatot. Ez az alapigazság azonban a régmúlt emberének az életében különösen érvényes volt. Gondoljunk csak arra, hogy akkoriban nem csak az ételek ízesítése, de tartósítása egyaránt nélkülözhetetlenné teszi ennek az ásványi anyagnak az általános használatát. Különösen ott, ahol fejlett volt az állattenyésztés az egy esztendei szükséglet tekintélyes summát tett ki.

A középkor végéről illetve az újkor elejéről származó adatok azt mutatják, hogy Nyugat-Európában az egy főre eső só fogyasztás 10–12 kg volt. Hasonló adatokat kapunk akkor is, ha megvizsgáljuk a hazai felhasználást.

Így a 18. század végén Szatmár megyében — szintén beszámítva a tartott állatokat — valamivel több, mint 10 kg volt az éves só szükséglet. Míg egy ember egy esztendőben 3,5-4 kg mennyiséget addig egy szarvasmarha 6-8 kg-ot, egy ló 5-6 kg-ot fogyasztott el. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a társadalom részéről mutatkozó só igény a szatmári területen kisebb volt az átlagosnál. Az állatok támasztotta igényt itt ki tudták elégíteni a szikes legelők és sós vizek révén, amelyet szükség esetén az emberek számára szintúgy megoldást jelenthetett. Ha az adatokat kivetítjük az egész ország területére, azt látjuk, hogy a középkor végén, a hárommillió Magyarországon egy esztendei szükséglete 30 ezer tonna körül lehetett. Ezt a hatalmas mennyiségű ásványi anyagot – nem számítva a felvidéki, Eperjes melletti Sóvár, egyébként kutakból, főzéssel

The role of salt in historical Hungary

Salt plays an extraordinary role in people's lives. Among other things, this is confirmed by folk art in its own peculiar way. In a folk tale about salt the old king asked his daughters how much they loved him. The father became uncontrollable with anger when the youngest replied that she loved him as people love salt. The denouement of the story shows a cruel father, who chased his child away, realizing that without this spice food is inedible.

The moral of the story of the importance of salt does not require special explanations, even for a modern person. However, this axiom had a special truth in the human life of the past. Think about the fact that at that time this mineral product was used not only as a seasoning for food, but also for its preservation. Especially where animal husbandry was developed, the need for salt per year was quite significant.

Data from the end of the Middle Ages and the beginning of the new era show that salt consumption per capita in Western Europe was 10–12 kg. Similar data can be obtained by studying domestic use.

Thus, at the end of the 18th century, the annual need for salt in Szatmár county, taking into account the number of animals kept, was a little more than 10 kg. While humans consumed 3.5-4 kg of salt per year, cattle consumed 6–8 kg and horses — 5-6 kg. It should also be noted that the demand for salt from the population of the Szatmár region was lower than average. The need for animals here could be met thanks to saline pastures and salt water, which, if necessary, could also be a solution for humans. If we look at the data for the whole country, we can see that at the end of the Middle Ages the annual needs of Hungary with three million people in it could be about 30 thousand tons. This huge amount of mineral product, apart from small production in Solivar near Prešov which was obtained from wells by boiling, was provided by production from two territories: Transylvania and Maramures. Of these, Transylvania was the most important center of salt production, extraction in the mines of Maramures began only in the later centuries of the Middle Ages. Then the situation

kinyert nem jelentős termelését — két terület bányászata biztosította, Erdély és Máramaros. Ezek közül Erdély volt a sóbányászat legjelentősebb központja, Máramaros termelése csak a középkor kései századaiban futott fel. Aztán a helyzet lassan megváltozott, utóbbi terület elsőbbséget vívott ki magának. A 19. század második felében Máramaros már a hazai termelés felét adta, hogy aztán a 20. század elején újra az erdélyi területek termelése lendült fel. A kormányzat a — legkésőbb a 14. század elején megteremtett — sómonopólium fenntartásával igyekezett busás hasznot húzni a fehér arany szállításából és forgalmazásából. Megérte a fáradozásokat a végeredmény, miután monopóliumának birtokában az állam óriási haszonkulccsal (ez a költségek többszörösét jelentette) dolgozott. Ténylegesen maga határozta meg, — önkényesen a valós költségektől elszakadva — az árakat. A központi hatalom meggyengülése idején a magánszemélyek szerepe megnőtt, maguk húzva jelentős hasznot a só eladásából. Mindenesetre a lakosság sóval való ellátása széleskörű szervezőmunkát igényelt, amelyben az állam komoly szerepet játszott.

Amint láthatjuk, egy olyan fontos ásvány, mint a só útja a termelőtől a fogyasztóig gazdag hagyományokkal rendelkezik, melyek gyökereit még az őskorban kell keresnünk. A Kárpát-medence északkeleti peremén ez a folyamat még a bronzkorban kezdődött, a helyi gazdaság fejlődésének minden szakaszával új szintre emelkedett, ami főleg a középkorban és kora újkorban lett szembetűnő. A folyamat „néma tanúi” a régi bányák, a fontos ásvány kitermeléséhez és szállításának ellenőrzéséhez köthető helyek, melyek történetét konkrét tényekkel a régészek és történészek töltik meg kritikusan elemezve a források tanúságát.

gradually changed, the last of the territories became a priority. In the second half of the 19th century, Maramures gave half of the domestic production, and then at the beginning of the 20th century the production of Transylvanian territories increased again. The government, by maintaining a salt monopoly created in the late 14th century, sought to reap significant benefits from the transportation and distribution of white gold. The end result was worth the effort after the state, having its own monopoly, enjoyed huge profits (equal to several times the cost). It actually determined the price, based on real costs, itself. During the weakening of the central government the role of private individuals, who received significant profits from the sale of salt, increased. In any case, the supply of salt to the population required a great deal of organizational work, in which the state played a significant role.

Thus, the path of such an important mineral as salt from producer to consumer had its own traditions, the roots of which date back to antiquity. At the end of the review of the history of salt production on the northeastern edge of the Carpathian-Danube area, we note that the beginning of this process dates back to the Bronze Age and with each rise of the local economy reached new levels, especially in the Middle Ages and modern times. “Silent witnesses” of this process are ancient mines, checkpoints for the extraction and transportation of important raw materials, the history of which is filled with specific facts thanks to the work of archaeologists and historians who critically analyze the evidence, immortalized in written sources.

**Híres személyek és
emlékhelyek**

Personalities and sights

Szent Kinga

Kinga (Kunigunda), IV Béla magyar király és Laszkarisz Mária legidősebb lánya 1224 március 5-en született. A 11 éves Kinga V Szemérmes Boleszlav krakkói és sandomierzi herceg menyasszonya lett és Lengyelországba költözött, hogy megtanulja a nyelvet. A jegyesek 1239-ben kötöttek házasságot.

Lengyelország ekkor a szétagoltság korában élt, Boleszlav 1243-ban lett krakkói fejedelem. Nejével együtt szigorú aszkéta életet éltek, kapcsolatuk mentes volt a testiségtől. Úgynevezett József-házasságban, «matrimonium virginale», éltek, azaz Szűz Mária és Szent József példájára a házasságban is megőrizték szüzességüket. Kinga hozományát a szegényekről és betegekről való gondoskodásra áldozta.

Férje 1279-ben bekövetkezett halála után Kinga az általa korábban alapított ószandeci klarissza kolostorba vonult vissza, 1284-től a kolostor főnöknőjévé választották. Összes vagyonát az egyházra hagyta és szétosztotta a szegények között. Nevéhez fűződik néhány ispotály, kolostor alapítása, jelentős összegeket költött a keresztények mongol-tatár fogságból kiváltására. Az ószandeci kolostor falai között, a klarissza nővérek között hunyt el 1292 július 24-én.

Kinga nevéhez fűződik Lengyelország első és egyben legnagyobb sóbányája – Wieliczka-i alapítása. A legenda szerint 1249-ben, mikor Kinga ellátogatott a tatárjárás után újjáépülő Magyarországra, édesapjától egy máramarosi sóbányát kapott ajándékba. Kinga, birtokba vétele jeléül aranygyűrűjét dobta a tárnába és kérte, hogy Lengyelországba vihessen néhány sókockát. Krakóba a mellé kirendelt bányászokkal tért vissza. A bányászok ásni kezdtek, s nemsokára sóra bukkantak, az első kivágott sötömbben pedig csodálatos módon megtalálták a máramarosi bányába dobott gyűrűt.

1690-ban Kingát VIII. Sándor pápa boldoggá avatta, öt év elteltével pedig XII. Ince pápa Lengyelország védőszentjévé nyilvánította. 1999 július 16-án Ószandecen II János Pál pápa kanonizálta.

Saint Kinga

Kinga (Kunegunda), the eldest daughter of the Hungarian King Béla IV and Maria Laskarina, was born on March 5, 1224. At the age of 11 Kinga became the bride of Krakow-Sandomierz prince Boleslaw V “the Shy”, who was two years younger than her, and moved to Poland to learn the language, and in 1239 they got married.

At that time Poland experienced a period of feudal fragmentation, and Boleslaw became the prince of Krakow in 1243. He and his wife led a strict ascetic life, and their relationship was devoid of physicality. They lived in the so-called “matrimonium virginale”, ie, following the example of the Virgin Mary and St. Joseph, they kept virginity in marriage. Kinga donated her entire dowry to care for the poor and sick.

After her husband’s death in 1279, Kinga moved to the monastery of the Poor Clares in Stary Sonch, which she had founded a little earlier, and in 1284 she headed it. She gave all her property to the church and distributed it to the poor. She founded several hospitals and monasteries, and redeemed Christians from Mongol-Tatar captivity. She died within the walls of Stary Sonch monastery, among the sisters on July 24, 1292.

The name of Kinga is associated with the opening of the first and largest salt mine in Poland - Wieliczka. According to the legend, in 1249, when she visited the rebuilt Hungarian Kingdom after the Tatar invasion, her father gave her a salt mine in Maramures. Kinga threw a gold ring into one of the mines, as a usual sign of entry into possession, and asked to transport a few blocks of salt to Poland. She returned to Krakow with the miners who accompanied her on her father’s orders. When they made the mine and soon came across salt, they found a ring, thrown into a mine in Maramures, in the first block extracted.

In 1690, Kinga was beatified by Pope Alexander VIII, and five years later by decision of Pope Innocent XII she became the patroness of Poland. On July 16, 1999 she was canonized in Stary Sonch by Pope John Paul II.

*Szent Kinga.
Saint Kinga.*

Nádasdy Tamás

Nádasdy Tamás szegény Vas megyei köznemesi családból származott, édesapja Kanizsa várnagya volt. A család birtokai Sárvár környékén helyezkedtek el.

A jövődöbéli államférfi Budán, Bécsben és Grazban folytatta tanulmányait. Rokoni kapcsolatainak köszönhetően került Itáliába, ahol Padova, Bologna és Róma egyetemét látogathatta. Világszemléletére jelentős hatást gyakoroltak az 1520-as évek itáliai humanistái és Rotterdami Erasmus munkássága, elsősorban a gondolat- és vallásszabadság eszméi.

Nádasdy karriere 1523-ban kezdődött II Lajos király udvaránál. A mohácsi vész után I Ferdinánd híveként a budai vár várnagyaként szolgált. 1529-ben, mikor Szapolyai hadai elfoglalták Budát, fogságba esett, majd János királyhoz pártolt és jelentős birtokokat szerzett Fogarasban (Făgăraș, Románia). Később, egyrészt mivel konfliktusba keveredett Szapolyai szövetségeseivel, Alvisse Grittivel, másrészt mert neje, Kanizsai Orsolya birtokainak nagy része a Habsburgok ország részében feküdt, újra pártot váltott és a Habsburgok táborához szegődött.

A Habsburg Ferdinánd udvaránál, aki megbocsátotta az árulást, kezdődött Nádasdy gyors felemelkedése. 1536-ban királyi tanácsossá és tárnokmesterré nevezték ki, 1537-től horvát bánná. 1553-ban bárói rangra emelték és már a következő évben az országgyűlésen nádorrá választották.

Miután a török elfoglalta Magyarország jelentős részét a korabeli műveltség legnagyobb központjaival együtt, Nádasdy elsőként jött rá, hogy a kultúra szigeteinek létrehozása a nemesi lovagvárakban a nemzet fennmaradásának egyetlen lehetősége. Vagyona jelentős részét fordítva e célra, iskolát nyitott Sárváron, majd nyomdát is, melynek nevezetes kiadványai a Grammatica Hungarolatina (1539) és az Újtestamentum (1541). Nádasdy udvarát gyakran látogatták nevezetes zenészek, költők, bárdok, köztük a legendás Tinódi Lantos Sebestyén.

Tamás Nádasdy

Tamás Nádasdy came from the poor nobility of Vas region, his father was a castellan of Kanizsa Castle. The family estates were located on the outskirts of the town of Sárvár. The future statesman studied in Buda, Vienna, and Graz. Thanks to family ties, he came to Italy where he attended the universities of Padua, Bologna, and Rome. His worldview was significantly influenced by the early modern humanistic ideas of Italy in the 1520s and the work of Erasmus of Rotterdam, especially the ideas of freedom of thought and religion.

Nádasdy's career began in 1523 at the court of Louis II. After the defeat in the Battle of Mohacs, he sided with Ferdinand I and was appointed castellan of Buda fortress. In 1529, when Szapolyai's troops captured Buda, he was taken prisoner and later became a supporter of King Yanos, for which he received considerable wealth in Fogaras (modern-day Fegerash, Romania). Later, as a result of a conflict with Szapolyai's ally Alvisse Gritti, and after marrying Orsolya Kanizsai, most of whose possessions were in the territory of the Habsburgs, Nádasdy returned to Ferdinand's camp.

At the court of Ferdinand Habsburg, who forgave the betrayal, the rapid rise of Tamás Nádasdy began. In 1536 he was appointed royal adviser and treasurer, and in 1537 he became Croatian ban (governor of a region). In 1553 he received the title of baron, and the following year the legislature elected him palatine.

After capturing the central part of the Kingdom of Hungary, where the largest centers of culture were located, Tamás Nádasdy was one of the first to realize that the creation of islands of culture in knightly castles was almost the only way to preserve the nation. Using his considerable wealth, he built a school and printing house in Sárvár, which is famous for such publications as Grammatica Hungarolatina (1539) and the New Testament (1541). Famous musicians, poets, bards, among them the legendary Sebestyén Tinódi Lantos, were frequent guests of Nádasdy court.

*Nádasdy Tamás.
Tamás Nádasdy.*

Aragóniai Beatrix

Hunyadi Mátyás király második felesége, Aragóniai Beatrix 1457-ben született Nápolyban I Ferdinánd (Ferrente) király és Chiaromonte-i Izabella családjában. Az Aragóniai dinasztia udvara ebben a korban a reneszánsz kultúra központja volt Dél-Itáliában, így Beatrix kitűnő képzésben részesült melynek köszönhetően a későbbiekben fontos szerepet játszott a magyar humanizmus születésében.

1476 őszén Mátyás király menyasszonya Magyarországra érkezett és még ez év decemberében sor került esküvőjükre is. Az új feleség megjelenésével nagy változások mentek végbe Visegrádi udvartartásában, fokozatosan az olasz udvari etikett szabályai kezdtek érvényesülni és az eddig követlen királyi udvar egyre zártabb lett. A királyt fokozatosan elszigetelték magyar környezetétől, amit a magyar nemesség sértésként fogadott. Ez lett a királyné népszerűtlenségének első oka a magyarság körében. Nem nézték jó szemmel az új úrnő politikai ambícióit sem, de az ellentmondás fő oka mégis a királyné meddősége volt. 14 éves házasságukból trónörökös nem született.

Ugyanakkor Mátyás és Beatrix házasságának számos pozitív oldala is volt. A király, a nemesség tiltakozása ellenére mindenben támogatta fiatal feleségét és hatalmas összegeket költött arra, hogy udvara a reneszánsz kultúra központjává váljon. A nápolyi hercegnővel érkező építészek, szobrászok, festők a királyi palotát Európa egyik legimpozánsabb épület-együttesévé változtatták. Beatrix részt vett egy egyedi könyvtár, a Corvinák gyűjteményének létrehozásában. A királynénak köszönhetően Mátyás uralkodásának utolsó évtizedeiben az udvarnál az itáliai reneszánsz számos képviselője megfordult: Antonio Bonfini, Petrus Ransanus, Diomedes Caraffa, Roberto Caracciolo.

A király jelentős jövedelmet biztosított nejének. Tulajdonában volt Csepel, Diósgyőr vára, a mohi uradalom Miskolc, Keresztes és Mezőkövesd városaival, Máramaros nagy része a huszti uradalommal és várral együtt.

Beatrice of Aragon

The second wife of Hungarian King Matias Guniadi, Beatrice of Aragon was born in 1457 in Naples in the family of King Ferdinand (Ferrante) I and Isabella de Clermont. As the palace of the Aragonese dynasty was at this time one of the centers of Renaissance culture in southern Italy, Beatrice received an excellent education, thanks to which she later played an extremely important role in the birth of Hungarian humanism.

In the autumn of 1476, the bride of King Matias arrived in Hungary, and in December of the same year their wedding took place. The arrival of a new wife significantly changed the structure of the Visegrad court, the rules of Italian etiquette were gradually being introduced, previously quite open court gradually became more closed. The king was gradually isolated from his Hungarian surrounding, which the local aristocracy perceived as an insult. This was the first reason for the decline of the queen's popularity among Hungarians. The political ambitions of the new ruler were not approved, but still, the main reason for rejection was her infertility. For 14 years of married life, she never gave birth to an heir.

At the same time, there were a lot of positive aspects in Matias and Beatrice's marriage. The king, despite the resistance of the barons, supported the young wife in everything and spent huge sums to turn the court into a center of Renaissance culture. Architects, sculptors, artists who came after the Neapolitan princess, turned the royal palace into one of the most impressive architectural complexes in Europe. Beatrice took part in the formation of a unique library, the Corvin collection. Thanks to the Queen, in the last decades of Matias's reign such prominent representatives of the Italian Renaissance as Antonio Bonfini, Pietro Ranzano, Diomedes Caraffa, and Roberto Carracciolo visited Hungary.

The king provided his wife with considerable wealth. She owned Csepel, Diósgyőr Castle, Mohi Dominion with the towns of Miskolc, Keresztes, Mezőkövesd, and much of Maramures with Khust Dominion and the castle.

Aragóniai Beatrix.
Beatrice of Aragon.

A Perényiek

A család Perény német hospesfalucska kisnemesi közegeből ered. A család a kezdetektől három ágra bomlott, melyek között a néven és az első, Abaúj vármegyében található birtokon kívül gyakorlatilag alig maradt más kapcsolat. Sorsuk, gazdasági érdekeik, politikai karrierük más-más úton haladt. Birtokaik nagyobb része a Magyar Királyság észak-keleti részén feküdt, a szerzemények más-más úton kerültek a családhoz.

Elsőként, még az Anjouk uralkodása idején, a Rinói ág kezdte meg felemelkedését. A gyors felemelkedést gyors bukás követte, az Albert király halálát követő események során elveszítették szepesi és sárosi birtokait, s mint köznemesek éltek tovább a Szabolcs megyei Kárászon. A család rinói ága 1514-ben szakadt meg, mikor utolsó képviselőjét, Perényi Istvánt a lázadó parasztok meggyilkolták.

A nemzetség legbefolyásosabb ága Zsigmond királynak köszönhető felemelkedését. Birtokaik közt említhetjük Töketerest, Sztropkót, Füzért, Újvárt és Csorbakő várát is. A 15. század második felének politikai összeesküvési idején, 1483-ig elveszítettek vagyonuk egy részét néhány várral együtt, de már II Ulászló trónra lépésével az ország egyik legbefolyásosabb főúri családjává küzdötték fel magukat. A töketeresesi ágat még nádori ágként is említik, mivel egyik képviselőjük, Perényi Imre 1504-1519 között nádori tisztséget töltött be. Az ág utolsó férfi tagja 1657-ben halt meg, birtokaik a koronára szálltak.

A család harmadik, nyalábvári ága ugyancsak Zsigmond uralkodása idején lépett a politika színterére. Birtokaik Abaúj vármegyében koncentrálódtak, központjukban Nagyida várával, valamint Ugocsában Nyaláb (Királyháza) várával. Abaúji birtokaikat a 15. században egy időre elveszítették, de már Mátyás király uralkodásának végén sikerült visszaszerezniük azokat.

A nyalábvári ág tagjai között Ugocsa, Bereg, Maramaros vármegyék ispánjai, országgyűlési, parlamenti képviselők voltak, sőt egyikük Magyarország belügyminiszteri posztját is betöltötte.

The Perényi clan

Representatives of the Perényis come from the small nobility of a small settlement of German settlers Perény. The bloodline was divided into three branches, which had little in common other than the common surname derived from the oldest possession in Abaúj region. Their fate, property, political influence developed differently. Most of the lands of the family were located in Northeastern Hungary, and they were obtained in different ways.

The Rinos were the first of the three to rise in the Anjou era, but they also lost ground very quickly. In the troubled period after the death of King Albert they lost their possessions in Spiš and Šariš counties, living as ordinary nobles later in Karas of Szabolcs county. The branch ceased to exist in 1514, when its last representative, István Perényi, was killed by insurgent peasants.

The most influential branch of the bloodline owes its growth to King Sigismund. They owned Trebišov, Stropkov, Füzér, Újvár, and Csorbakő. In the troubled period until 1483 they lost several castles and many of their possessions, but with the accession to the throne of Vladislav II again became the most influential magnates of the state. In addition to the Trebišov branch, they are often called the palatine branch, because one of their representatives, Imre Perényi, was a palatine between 1504 and 1519. The last representative of the male line of the branch died in 1657, their possessions passed to the crown.

The third, the Nialab branch, appeared in the historical arena during the reign of Sigismund. Their possessions were concentrated in the counties of Abauy with the center in Nagyida and Ugocsa with the center in Nyaláb (Korolevo Castle). The lands in Abaúj region were lost for a while in the 15th century, but by the end of King Matias's reign everything had been restored.

Representatives of the Nyaláb branch included the county prefects of Ugocsa, Bereg, and Maramures, members of the legislature, members of the Hungarian parliament and even the Minister of the Interior.

A Perényiek címere (kőfaragvány Királyháza várából).
The Perényi emblem (find from Korolevo Castle).

Szalkai László esztergomi érsek

Szalkai László valószínűleg az 1470-es években született egy mátészalkai varga fiaként. A sárospataki mezővárosi iskolában tanult Mátyás uralkodása utolsó éveiben. A prímási könyvtárban fennmaradt iskolai jegyzetei tanúsítják, hogy tanára, Kisvárdai János, aki krakkói egyetemen szerzett fokozatot, lényegében mindenre megtanította, amit akkor Krakkóban tanultak. A soha egyetemre nem járt Szálkái a mindenki által elismert magas műveltségét, a klasszikus latin és a humanizmus iránti vonzódását, úgy tűnik, Sárospatakon szerezte. Az iskolából kikerült Szálkái László deákra - ahogy később közel másfél évtizedig neveztek - több mint tíz évig nincs biztos adata a történetírásnak. Szalkait a váci püspöki kinevezése alkalmából erdélyi egyházmegyei klerikusnak neveztek, de csak több mint egy évtized múlva, már esztergomi érsekként szentelték fel 1525-ben papnak. A 15. század utolsó évtizedében a fiatal klerikus feltehetően vagy a pénzügyigazgatásban vagy a kancelláriában működött, legalább is későbbi pályája ezt valószínűsíti. A Felső-Tisza vidéki nyelvjárását végig megőrző Szalkai viszonylag fiatalon került komoly kincstári beosztásba. Pontosan nem tudjuk, mikor lett László

Szalkai László címere.
The László Szalkay emblem.

Archbishop of Esztergom László Szalkay

László Szalkay was born in the 1470s into the family of a furrier in Mátészalka. He studied at the village school in Sárospatak in the last years of the reign of Matias Corvin. His school notes, which remain in the library of primates, show that his teacher János Kisvárdai, who received his rank at the University of Krakow, taught him practically everything that was studied in Krakow at the time. Szalkay, who never went to university, nevertheless received a high level of education, passion for classical Latin and humanism in Sárospatak. There is no definite historical data on László Szalkay as a scribe - as he was later called for almost a decade and a half - for more than ten years. On the occasion of his appointment as bishop of the ecclesiastical district of Vats, Szalkay was named a priest of the diocese of Transilvania, but only more than a decade later, in 1525, he was ordained a priest when he was already Archbishop of Esztergom. In the last decade of the 15th century the young clergyman apparently worked either in the financial administration or in the office, at least his professional path indicates this. Szalkay, who at all times preserved the rural dialect of the Upper Tysa region, at a relatively young age took a serious position as treasurer. It is not known exactly when László the scribe became the manager of the royal children's estate, at least there is evidence that in the period from 1508 to 1513 he worked in this position. This means that the estates of Queen Anne, which after her death the widowed Wladislaw II handed over for children supporting, came under the administration of Szalkay. Thus, the manors in Óbuda and Diósgyőri also depended on him. In 1511 in one person he became the warden of the salt stores of both Transilvania and Maramures, ie the head of the entire organization of salt stores in Hungary. Usually the two stores were managed by separate officials, and the warden of the Transilvanian salt store at the same time had the title of manager of the Transilvanian royal revenues. This position was, by the way, the most prestigious in the financial administration after the treasurer. Thus, Szalkay, including the estates of royal children, managed a significant portion of government revenue.

deák a királyi gyermekek jószágkormányzója, 1508-tól 1513-ig mindenesetre kimutatható ebben a minőségben. Ez azt jelenti, hogy az eredetileg királynéi birtokok — amelyeket Anna királyné halála után az özvegy II. Ulászló gyermekei eltartására fordított — Szalkai igazgatása alá kerültek. Így tőle függött az óbudai és a diósgyőri uradalom is. 1511-ben egy személyben Erdély és Máramaros sókamaraispánja, azaz az egész magyarországi sókamarai szervezet feje. Általában a két kamarát külön tisztviselők igazgatták, és az erdélyi sókamaraispán egyben az erdélyi királyi jövedelmek igazgatója is volt. Ez az utóbbi tisztség számított egyébként a kincstartóság után a legtekintélyesebbnek a pénzügyigazgatásban. Szalkai tehát — beleértve a királyi gyermekek uradalmait — az állami bevételek jelentős részét kézben tartotta. Máramarostól 1511 júliusában meg kellett válnia, de a hivatali pályafutása nem ért véget. Királyi kincstartóként és kancellárként dolgozott, majd 1524-től esztergomi érsek volt. A törökök elleni hadjáratban jelentős csapattal élén kísérte II. Lajos királyt. 1526. augusztus 29-én halt meg Mohácsnál.

A középkori magyar oktatás történetének egyik legszebb darabja Szalkai László sárospataki iskolakönyvének kódexe, melynek eredeti példánya az Esztergomi Főszékesegyház Könyvtárában látható. Mátészalka önkormányzata tervezi, hogy egy háromalakos szoborcsoporttal emlékeznének meg a város szülőttéről, középen Szalkai László egészalakos szobrával, kétoldalt testvérei, Márton és Balázs domborművével.

He had to give up the Maramures region in July 1511, but his career did not end there. He worked as a royal treasurer and chancellor, and from 1524 he was archbishop of Esztergom. In the campaign against the Turks, at the head of a large regiment, he accompanied King Louis II. He died on August 29, 1526 in the battle of Mohacs.

One of the most beautiful works in the history of medieval Hungarian education is the codex of the textbook by László Szalkay in Sárospatak, the original copy of which can be seen in the library of Esztergom Cathedral. Matészalkian local government plans to honor the city's native with an ensemble of three-statue monuments with a full-size statue of László Szalkay in the middle and bas-reliefs of his brothers, Márton and Balázs, on both sides.

Esze Tamás, Tarpa és a tiszaujlaki só

Kevés olyan település van a Kárpát-medencében, amelynek híre, neve, privilégiuma, közigazgatási státusa annyira összszeforrott volna egy ember érdemeivel és tevékenységével, mint amennyire Tarpáé összekapcsolódott Esze Tamáséval. Amikor 1708. augusztus 25-én a jó emlékezetű fejedelem, II. Rákóczi Ferenc „örökösén és más szabad helységekben lakó vitézlő rendekhez hasonlókká” tette Tarpa minden lakosát — leszármazottaikkal együtt –, kiemelten hangsúlyozta, hogy a „kiváltság kiadásának alapját” Esze Tamás hűsége képezi. A jövődó kuruc brigadéros Esze Tamás 1666 körül született. Sókereskedésből kereste magának és családjának a kenyeret. Pap István a társa, akivel a máramarosszigeti, a rónaszéki sóaknákról, a tiszaujlaki sóházból, a jándi portusról szekerezték a sót Debrecenbe. Talán öregségéig járta volna az országutakat Tiszaujlak és Debrecen között, ha 1701-ben az újlaki sótiszték bele nem kötnek. Azzal vádolták meg, hogy lopott áruval kereskedik. Igaz vagy hamis volt-e a vád, máig kiderítetlen. Az újlaki sótiszték a házára mentek, ökreit, minden marháját elkobozták, Tiszaujlakra hajtották, s ott a maguk marháival együtt legeltették. Esze Tamás tovább bizonygatta ártatlanságát, kérte vissza jószágát, mondván, hogy az elhajtott állatok között van a kereskedő társáé is. A sótiszték hajthatatlanok maradtak. Ő pedig megmaradt jószágait, családját Debrecen környékére költöztette, és összetoborozta barátait, jó embereit, hogy aztán egy szép napon „fegyveres kézzel a maga marháját a sótiszték marhái közül” kiragadja, elhajtsa, hónapokra bevéve magát az erdők renetegébe. Társaival 1702 őszén egy éjszaka rátört az újlaki sóházra. Ott egy szolgát megölt, a pénztárat megrabolta. A sótiszték futva mentették életüket. Esze Tamás pedig visszahúzódott a Felső-Tisza-vidék erdő-renetegébe.

1703 májusában, amikor Bercsényi Miklós lovásza Rákóczi megbízásából szemlét tartott a szatmári-beregi Tiszahát és a Bihar megye erdeiben, hegyeiben lappangó kurucok közül Esze Tamás kísérte el Brezánba. Ekkor találkozott Tarpa híres fia először II. Rákóczi Ferencel. Itt kapta meg a zászlókat a „Cum Deo pro Patria et Libertate!” felirattal. Esze Tamás gyalogzredeseként tért haza május 17-én, azt ígérve, hogy a zászlók csak akkor lobognak majd, ha üzen Rákóczi Ferenc. Esze Tamás és a föld népe azonban türelmetlenebbek volt annál, semhogy üzenetre várjanak. A hegyekből, erdőkből gyalogzredesük vezetésével kitörték a kurucok, és síppal,

Tamás Esze, Tarpa and salt of Tiszaujlak

There are few settlements in the Carpathian basin whose fame, name, privilege, and administrative status would be as intertwined with the merits and activities of a certain person as Tarpa was associated with Tamás Esze. When on August 25, 1708 the well-known Prince Ferenc II Rákóczi made all the inhabitants of Tarpa, together with their descendants, “similar to the state of valiant men living in age-old and other free settlements,” he emphasized that the loyalty of Tamás Esze was the “basis for granting this privilege”. The future leader of the kuruts, Tamás Esze, was born around 1666. He earned his and his family’s living by selling salt.

Together with their partner, István Pap, they transported salt to Debrecen from the salt mines of Sighetu Marmăției and Coștiui, from the salt house in Tiszaujlak and the port of the village of Jánd. Probably in his old age he would have traveled the roads between Tiszaujlak and Debrecen, if in 1701 Újlak salt officers had not caught up with him. He was accused of trading in stolen goods. Whether the accusation was true or false is still unknown. The salt officers went to his house, confiscated his oxen and all the cattle, drove them to Tiszaujlak and grazed with their own ones. Coștiui continued to assert his innocence, asking for the cattle to be returned to him, saying that his partner’s cattle was among the livestock driven away. The salt officers remained steadfast. He moved to the outskirts of Debrecen with the surviving livestock and his family and gathered his friends and glorious friends to then one day “take his cattle from the salt officers with weapons in hand,” hiding for months in the woods. One night in the autumn of 1702 he and his comrades attacked a salt house in Tiszaujlak. There he killed one of the servants and robbed the cash register. Salt officers saved their lives by fleeing. Tamás Esze returned to the thickets of Upper Tisza region.

In May 1703, when Miklós Bercsényi’s groom on behalf of Rakóci inspected the forests of Szatmár-Bereg region and the Bihar county, Tamás Esze escorted him to Brezan from among the kuruts hiding in the mountains of this region. It was then that the famous native of the village of Tarpa first met Ferenc II Rakóci. Here he received flags with the inscription “Cum Deo pro Patria et Libertate!”. On May 17, Tamás Esze returned home as an infantry colonel, promising that the flags would be flown only after a signal from Ferenc Rakóci.

dobbal, kibontott zászlókkal megkezdték a toborzást, a falvak, mezővárosok felesketését. Május 20-án vonultak be Tarpára. Az egyik zászlót a bíró kapujába tűzték le, s a kapura felszegezték a kiáltványt is. A többi zászlóval körbejárták a mezővárost. Megszólaltak a harangok. Összedobolták, harangozták a mezőváros lakóit, akik megrendülve hallgatták Rákóczi hívó szavát: „a törvényünk ellen képtelenül hatalmaskodó, zaklató, porcióztató, nemesi szabadságunkat rongáló, igaz, régi törvényeinket megvető, jószágainkat hatalmasan foglaló, becsületünket tapodó, sónkat, kenyerünket elvevő, életünkön uralkodó és kegyetlenkedő birodalom ellen”.

Esze Tamás haláláig a kuruc hadsereg tevékeny ezredese volt. Nem annyira eredményes csapatvezető, mint inkább kiváló hadszervező. Részt vett Kálló, Szatmár, Tokaj ostromában (1703–1704), Kassa védelmében (1706), harcolt a felvidéken és Erdélyben. Mindvégig érezhette Rákóczi megbecsülését, aki már 1703. november 20-án felszabadította a jobbágyorsból, 1707. április 18-án brigadérossá léptette elő, 1708. március 24-én pedig nemességet adományozott neki és családjának. 1708. pünkösd napján Nyitrán a tábori istentisztelet után Rákóczi hadának reformátusai és katolikusai összeverekedtek. Esze, akit nagyfokú önzetlenség és kötelességtudás jellemezett, a verekedők közé rohant, hogy szétválassza őket, ez azonban nem sikerült. Ezalatt a többi vezér rendeletére két seregbontó-ágyút hoztak elő, melyekkel a fölzendült csapat közé lőttek. Az elesettek közt volt Esze Tamás is. A brigadéros emlékéét őrzi szülőfalujában egy köztéri szobor, valamint a község Helytörténeti Múzeumának kiállítása.

However, Tamás Esze and his peasants were too impatient to wait for the message. The kuruts, led by their colonel, escaped from the mountains and forests, with whistles, drums and unfurled flags began to recruit and make villages and settlements take the oath. On May 20, they entered the village of Tarpa. They hung one of the flags on the judge's gate, where they also nailed their proclamation. With other flags they marched around the village. The bells rang. All the inhabitants of the village were summoned and impressed by the words of Ferenc Rákóczi's appeal: "Against the empire that senselessly arbitrarily opposes our law, insults, taxes, destroys our noble freedom, despises our true, old laws, takes away our cattle, disrespects our honor, takes away our salt and bread and rules our lives and treats us cruelly".

Until his death, Tamás Esze was an active commander of the kuruts army. Not so much a successful commander as an excellent strategist. He took part in the siege of Kálló, Szatmár, Tokaj (1703-1704), in the defense of Košiče (1706), fought in Upper Hungary and Transilvania. To the end, he felt respect for Rakóczi, who on November 20, 1703 freed him from serfdom, appointed him foreman on April 18, 1707, and on March 24, 1708 gave him and his family a noble status. On the day of Pentecost in 1708, after a camp service in Nitra, a skirmish broke out between the Reformed and the Catholics of Rákóczi's army. Tamás Esze, who was characterized by a high degree of devotion and a sense of duty, rushed among the bullies to separate them, but he failed. Meanwhile, on the orders of other commanders, they raised two guns from which they fired at the rebellious crowd. Among the dead was Tamás Esze. The memory of the "mad foreman" is preserved by a statue in the square of his native village and an exhibition of the Museum of Local Lore.

Móricz Zsigmond: Életem regény-részlet

A paraszt, aki elkezd kupeckedni, a legtöbb esetben elvesztett a falu számára. Még a falu szellemében gondolkodik. A paraszt, mint kupec még nem foglalkozik mással, csak ami a paraszt élet értékikének számít. Állatokat vesz és elad, terményekre tér aztán át, a marha- és lókupecből búzaügynök lesz valamilyen bevásárló cég részére. A gyümölcs, a káposzta, hagyma, paprika s minden érték és időálló termény, mint a takarmány is, alkalmas foglalkozás neki. De a parasztkereskedő bizonyos cikkeket teljesen kizárt érdeklődéséből, a nyúl- bőr, marhabőr, a csont és rongy, aztán a speciális bolti áruk, a ruhanemű és a déligyümölcs, fűszer, vas, ezek nem jutnak el a parasztkereskedelem körébe. Édesapámnak, aki egész gulyát megvett, hogy jutott volna eszébe is, hogy néhány mázsa cukrot vegyen, s azt adja el. Sót igen. A só tudniillik, főleg az állatok számára volt értékesítendő; Tiszaújlakon, a szomszéd mezővárosban volt a sókamara s kockasót szoktak venni, ami kevés óvatosság mellett eláll és eladható. Sót édesapám is vett, egész tutajjal, s van egy emlék, hogy egy ízben dugáru volt, amit vett, s éjjel feljelentette valaki a faluból az újlaki fináncoknak, de mire a fináncok megjöttek, akkorára már őneki besúgták a veszedelmet, s a só eltűnt. Csak egy vagy két kút aztán hosszú ideig ihatatlan volt.

Zsigmond Móricz: Excerpt from The Story of My Life

The serf, who begins to be a merchant, almost always disappears in the eyes of the villagers. He still thinks in keeping with a village. The serf, as a merchant, is not yet engaged in anything other than that which is valuable for peasant life. He buys and sells animals, later switches to grain, from a cattle and horse trader he becomes a wheat agent for one of the purchasing guilds. Fruit, cabbage, onions, peppers and all weather-resistant grains, as well as livestock food is a suitable occupation for him. But for the peasant trader there was a range of goods that he did not deal with, such as rabbit and bull skin, bones and rags, as well as specialty store goods, clothing and citrus fruits, spices, iron. These goods were not included in the range of serf merchants. To my father, who bought a whole herd, it never occurred to buy a few quintals of sugar and then sell it. Salt, yes. Salt is known to be sold mainly for animal needs; in the neighboring village of Tiszaújlakk there was a salt store, where they bought cubes of salt, which can be stored under unpretentious conditions and sold later. My father also bought salt, a whole raft, and I remember that once what he bought was a commodity under the counter, and at night someone reported it to the Újlak financiers, but by the time they came, he had already known about it, and the salt had been gone by then. Only water in one or two wells was unfit for drinking for a long time.

A viski vár

A középkori máramarosi sóbányászat fellendülése az Árpád-ház uralkodásának második felében vette kezdetét. S bár a megye történetének kezdeti szakaszán területén fennálló várakról még nem beszélhetünk, a sóbányászat és kereskedelem fejlődésével egyre élesebben állt fenn az utak védelmének kérdése.

1274-ben az akkor még Ugocsa megyéhez tartozó Visk mezővárost és vámhelyét V István király a Hontpázmány nemzetségből származó Mikónak és Chepannak adományozta. Az adománylevelet 1281-ben Kun László is megerősítette. A fivérek valószínűleg a 13. század utolsó évtizedeiben építettek itt várat. Első írásos említése 1299-ből származik, amikor volt tulajdonosai visszakapták a várat és tulajdonjogukat III Endre királytól. Egy év elteltével, 1300-ban III Endre újra elveszi az erődítményt, néhány ugocsai faluval (Ardó, Rakasz, Nyírtelek) kárpótolva a volt tulajdonosokat. A települést a várral együtt ekkor csatolják Máramaros megyéhez. Ennek ellenére az erőd nem volt hosszú életű, a 14. század első felében a források már nem említik többé. Valószínű, hogy éppen ekkor kezdődött egy új erődítmény építése, mely átvette a máramarosi sószállító útvonal védelmét és vált a királyi vár-merő központjává — ekkor épül Huszt vára.

Vyshkovo Castle

The rapid development of the salt industry in Maramures dates back to the end of the reign of the Árpád dynasty. And although in the early stages of the history of the county it is too early to talk about the existence of castles here, with the development of salt extraction and trade the question of organizing their protection became more acute.

In 1274, King István V presented the town of Vyshkovo in Ugocsa to members of the Hontpázmány family, Mikó and Csepan, together with a customs post. The deed of gift in 1281 was confirmed by László Kun. The brothers probably built fortification here in the last decades of the 13th century. The first mention of it dates back to 1299, when King András III “returned the castle to the brothers and left them the right of possession”. In the following year, 1300, András III took the castle from the brothers, who received in return several settlements in the territory of Ugocsa region: Chornotisovo, Rokosovo and Nyírtelek. It was during this period that the village, together with the castle, moved to Maramures. However, the fortification did not last long, because from the first half of the 14th century it is no longer mentioned in the sources. Probably at this time the construction of another fortress began, which took over the function of protecting the Maramures salt road and became the center of the royal county — Khust Castle.

*A viski Várhegy.
Castle hill near Vyshkovo.*

Visk református temploma

Az egykor Máramaros gyöngyszemének nevezett település temploma a 13–14. század fordulóján épült. A művészettörténészek szerint az 1420–1430 években, Zsigmond király uralkodásának utolsó periódusában egy nagyobb, valószínűleg helyi műhely képviselői festették ki, de a munka rendkívül színvonalas. A szentély déli és északi falán egy teljes krisztológiai ciklus látható: a felső sávban Jézus gyermekkora, az alsó részben passiója (Utolsó vacsora, Júdás csókja, stb.). A templom freskói közt külön csoportot alkotnak a női szentek ábrázolásai: Alexandriai Szent Katalin, Antiochiai Szent Margit, Szent Borbála.

1523-ban a koronaváros gyülekezete evangélikussá vált, 1556-tól pedig áttértek a református hitre. 1717-ben, az utolsó tatárjárás idején a templomot felgyújtották, tetőszerkezete teljes egészében leégett. Az épület több mint 30 évig fedetlenül állt, mivel a mezőváros megtizedelődött lakosságának sem emberi, sem anyagi forrásai nem voltak a felújításra. Néhány évtized elteltével a református gyülekezet már saját ízlésének és vallási meggyőződéseinek megfelelőre formálta a templombelsőt és a középkori freskókat gazdag növényi ornamentikájú barokk festéssel takarták el. A templom falfestményei véglegesen 1867-ben tűntek el, mivel az akkori lelkipásztor úgy vélte, hogy a falképek nem összeegyeztethetőek a református világszemlélettel, de szerencsére a végleges lemeszelés előtt részletes dokumentációt készített a festésről és feliratokról.

A freskók feltárása 2013-ban vette kezdetét, jelenleg magyarországi és ukrainai restaurátorok összefogásával folytatódik. Visk református temploma pedig már most várja a látogatókat, falfestésének mindkét periódusát bemutatva.

*Visk, református templom.
Vyshkovo Reformed Church. Medieval frescoes.*

Vyshkovo Reformed Church

The church of the settlement, which was once called the pearl of Maramures, was built at the turn of the 13th and 14th centuries. According to art critics, in 1420–1430, at the end of King Sigismund's reign, the church was probably painted by representatives of a regional school, but the work was of extremely high quality. On the southern and northern walls of the apse there is the full cycle of Christ's life: in the upper part the childhood of Jesus is depicted, in the lower rows the image of the passions of Christ (the Last Supper, the kiss of Judas, etc.) can be seen. There are also frescoes of women saints in the church: St. Catherine of Alexandria, St. Margaret of Antioch, St. Barbara.

From 1523 the community of the settlement converted to Lutheranism, and later, in 1556, to Reformation. In 1717, during the last Tatar invasion, the church was burned, the roof was completely destroyed. The church stood without a roof for more than 30 years, as the village did not have the material or human resources to restore it. Decades later, in the process of rebuilding the temple, the Reformed community created an interior to suit their own preferences and faith requirements, and covered the medieval frescoes with Baroque paintings with rich floral ornaments. The painting in the church completely disappeared in 1867, because the priest at the time believed that it was not compatible with the Reformed spirit, but fortunately, before whitewashing he documented all the inscriptions and images in detail.

Work on the restoration of the frescoes began in 2013, thanks to the joint efforts of Hungarian and Ukrainian restorers. Today, Vyshkovo Reformed Church is waiting for visitors, showing two periods of wall painting.

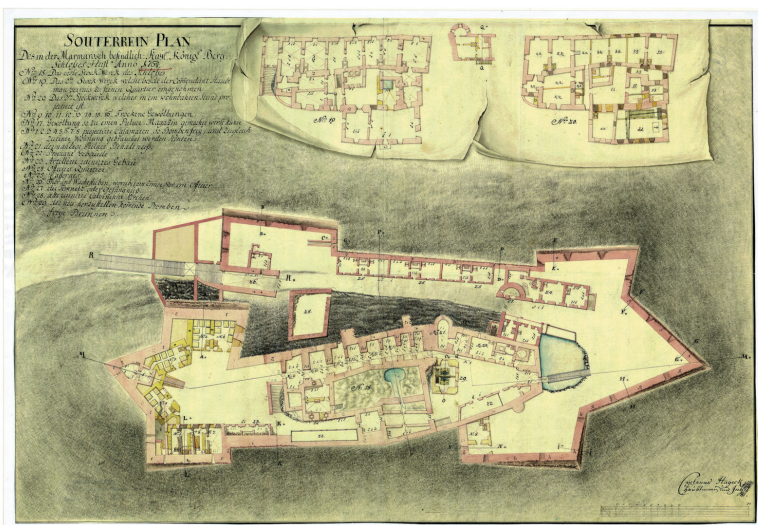
*Visk, református templom. Középkori falképek.
Vyskovo Reformed Church.*

Huszt vára

Fügedi Erik magyar középkorkutató szerint a huszti vár Kopasz nádor lázadása, vagyis 1318 után épülhetett. Rendkívül fontos az erődítmény stratégiai elhelyezkedése a Nagygagy és Tisza találkozásának közelében.

A 14. században emelt, viszonylag kis méretű huszti erődítmény a 16-17. századi, nagyszabású átépítések eredményében bonyolult, védelmi vonalak, gazdasági és lakóépületek alkotta váregyüttesé alakult. Az erőd alaprajzát a várhegy platója határozta meg, mely hosszanti irányban észak-dél tájolású. Az erődítményrendszer alsó és felső teraszra osztható, az alsó udvar két elkülönített részből áll. A vár fennállásának utolsó szakaszában védelmi vonalát hat bástya és négy torony alkotta.

A várhegyről kitűnő kilátás nyílt a Tisza völgyére, így az újonnan épült vár átvette a Visk közelében épült erőd funkcióit (az utóbbi fenntartása fokozatosan elvesztette célszerűségét, feledésbe merült). Ezentúl Huszt vára védelmezte az újonnan létrejött Máramaros vármegye településeit és a sószállító útvonalat, mely jelentős jövedelmet biztosított a királyi kincstár számára.

Huszt várának alaprajza, 18. század.
Plan of Khust Castle of the 18th century.

Khust Castle

Researcher of the Hungarian Middle Ages, Eric Fügedi believes that Khust Castle was built after the uprising of the palatine Kopasz, ie after 1318. He emphasizes the strategic importance of the fortification, which was built near the confluence of the river Rika and the river Tisza. Built in the 14th century, the relatively small Khust Castle, as a result of periodic large-scale reconstructions in the 16th and 17th centuries, turned into a large complex of protective, residential and commercial buildings. The planning of the fortifications defined an elongated plateau at the top of the mountain, stretched along the north-south line. The fortifications were divided into upper and lower terraces, the lower courtyard, in turn, also consisted of two separate parts. At the time of the castle's completion, six bastions and four towers were added to its defensive lines.

The valley of the river Tisza was perfectly controlled from the castle hill, and therefore the fortifications functionally replaced the Vyshkovo watchtower on Mount Várhegy (the reason for keeping the latter was lost at that time and it ceased to exist). Khust Castle was designed to protect the surrounding villages of the newly formed Maramures county and the salt road, which brought significant profits to the royal treasury.

The first written evidence of the castle dates back to 1353. The document mentions the castellan Domokosh Macska, who at that time also managed Nyaláb castle. In 1365, King Sigismund gave Maramures lands to Moldavian nobles Balk and Drag, but they owned the castle for a short time. Sigismund handed over the fortress to his chancellor Imre Perényi (Trebišov branch), which was one of the reasons for many years of enmity between the two clans.

At the end of the 15th century Khust together with the salt mines returned to the crown, and later to the personal possession of the queen (after the marriage of King Matias the revenues from the dominion went to Queen Beatrice). In 1498 the fortress was again given to Perényi (but this time the Nyaláb branch) in the person of Gábor Perényi. During the peasant uprising of György Dózsa in 1514 local nobles found refuge in Khust Castle, which the rebels never managed to storm. After the uprising, the castle returned to the crown.

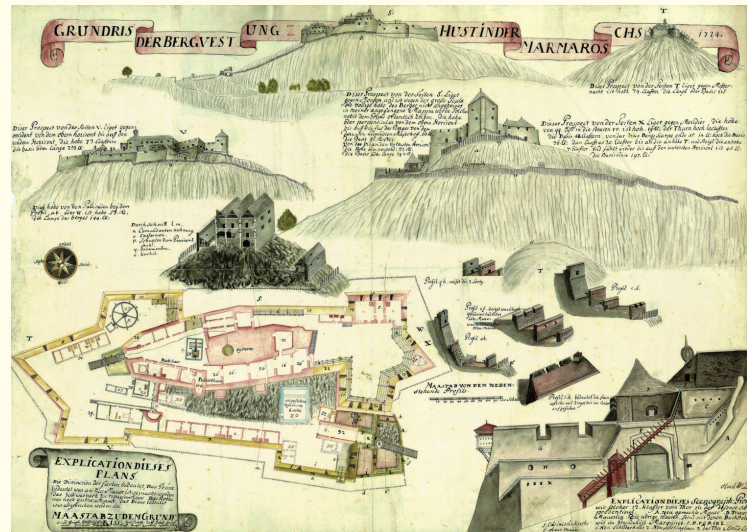
A vár első okleveles említése 1353-ból való. Az oklevél Macska Domokos várnagyot említi, aki egyben Nyalábvári várnagya is volt. 1365-ben Zsigmond király a máramarosi földek nagy részét Balk és Drád oláh vajdáknak adományozta, de a várat csak rövid ideig birtokolhatták. Az erődöt Perényi Imre kancellár (a Perényiek tóketerebesi ágának képviselője) kapta meg Zsigmondtól, s ez a családok közötti, több évtizedes viszály egyik okául szolgált.

A 15. század végén Huszt vára a sóbányákkal együtt visszaszállt a koronára, majd a királyné személyes birtoka lett (Mátyás király és Beatrix házassága után az uradalom bevételeivel a királyné rendelkezett). 1498-ban a várat újra a Perényiek kapták (most már a család nyalábvári ága) Perényi Gábor személyében. Dózsa György 1514-es parasztlázadása idején a környék nemessége Huszt várában talált menedékre, melyet a felkelőknek nem sikerült bevenni. A parasztháború után a vár újra királyi tulajdonba került.

A mohácsi csata után a huszti erőd gyakran cserélt gazdát. Kezdetben a vár reális gazdája Nádasdy Tamás pártfogoltja, a hatalmaskodásairól hírhedt Kávássy Kristóf várkapitány volt, aki három megye lakosságát tartotta rettegésben. I Ferdinánd hadainak csak 1546 sikerült elfoglalni a várat. 1556-ban Izabella királyné csapatai ostromolták az erődöt, de annak védői csak akkor tették le a fegyvert, mikor a vár élelem- és víztartalékai elfogytak. A speyeri békeszerződés értelmében Huszt az Erdélyi Fejedelemség kötelékébe került, annak egyik fő támaszpontjává vált.

A Wesselényi-lázadása idején, 1670-ben I. Rákóczi Ferenc hadai találtak itt menedéket, a 17–18. század fordulóján pedig a kurucmozgalom egyik központjává vált. 1703-ban, a szabadságharc kitörését követően Rákóczi hívei bejutottak a várba, a német helyőrséget lepénzelték. 1706-ban, az erdélyi rendek itt kötöttek szövetséget a magyarországiakkal, itt ismerték el a magyarok is Rákóczit Erdély fejedelmének. A szatmári béke megkötése után az 1715. évi XCII. törvény értelmében Máramarost a királyi Magyarországhoz csatolták.

1766 július 3-án a várat villámcsapás érte, a tűzben leégett az épületek többségének tetőszerkezete. A vár újjáépítésének kísérletei mind eredménytelenek maradtak. 1773-ban Mária Terézia fiát, Józsefet küldte helyszíni szemlére. A huszti erőd megtekintése után született a döntés a garnizon kivonásáról, a várat többé nem lakták.

Huszt várának alaprajza, 18. század.
Plan of Khust Castle of the 18th century.

After the battle of Mohacs, Khust Fortress changed owners several times. At that time, the real master here was the protege of Tamás Nádasdy, the castellan Kristóf Kávási, who was known for his cruelty and who kept the population of three counties in fear. In 1546 the castle was captured by the troops of Ferdinand I of Habsburg.

In 1556, Queen Isabella's troops stormed the fortress, but the defenders of the fortification surrendered only after the garrison ran out of food and water. According to the Shpeyer agreement, the castle was ceded to the Transylvanian principality and became one of its strongholds.

During the overthrow attempt of Wesselényi, in 1670 a part of the army of Ferenc Rákóczi I was based here, and at the turn of the 17th and 18th centuries the castle became one of the centers of the kuruts movement. With the beginning of the liberation war in 1703, one of the supporters of Ferenc Rákóczi II managed to penetrate the castle and buy the German garrison off. In 1706 it was here that the Transylvanian and Hungarian states treaty on the recognition of Rákóczi as a Transylvanian prince was signed. After the conclusion of the Szatmár peace treaty, Austrian troops were stationed in Khust, and according to paragraph XCII of the law of 1715, Maramures county was annexed to the Kingdom of Hungary.

1798-ban egy soros vihar károsította a vár utolsó, épen maradt tornyát. Ezután a helyi lakosság engedélyt kapott az épületek lebontására, a követ a helyi római katolikus templom és városi önkormányzati épületek építésére használták fel.

*Huszt vára madártávlatból.
Khust Castle, view from above.*

On July 3, 1766, the castle was ignited by lightning, and the fire destroyed most of the roofs of the buildings. An attempt to save the facilities was hopeless. In 1773, Empress Maria Theresa sent her son Joseph to inspect the fortifications. As a result, it was decided to withdraw the garrison from Khust fortress and it completely ceased to exist.

In 1798 another storm damaged the last tower of the castle. Authorities gave the local community permission to dismantle the fortifications and use the building stones for the construction of the Catholic Church and various official buildings of the city.

*Huszt, református templom.
Khust Reformed Church.*

Huszt református templom

A templom a 14. század végén épült. A pápai tizedjegyzékek szerint ebben a korszakban Huszt a térség harmadik legnagyobb települése volt.

A Szent Erzsébet tiszteletére felszentelt templomot egy építési periódusban emelték. Egy, a templomhajóval egybeépített, négyzetes torony és a nyolcszög öt szögével záródó, bolthajtásos szentély alkotja. A sekrestye később épült, de nyílászárói sajátosságai alapján ugyancsak középkori eredetű lehet.

A 15. században, Zsigmond király uralkodása idején a templomot kifestették. 1524-ben, miután a gyülekezet református hitre tért át, a falfestményeket lemeszelték. A fennmaradt részleteket csak 2012-ben tárták fel. Az északi falon, a diadalív mellett egy Szent Ilona freskó került elő. A központi mezőben — magyar királyszentek: István, Imre, László teljes alakos ábrázolása. A nyugati mezőben egy imádkozó nőt ábrázoltak, a hajó nyugati falán pedig sebeire mutató Szenvedő Krisztus látható.

Khust Reformed Church

The temple was built in the late 14th century. According to the lists of the papal tithe, Khust was currently the third largest settlement in the region.

The church, consecrated in honor of St. Elizabeth, was built in one construction period. It consists of a four-level bell tower and an apse connected to the nave, ending in five faces of an octagon with an arched vault. The sacristy was completed later, but judging by the window constructions it was also of medieval origin.

In the 15th century, during the reign of King Sigismund, the walls of the church were painted. After the transition of the community to the Reformation in 1524, painting was white-washed. The preserved fragments were discovered only in 2012. On the north wall, next to the triumphal arch, a fresco of St. Helena was found. In the central field there is the image of Hungarian king saints — István, Imre, László — in full size. In the western field there is a figure of a praying woman, and on the western wall of the nave there is an image of the Suffering Christ pointing at his wounds.

A huszti vár és református templom Soós Elemér rajzán.
Khust Castle and the Reformed Church in the drawing by Elemér Soós.

A nagyszőlősi Kankó vár

Nagyszőlős kárpátaljai városka neve királyi vincellérek emléket őrzi és a vidék korai betelepítéséről tanúskodik. Nevéből közvetve arra is következtethetünk, hogy a helyi telepések az erdőgazdálkodás mellett földműveléssel is foglalkoztak.

Szőlős egyik első okleveles említése 1280-ból való. 1307-ben Károly Róbert a Tamásfi nemzetségből származó Beke Borsa tárnokmesternek adományozta a várost. Valószínű, hogy az adománylevéllel várépítési engedély is járt, hiszen 1308-ban a források már Szőlős várnagyát említik. Miután a Borsa fivérek Csák Máté szövetségeseiként léptek fel a király ellen, a várat Jánki Tamás beregi ispán vezette királyi hadak foglalták el. Az ostrom során az erődítményt lerombolták. A város 1399-ig a királynő tulajdonában volt, de a várat ez időben a források nem említene.

A 14–15. század fordulóján Zsigmond király Nagyszőlőst Perényi Péter székely ispánnak, zempléni főispánnak adományozta hűségéért. Az adománylevéllel együtt Perényi várépítési engedélyt is kapott, de nem élt vele. Néhány év elteltével sikerült megszereznie a nyalábvári uradalmat is Királyháza várával, így még egy várra nem volt szüksége. A várépítésre kijelölt területen 1505 körül ferences kolostort építtetett, melynek a Perényiek évtizedeken át patrónusai voltak. A kolostoregyüttes majd egy fél évszázadig állt fenn. A helyzet gyökeresen 1556-ban változott meg, mikor a református hagyományokban nevelkedett Perényi Ferenc elkergette a barátokat, leromboltatta a kolostort, mely többé nem épült újjá.

Vynohradiv Castle Kankó

The name of Zakarpattia town Szőlős preserves the memory of the royal winemakers and indicates a rather early colonization. Indirectly, the name indicates that the locals were engaged in agriculture in addition to forestry. The first written mention of the town dates back to 1280. In 1307, King Carl Robert donated Szőlős to the chamberlain Beke Borsa of the Tamásfy family. Probably, together with the town he received permission to build a fortress, the castellan of which first appears in the sources of 1308. After Borsa's brothers had become allies of Máté Csák against King Carl Robert, the castle was captured by royal troops led by the mayor of Bereg, Tamás Jánki. During the siege the fortifications were destroyed. The town belonged to the queen until 1399, but during this period the castle was not mentioned in any of the documents.

At the turn of the 14th and 15th centuries, King Sigismund donated Szőlős to Péter Perényi, the zhupan of Székely and Zemplin, for his faithful service. Along with the gift certificate, Perényi received permission to build the castle, but did not have time to use it. A few years later he was awarded the Nyaláb dominion with its center in Korolevo Castle, so the need to build another fortress disappeared. A Franciscan monastery was built on the territory intended for the construction of the fortification around 1505, the patrons of which were the Perényis. The monastery complex functioned for about half a century. The situation changed dramatically in 1556, when Ferenc Perényi, brought up in the Reformed tradition, dispersed the monks and destroyed the monastery, which was no longer rebuilt after these events.

*Nagyszőlős, Kankó vár.
Vynohradiv Castle Kankó.*

*Nagyszőlős, Kankó vár.
Vynohradiv Castle Kankó.*

Nagyszőlős, római katolikus templom

Nagyszőlős, a Magyar Királyság egyik legkisebb vármegyéje, Ugocsa központja 1262-ben kapott jelentős kiváltsági jogokat, melyek közt a szabad plébánosválasztás is szerepelt. A források először 1277-ben említik Vyda nevű papját. A templom a Boldogságos Szűz tiszteletére volt felszentelve. A pápai tizedjegyzékekből kiderül, hogy a templom közvetlenül az esztergomi érsek fennhatósága alá tartozott.

1399-ben a várost Zsigmondtól Perényi Péter kapta meg a plébánia kegyúri jogával együtt, s a család, amely a középkorban végig birtokolta a települést, körülötte építette ki uradalmát. A templom ezután is Esztergom alá tartozott. Amikor 1450-ben a várost a Perényi családtagok között felosztották, említik plébániaházát is. A Szőlőson 1525-ben pusztító nagy tűzvész, amelynek következményeként a Perényiek nyolc évre mentesültek bizonyos adók alól a város restaurálása érdekében, érintette-e a templom épületét, nem tudjuk. Mindenesetre

*Nagyszőlős, római katolikus templom.
Vynohradiv Roman Catholic Church.*

Vynohradiv, Roman Catholic Church

Szőlős, the administrative center of one of the smallest counties of the Kingdom of Hungary, in 1262 received a fairly wide range of privileges, among which was the free choice of a priest. Father Vida was first mentioned in the sources in 1277. The church was consecrated in honor of the Blessed Virgin. According to the lists of the papal tithe, the church was directly subordinated to the bishop of Esztergom.

In 1399 King Sigismund donated the town to Peter Perényi, whose family became the patron saint of the church. Since the Middle Ages, the clan owned the town continuously, building its dominance around it. The church itself continued to be under the control of Esztergom. The parish is mentioned in sources in 1450, when members of the Perényi family divided the dominion. In 1525, a large part of Szőlős was destroyed by a big fire, as a result of which the Perényis were exempted from taxes for eight years to facilitate the restoration of the town. It is not known for sure whether the church was damaged in the fire, but in the same year, as in the order of 1545, the abbots of the Szőlős church, like others, were obliged to equip soldiers to defend the country, depending on income. In the 1540s, the Perényis, who spread the Reformation in the town, captured the priest and began to dispose of the church at their own discretion.

The old parish was finally restored in 1863. In 1902 the church was renovated. Since 1959, it had been closed, parishioners gathered for prayer in the chapel in the cemetery. The parish resumed its activities only in 1989.

The church is located on the former main square of the town. The walls have retained their medieval character, as well as carved exterior elements, the church underwent a significant transformation only in the 18th century, when a new vault, supported by rectangular columns, was built in the nave and apse. Most of the carved elements are made of brown tuff rock, which was probably mined at the foot of Chorna (Black) Mountain. The walls, in contrast to the churches of the region at that time, were built not of rubble but of carved stone. The nave of the church has the shape of an elongated rectangle, from the east it is joined by an apse, which ends with five faces of an octagon and is about twenty cm narrower than the nave. A sacristy is attached to the western part of the northern wall of the apse, and a bell tower rises in front of the western wall of the nave.

ebben az évben és 1545-ben is törvénycikkbe foglalták, hogy bizonyos helyzetekben egyéb plébánosok mellett a szőlősinek is ki kell állítania a jövedelme alapján katonákat az ország védelmére. A reformációt a városban elterjesztő Perényiek az 1540-es években elfogatták az egyház plébánosát, és a templomot is közvetlen kezelésükbe vették.

Az ősi plébániát 1863-ban állíttatták vissza véglegesen. A templomot 1902-ben kifestették. 1959-ben bezárták, gyári raktárként használták, miközben a temetőkapornában imádkoztak a hívek. 1989-ben sikerült a plébánia restaurációja, a templomot felújították.

A templom a város hajdani főterén áll. Falai jórészt középkori állapotukban maradtak fenn, faragott szerkezetei szintén, csak belsejét alakították át nagyobb mértékben a 18. században, négyzetes falpilléreket építve mind a hajóba, mind a szentélybe az ekkor készült új boltozat alátámasztására. Az épület faragott szerkezetei jórészt barnás, tufaszerű, minden bizonnyal a Fekete-hegynél bányászott kőből készültek. Falai, a vidék korabeli templomaitól eltérően, nem törtkőből vannak rakva, hanem kváderekből építették őket. A templomhajó hosszúkás, téglalap alaprajzú, hozzá keletről a nyolcszög öt oldalával záródó, csak körülbelül húsz centiméterrel keskenyebb szentély csatlakozik. A szentély északi falának nyugati feléhez négyzetes alaprajzú sekrestye támaszkodik, a hajó nyugati fala előtt pedig hossz tengelyébe állított torony áll.

*Nagyszőlős, római katolikus templom.
Vynohradiv Roman Catholic Church.*

Királyháza vára

A vár Nyaláb néven ismert. A Nagyszőlősi járási Királyháza település délnyugati peremén található. A várhegy magassága 52 m. Tetejéről kitűnő kilátás nyílik a Tisza völgyére, mely a hegy lábától 300 méterre folyik. A fellegvár területe 52 x 47 m, tojásdad alakú, a hegy felső teraszának északnyugati részét foglalja el. A várpalota lakóhelyiségei kisebb, belső udvart öveznek, területén kút is volt. A várpalotától 20 méterre helyezkedett el a második védelmi vonal egy téglalap alaprajzú épülettel. A két védelmi vonalat híd segítségével egyesítették, mely masszív kő pillérekre épült közepén bolthajtással. A második védelmi vonalat várárok vette körül. A vár megközelítését szolgáló egyetlen földút szemmel tartására a magaslat délkeleti peremén, távolabb a palotától, egy ék alakú tornyot emeltek.

A források tükrében a vár fennállásáról a 13. század végétől a 17. század utolsó harmadáig beszélhetünk. Az erődítményt 1272 és 1315 között emelhették. A kő vár felépülése előtt Felszáz közelében (Királyháza régebbi neve) egy királyi vadászház (domus regalis) állhatott, melyet a forrásokban utoljára 1272-ben említenek. A vár dokumentumokban 1315-től szerepel.

A 14. század elején Károly Róbert Nyalábot Beke Borsa tárnokmesternek adta. Miután az utóbbi Csák Máté pártjára állt, a várat Tamás beregi ispán foglalta vissza és építette újjá romjaiból.

Korolevo Castle

The castle has its own name - Nyaláb. It is located on the northwestern outskirts of the village of Korolevo, Vynohradiv district. The height of the castle hill is 52 m. From its top the valley of the river Tisza, which flows 300 m from the foot, is perfectly visible. The center of the fortress, with an area of 52 x 47 m and close to an oval shape in plan, is located in the northwestern part of the upper terrace of the mountain. Located along the perimeter, the living quarters surround a small courtyard with a well. An additional protective line with a rectangular building passed 20 m from the main castle building. The main and auxiliary systems of fortifications were connected by a bridge built on a massive stone support with an arch in the middle. An additional protective line was surrounded by a moat. To control the dirt road — the only convenient approach to the castle — on the south-eastern outskirts of the tract, at a distance from the main architectural complex, a wedge-shaped bastion was erected.

Written sources testify to the functioning of the fortress from the end of the 13th to the third quarter of the 17th century. The fortification was built between 1272 and 1315. Before the construction of the fortress in the vicinity of the village of Felszáz (first name of Korolevo) there had been a royal hunting estate (domus regalis), which was last mentioned in 1272, and the castle appeared in the sources from 1315. In the 14th century, King Carl Robert donated the castle to the royal chamberlain Beke Borsa. After the latter sided with Máté Csák, the castle was captured and rebuilt from the ruins by Tamás, the zhupan of Bereg.

In 1378 King Louis together with the position of the governor of Ugocsa region handed over Nyaláb for use pro honore (ex officio) to the Moldavian nobleman Drag and his brothers. During their reign, the dominion not only expanded significantly, but also became a local center of culture, as evidenced by the Gospel rewritten in Slavic in Nyaláb Castle in 1401.

*Királyháza, Nyaláb vár. Ék alakú őrtorony.
Korolevo Castle Nyaláb. Wedge-shaped bastion.*

1378-ban Lajos királytól Ugocsa ispáni címével együtt Nyaláb-várat pro honore Drág moldvai vajda és fivérei kapták meg. Irányításuk alatt az uradalom jelentősen bővült, sőt, a műveltség lokális központjává vált, amit az 1401-ben Nyalábvárban átírt, szláv nyelvű Evangélium bizonyít legjobban.

1405-ben, királynak tanúsított hűségéért és Nápolyi László trónkövetelő elleni hadjáratban való részvételért Zsigmond Perényi Péternek adományozta a nyalábvári uradalmat. Az adományozás több mint egy évszázados pereskedéshez vezetett a Drágfyak és Perényiek között.

A 15. század elejétől a 17. század utolsó harmadáig a vár, rövidebb megszakításokkal, a Perényiek bárói ágának birtokában maradt. Bár a vártulajdonosok nem vettek részt a 16-17. század politikai összeesküvéseiben és mindig lojálisan viszonyultak a Habsburgokhoz, Bécsben döntés született Nyalábvár lerombolásáról, ami 1672-ben történt meg.

In 1405 Sigismund granted the castle of Nyaláb with the domination to Peter Perényi for his services to the king in the fight against the anti-king Vladislav of Naples, which provoked more than a century of litigation between the families of Dragfy and Perényi.

From the beginning of the 15th century until the last third of the 17th century, the castle, with small breaks, remained in the possession of the baronial branch of the Perényi family. Despite the fact that its owners did not take part in the political conspiracies of the 16th-17th centuries and always remained loyal to the Habsburg authorities, a decision was made in Vienna to destroy the castle, which took place in 1672.

*Királyháza, Nyaláb vár. A vár felülnézetből.
Korolevo Castle Nyaláb. General view from above.*

Kovászó vára

A vár derékszögű háromszög alaprajzú, déli sarkán kerek toronnyal. Központi részének területe — 450 négyzetméter. A torony belső átmérője — 9 m. A vár nyugati fala mentén közel 4 m. mély várárok húzódott. Az erődöt a közelében fekvő borzsai rév ellenőrzésére és a Máramarosból Beregbe vezető sóút védelmére emelték.

Kovászó települést a források először 1390 május 8-án említik, amikor Zsigmond király Várral együtt Mária királynő udvari lovagjának, Nagymihályi György fiának, János mesternek adományozta. A 15. század elején a falut a Jakcsy család birtokolta, majd a Báthoriak Szaniszlófy ága szerezte meg. A század végén Kovászó egy részét a Matuznayak megvásárolták, más részét mint hozományt kapták meg. 1540-ben Matuznay Pál és György a várat Kávássy Kristóf huszti várkapitánynak adták el. A birtokot csak 1546-ben sikerült visszaszerezniük. Az 1550-es évek végén — 60-as évek elején, az I Ferdinánd és II János Zsigmond közötti háborús helyzet kiéleződése idején számtalan példa akadt a várkatonák rablására, amit gyakran maguk a vár tulajdonosai is ösztönöztek.

A helyzet annyira kiéleződött, hogy az 1563 pozsonyi országgyűlésen hozott határozat értelmében az ország főkapitányát kötelezték kivizsgálni a Kovászói vár további fenntartásának célszerűségét. Ha a vár fenntartását az ország védelme szempontjából szükségesnek tartja, akkor köteles biztosítani, hogy a katonák a rablásokkal felhagyjanak. Ellenkező esetben a várat romboltassa le.

Mivel a határozat idejére a terület János Zsigmond fennhatósága alatt állt, a döntés papíron maradt. A Schwendi Lázár vezette királyi hadaknak csak egy év elteltével, 1564-ben sikerült elfoglalni a térséget és megszállni a környező várakat, köztük Kovászót is. Ezek után a várat a források többé nem említik.

Kvasovo Castle

In plan the castle had the shape of a right triangle with a round tower at the southern corner. The area of the central part is 450 square meters. The inner diameter of the tower is 9 m. It is adjoined by a moat up to 4 m deep, dug along the western wall of the castle. The fortification, built near the crossing on the river Borzhava, was designed to protect the salt road that led from Maramures deep into Bereg county.

The settlement of Kvasovo was first mentioned in written sources on May 8, 1390, when King Sigismund presented it together with Variovo to the court knight of Queen Mary, master János, the son of György Nagymihályi. At the beginning of the 15th century the village passed to the Jákcsy family, and later to the Szaniszlóffy branch of the Báthory family. At the end of the century the representatives of the Matuznay family received Kvasovo Castle together with the dominion partly as a dowry and partly as acquired property. In 1540, György and Pál Matuznay sold the castle to Kristóf Kávássy, a castellan from Khust. It was not until 1546 that the ancestral possessions were restored. In the late 1550s and early 1960s, during the escalation of the civil war between King Ferdinand and János II Zsigmond, cases of arbitrariness of soldiers of the local garrison, to which the owners of the fortresses themselves often incited, became more frequent.

The situation became so aggravated that at the legislative meeting of 1563 in Pozsony (Bratislava) the commander-in-chief was instructed to investigate the expediency of further maintenance, including Kvasovo Castle. If the significance of the castle in the kingdom's defense system was proved, the commander-in-chief was obliged to bring order to the garrison so that they would stop the looting. Otherwise, the castle was subject to destruction.

As the region was under János Zsigmond's rule at the time, the decision remained on paper. Only a year later, in 1564, the royal troops under the command of Lazar Schwendi managed to occupy the region and capture the surrounding fortresses, including Kvasovo, which was not mentioned in written sources after that.

Kovászó vára.
Kvasovo Castle.

Máramaros vármegye címere

Többszörösen ívelt, lekerekített talpú címerpajzs, két részre tagolva. Felső, ezüst mezejében két barna törzsű, zöld ágú fenyő, közöttük egy sóakna bejárata, felette természetes színű zerge. A sóakna bejáratánál dolgozik csákányával két sóvágó fekete kalapban és csizmában, kék nadrágban. A címerpajzs alsó mezejében négy ezüst hullámvonal, melyek a megye folyóit jelképezik: Tisza, Talabor, Nagyg, Visó.

Máramaros vármegye 17. század végéig használt pecsétjén a megye neve szótagokra osztott körirat formájában szerepel. 1749-ben Mária Terézia adományozott Máramarosnak címeres pecsétet. Később ezt V Ferdinánd is megerősítette 1837-ben és engedélyezte a magyar nyelvű köriratot.

Emblem of Maramures county

Curved in several places, the rounded coat of arms is divided into two fields. In the upper part on a silver background there are two fir-trees with brown trunks and green branches, between them the entrance to the salt mine is depicted, above it there is a natural-colored goat. In front of the entrance to the mine there are two salt miners in black hats, boots, blue pants and with picks in their hands. In the lower part of the emblem there are four silver wavy stripes, symbolizing the rivers of the county: the Tisza, the Tereblia, the Rika and the Visheu.

Until the end of the 17th century, Maramures county used a seal with its own name, divided into syllables and placed in a circle.

The seal was given to Maramures by Queen Maria Theresia in 1749. The seal was confirmed by Ferdinand V in 1837, and a Hungarian inscription was allowed.

*Máramaros vármegye címere.
Maramures county emblem.*

Fogalmak magyarázata

Hallstatt kor — a bronzkor utolsó periódusa és a kora vaskor kezdete Nyugat- Közép- és Délkelet-Európában. Nevét az ausztriai Hallstatt településről kapta, melynek közelében a 19. században számos, gazdag leletanyagot tartalmazó sírt kutattak, tártak fel.

Dákok — északi trák törzsek, melyek a Duna alsó folyásától a Kárpátokig terjedő területet népesítették be. Először Julius Caesar tesz róluk említést „Feljegyzések a gall háborúról” című művében.

Trákok — indoeurópai törzsek gyűjtőneve, melyek délen az Égei tenger szorosai és Kis-Ázsia, északon a Kárpátok hegység, nyugaton a Vardar és Morva folyók medencéje, keleten a Fekete-tenger nyugati partvidéke és a Prut — Dnyiszter folyóköz határolta területen telepedtek szét. Herodotos szerint az i. e. 5. század közepén, a trákok voltak a legnépesebbek az indiaiak után.

Hospesek — (lat. hospes – idegen, jövevény, meghívott vendég) a 11–12. században a társadalom felső, vagyonos rétegének képviselői, akik nagyrészt Nyugat-Európából érkeztek és a túlnépesedés következtében telepedtek meg Magyarországon, hogy a király udvarában katonai és egyéb szolgálattal szerezzenek birtokot. A 13. századtól vendégeknek nevezték már azokat a parasztokat is, akik benépesítették a korábban lakatlan vidékeket és ezért bizonyos kiváltságokat élveztek: költözési szabadság, birtokszerzési jog, szabad kereskedelem, bíró- és papválasztás joga.

Ispán — (lat. comes) leggyakoribb jelentése a középkori Magyarország vármegyéiben a király által kinevezett első ember. Ispánok álltak a királyi udvartartás és pénzügyigazgatás (például sókamara ispánja), különböző népcsoportok (székely ispán) élén is.

Nádor — (lat. palatinus, comes palatinus, comes palatii) a király után a legnagyobb országos méltóság Magyarországon a Szent Istvántól 1848-ig terjedő időszakban, helytartó.

Uradalom — (lat. dominium) a feudális földtulajdon formája mely több, általában összefüggő, de külön kezelt birtoktestet magában foglaló, egy személy (vagy állam) tulajdonában és egységes vezetés alatt álló birtok.

Vármegye — (lat. comitatus) a Magyar Királyság közigazgatási egysége 1000–1949 között

Várnagy — (lat. castellanus) vár katonai parancsnoka. A királyi vármegyékben a várnak és közvetlen környékének katonai parancsnoka.

Glossary

The Hallstatt period — the final period of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age in Western, Central and South-Eastern Europe. It got its name from a settlement in Austria, near which a large number of burials with rich inventory were discovered and researched in the 19th century.

Hospits (settlers) (Latin hospes — stranger, newcomer, invited guest) — representatives of mostly wealthy sections of the population of Western Europe, who came to the Kingdom of Hungary during the 11th and 12th centuries due to overpopulation in their homeland and in the hope of obtaining estates for military or court service. From the 13th century, peasants who colonized sparsely populated regions began to be called hospits, and they enjoyed certain privileges: personal freedom, the right to own property, the right to free trade, and the choice of judges and priests.

Dacians — North Thracian tribes, dominated the Carpathian-Danube area in the 1st century BC - 1 century AD. The first mention of them is found in Gaius Julius Caesar's «Notes on the Gallic War».

Dominium (Latin dominium) — a form of feudal land ownership, which consists of different parts, but is concentrated in the hands of one person (or state) and is under common management.

Zhupan (Latin comes) — in the medieval Kingdom of Hungary, the head of the county, appointed by a king. Zhupans also headed various state structures (for example, the warden of a salt store), ethnic groups (Sekel zhupans), and others.

Castellan (Latin castellanus) — a military leader who ruled the castle, and in royal counties the surrounding areas as well.

County (Latin comitatus) — an administrative-territorial unit in the Kingdom of Hungary in 1000–1949.

Palatine (Latin palatinus, comes palatinus, comes palatii) — the first person after the king in the Kingdom of Hungary from St. Ishtvan until 1848, governor.

The Thracians — the common name for a group of Indo-European tribes that inhabited the area from the Aegean Sea, straits and the Asia Minor Peninsula in the south to the Carpathian Mountains in the north and from the Vardar and Moravian basins in the west to the west coast of the Black Sea and Prut-Dniester interfluvium in the east. According to Herodotus in the middle of the 5th century BC, the Thracian people were the most populous after the Indians.

- Каврук Валерий. Олово и соль у Карпатском бассейне в бронзовом веке (часть первая). In: *Revista Arheologică. Serie nouă, Chişinău*, 2011, vol. VII, nr. 1–2, 5–46.
- Каврук Валерий. Олово и соль у Карпатском бассейне в бронзовом веке (часть II). In: *Revista Arheologică. Serie nouă, Chişinău*, 2012, vol. VIII, nr. 1–2, 16–37.
- Котигорошко В'ячеслав. Верхне Потисся в давнину. 1 000 000 років тому — X сторіччя н.е. Ужгород, Вид-во Карпати, 2008.
- Лангі Йозеф. Хуст, реформатська церква. In: *Середньовічні церкви від Тиси до Карпат, Ниредьгаза*, 2013, 108–129.
- Мойжес Володимир. Культурно-хронологические горизонты городища Белая Церковь (ур. Деалул Монэстырий). In: *Карпатика, Ужгород, Вид-во УЖНУ Говерла*, 2013, 42, 80–93.
- Прохненко Игорь. Городища Верхнего Потисся. In: *Carpatica-Karpatika. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. Ужгород, Патент*, 1998, 5, 55–69.
- Bakács István János. A sómonopólium Magyarországon III. Károly korában. In: *Századok*, 67, 1933, 611–653.
- Balogh István. Velencei diplomaták Magyarországról (1500–1526). Szeged, 1929.
- C. Tóth Norbert. A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: *Pénz, posztó piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a középkorról. Szerk. Weisz Boglárka. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont*, 2016. 83–148.
- Draskóczy István. Nyírbátor és Sopron. Az árumegállító jog és a só a 14–15. századi Magyarországon. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2006, 41, 251–265.
- Draskóczy István. Só a középkori Magyarországon. In: *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon. Szerk. Kubinyi A., Laszlovszky J., Szabó P. Budapest*, 2008, 147–162.
- Draskóczy István. Sóbányászat és — kereskedelem a középkori Magyarországon. In: *Valóság*, 2014, 4, 56–68.
- Draskóczy István. A magyarországi kősó bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2018.
- Ember Győző. Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. *Magyar Országos Levéltár kiadványai, III. Hatóság- és hivataltörténet 1. Budapest*, 1946.
- F. Romhányi Beatrix. A beregi egyezmény és a magyarországi sókereskedelem az Árpád-korban. In: *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2016. Válság-kereskedelem. Szerk. Kövér György, Pogány Ágnes, Weisz Boglárka. Budapest, MTA BTK*.
- Fügedi Erik. Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Budapest, 1977.
- Glück László. A máramarosi só kereskedelmének útvonalai a 16. század közepén. In: *Történelmi Szemle*, 2008, 50, 11–37.
- Glück László. A máramarosi sókamara igazgatása és gazdálkodása a Szepesi Kamara fennhatósága idején (1600–1604, 1614–1615). In: *Revista Arhivei Maramureşene* 2, 2009 31–81.
- Glück László. Egy sókamara hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák. In: *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András. Budapest*, 2012, 459–469.
- Glück László. Az öt máramarosi város társadalma a 16–18. században. PhD-értekezés. Pécs, 2013.
- Gulyás László Szabolcs. Városfejlődés a középkori Máramarosban. Kolozsvár, 2014.
- Harding Anthony. Salt exploitation in the later prehistory of the Carpathian Basin. In: *Documenta Praehistorica, Ljubljana*, 2015, XLII, 211–217.
- Komáromy András. Egy hamis pénzverő a 16. században. In.: *Századok*, 1893, 27, 647–667; 748–759.
- Kotigorošhko Vjačeslav. Mala Kopanya. Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2009.
- Kovássy Zoltán. A máramarosi sóbányászat emlékei. In.: *Bányászat*, 1986. 119 évfolyam, 9 szám., 626–631.
- Kubinyi András: Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése. In: *Aetas*, 1994, 1. szám., 102–119.

- Mihályi János. Máramarosi diplomák a XIV és XV. századból. Máramaros-Sziget, 1900.
- Németh Péter. Tarpa. Budapest, Száz Magyar Falu Könyvesház Kht, 2002.
- Pap József. Adalékok Máramaros történetéhez. Máramarossziget, 1909.
- Papp-Váry Árpád — Hrenkó Pál. Magyarország régi térképeken. Budapest, Gondolat Kiadó — Officina Nova, 1990.
- Paulinyi Oszkár: A sóregálé kialakulása Magyarországon. In: Századok, 1924, 57–58, 627–647.
- R. Várkonyi Ágnes. Sónk és kenyérünk. A Rákóczi-kor sóbányászatáról és sókereskedelméről. In: Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012.
- Réthy Károly. Aknaszlatina, az európai sóbányászat egyik fellegrája. In: Bányászattörténeti közlemények, 2010, 1, 42–48.
- Réthy Károly. A rónaszéki sóbányászat. In: Bányászattörténeti közlemények, 2010, 1, 49–56.
- Réthy Károly. Az aknasugatagi sóbányászat. In: Bányászattörténeti közlemények, 2010, 1, 57–61.
- Rustoiu Aurel. Dacii din Maramureş. Aşezări fortificate şi relaţii intercomunitare la sfârşitul epocii fierului. In: Contribuţii la preistoria şi istoria antică a spaţiului carpato-danubiano-pontic. In honorem professoris Ion Niculiţă natalia sua octogesima celebrantis. Chişinău, 2019, 377–392.
- Selmeczi Kovács Attila. Elfeledett magyar mesterségek és népélet. Budapest, Cser Kiadó, 2009.
- Szoleczky Emese. Huszt várának helye és szerepe Magyarország védelmi rendszerében. In: Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére. Hauszner Gábor (szerk.). Budapest, Argumentum Kiadó, 2005, 699–729.
- Szoleczky Emese. A Huszti vár története. PhD-értekezés. Budapest, 2005.
- Szoleczky Emese. Az igazi huszti kaland. In: Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Budapest, 2008, 281–291.
- Takács Péter. Adalékok a lakosság sóval való ellátásához Szatmár vármegyében a 18. század utolsó harmadában. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle, 2010, 45, 298–314.
- Takács Péter — Udvari István. Adalékok a Felső-Tisza vidék sógazdálkodásához a 18. század végéről. In: Hodinka Antal Emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére. Szerk.: Udvari István. Nyíregyháza, BGYTF, 1993, 303–324.
- [thereaderwiki.com/de/Hallstatt_\(Archäologie\)](http://thereaderwiki.com/de/Hallstatt_(Archäologie))
- Trócsányi Zsolt. Habsburg- politika és Habsburg- kormányzat Erdélyben. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- Weisz Boglárka. Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon (Történeti áttekintés, adattár). PHD-értekezés. Szeged, 2006.
- Weisz Boglárka (szerk.). Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2016.
- Zubánics László. Víz tükrére történelmet írni... Helytörténeti írások. — Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2007.
- Zubánics László. Világok végein. Északkelet-Magyarország a 16–18. században: politika, gazdaság, kultúra. Ungvár, 2015.

A „Só-út” kötet ötlete 2017-ben született „A történelmi Só-út turisztikai vonzerejének visszaállítása” projekttel kapcsolatos munka során és a projekt életbe lépésével, 2021-ben született.

A projektnek köszönhetően Kárpátalja várainak megóvását, melyek a só-út turisztikai útvonalának fő állomásaiává váltak, nagyban népszerűsítettük és gyakran világítottuk meg a médiában. Ennek eredményében sokan először hallhattak a várromokról, sőt, el is látogattak hozzájuk.

Őszintén reméljük, hogy az az információ, melyet feltártunk, rendszereztünk és kötetünkben bemutatunk, hasznos lehet azon települések lakói számára, melyeken keresztül egykor a „Só-út” vezetett, akárcsak a Kárpátalja története iránt érdeklődők számára is.

Szeretnénk köszönetet mondani történészeinknek — Zsilenko Máriának, Mojzsesz Volodimirnak, Prohnenko Igornak és Dr. Drabancz M. Róbertnek, akik a köteten dolgoztak.

Magam nevében szeretnénk köszönetet mondani a Kárpátaljai Területfejlesztési Iroda munkatársainak, akik a projekten dolgoztak, többek között Onda Olenának, amiért realizálták az ötletet és felkeltették az érdeklődést az egykor oly fontos útvonal iránt.

Ugyancsak szeretnénk köszönetet mondani a Magyarország-Szlovákia-Románia-Ukrajna 2014-2020 Határon Átnyúló Együttműködés Programnak és az európai adófizetőknek, melyeknek köszönhetően sikerült lebonyolítani a projektet és kiadni ezt a könyvet.

Dankánics M.

KV igazgatója, RFÜ “Kárpátalja”, a kárpátaljai regionális Tanácsnak

The idea of the “Salt Road” book appeared in 2017 while the “Restoration of Tourist Attractiveness of the Historical SaltRoad” project was being developed and was performed during its implementation in 2021.

Thanks to this project, the topic of preserving the castles of Zakarpattya, as the main checkpoints of the salt route, was popularized and often covered in mass media. As a result, many people learned about some individual ruins of castles for the first time and even visited them.

We sincerely hope that the information that has been found, systematized and presented in this book will be useful for both the residents of the locations through which the “Salt Road” once passed, and those who are interested in the history of Zakarpattya.

We would like to thank the historians — Zhylenko M., Moizhes V., Prokhnenko I., Dr. Drabancz M. Róbert — for their work on gathering information for this book.

From myself, I want to thank the team of ARD “Transcarpathia”, who worked on the project and, in particular, Olena Onda for implementing the idea and drawing attention to the once extremely important route.

We also express our gratitude to the Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI Cross-border Cooperation Programme 2014–2020, and to the European taxpayers, thanks to whom it actually became possible to implement the project and publish this book.

M. Dankanych

Director of ARD “Transcarpathia” of Zakarpattya Oblast Council”

Co-funded by the European Union

Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC
Programme 2014-2020

PARTNERSHIP WITHOUT BORDERS

This book was produced under the HUSKROUA/1702/3.1/0091 “Restoration of tourist attractiveness of the historical «SaltRoad» project, that is/was implemented by Communal enterprise “Agency of Regional Development and Cross-Border Co-operation “Transcarpathia” of Zakarpattia Oblast Council”, Executive Committee of Khust Town Council and SZSZBMFÜ Szabolcs-Szatmár-Bereg County Regional Development and Environmental Management Agency Nonprofit Ltd. in the framework of Hungary-Slovakia-Romania Ukraine ENI Cross-border Cooperation Programme 2014-2020 (huskroua-cbc.eu) and is/was co-financed by the European Union.

The overall objective of the “SaltRoad” project is to attract tourists to the key touristic attractions in the region.

TOTAL BUDGET OF THE PROJECT:

382918,23 EUR

REQUESTED EU CONTRIBUTION:

344626,40 EUR

The Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014-2020 provides EU funding for sustainable development along the border of Ukraine with Hungary, Slovakia and Romania, helps reducing differences in living standards and addressing common challenges across these borders.

The Member States of the European Union have decided to link together their know-how, resources and destinies. Together, they have built a zone of stability, democracy and sustainable development whilst maintaining cultural diversity, tolerance and individual freedoms. The European Union is committed to sharing its achievements and its values with countries and peoples beyond its borders.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Communal enterprise “Agency of Regional Development and Cross-Border Co-operation “Transcarpathia” of Zakarpattia Oblast Council” and SZSZBMFÜ Szabolcs-Szatmár-Bereg County Regional Development and Environmental Management Agency Nonprofit Ltd and do not necessarily reflect the views of the European Union.

APP "ЗАКАРПАТТЯ"

SZSZBMFÜ.HU
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI ÉS
KÖRNYELTI TÁRSADALOMPOLGÁRSÁG-KEZELÉSI NONPROFIT KFT.

Popular science publication

Zhylenko M., Moizhes V., Prohnenko I., Dr. Drabancz M. Róbert

Salt Road

Responsible for the issue - CE ARD «Transcarpathia»

Literary editing - Maryna Honcharenko

Proofreading - Maryna Honcharenko and Maria Zhylenko

Computer typesetting - Smriga Tetyana, Horbunov Vladyslav, Robert Dovganych

Cover design - Horbunov Vladyslav

Signed for printing March 3, 2021. Format 64x90/8.

Offset paper. Offset printing. Palatino font.

Printed page 15.84. Circulation: 250 copies. Order №0660

Printed in «Polihraftsentr «Lira» Ltd.:

88000, Uzhhorod, Mytraka Str., 25

www.lira-print.com

Certificate of the inclusion in the State Register of Publishers,

Manufacturers and Distributors of Printed Products

ZT №24 series dated November 7, 2005.

Zhylenko M., Moizhes V., Prohnenko I., Dr. Drabancz M. Róbert
C 60 Salt Road. – Uzhhorod: Polihraftsentr “Lyra”, 2021. – 96 c.: Il.

ISBN 978-617-596-323-4

The materials of the popular science publication offered to readers were collected and systematized by a team of scientists from Ukraine and Hungary within the framework of the HUSKROUA /1702/3.1/0091 «Restoration of tourist attractiveness of the historical «SaltRoad» cross-border project, Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014-2020 co-financed by the EU. The publication considers the main stages of the history of salt mining in Maramures, analyzes the regional specifics of transportation, legal regulation of production and distribution, as well as outlines the main directions of marketing of one of the most valuable minerals of the Carpathian Basin. The book is brightened by rich illustrative material. A separate information block on important historical figures and architectural monuments on the Salt Road dynamically complements the thematic and structural line of the publication.

The publication is designed for a wide range of readers: tourists, local historians, contains valuable information for teachers of universities and secondary schools, students, schoolchildren and all interested parties.

A jelen kötet magyar és ukrán szakemberek által összegyűjtött és sajtó alá rendezett anyaga a HUSKROUA/1702/3.1/0091 „A történelmi «Só Út» turisztikai vonzerejének helyreállítása” nemzetközi projekt keretében jelenik meg. A kiadványban szót ejtünk a máramarosi sóbányászat történetének fő szakaszairól, elemezzük a sószállítás regionális sajátosságait, a sóbányászat és elosztás jogi kereteit valamint a Kárpát-medence egyik legfontosabb ásványa árusításának irányait. A kötetet gazdag képanyag teszi színesebbé. Külön tömbben esik szó a Só Úttal kapcsolatos történeti személyiségekről, az útvonal mentén található építészeti emlékekről, mely dinamikusan egészíti ki a publikáció témakörét és szerkezetét.

A kiadványt széles körű olvasóközönségnek ajánljuk: turistáknak, helytörténészeknek, stb., érdekes információkat tartalmaz a főiskolai, középiskolai tanárok, diákok valamint minden érdeklődő számára.

УДК 622.363.1:338.48](477.87)(091)(092)